

Loont passie?

*Een onderzoek naar de sociaaleconomische positie van
professionele kunstenaars in Vlaanderen*

Onderzoeksgroep CuDOS – Vakgroep Sociologie –
Universiteit Gent
Jessy Siongers, Astrid Van Steen & John Lievens

Inhoud

1	Inleiding	3
2	Het kader	4
3	De aanloop naar het onderzoek	5
3.1	Expertenbevraging	6
3.2	Afbakening van de doelgroep	6
3.3	Ontwikkeling van de vragenlijst	7
3.4	Verzamelen van contactgegevens.....	8
4	Data	9
4.1	Methode van dataverzameling	9
4.2	Verdere selectie van de kunstenaars	10
5	Welke kunstenaars bereikten we?	14
5.1	Van opkomend talent tot gevestigde waarden?.....	14
5.2	Een verdere opdeling naar subdisciplines en genres	15
6	Socio-demografisch profiel.....	20
6.1	Leeftijd en geslacht	20
6.2	Opleiding	24
7	De activiteiten van kunstenaars	26
7.1	Artistieke activiteiten kunstenaars	26
7.1.1	Audiovisuele kunsten.....	27
7.1.2	Beeldend kunstenaars	30
7.1.3	Auteurs en illustratoren.....	31
7.1.4	Muzikanten en componisten	32
7.1.5	Podiumkunstenaars	35
7.2	Andere activiteiten binnen de hoofddiscipline	36
7.2.1	Algemene schets.....	36
7.2.2	Lesgevende activiteiten	39
7.3	Artistieke activiteiten in andere disciplines	41
7.4	Andere niet-artistieke activiteiten	44
7.5	Tijdsverdeling werkzaamheden	45
7.6	Multivariate analyses	48
8	Inkomsten	54

8.1	Statuut/vergoeding artistieke praktijken	54
8.2	Inkomsten als zelfstandige in hoofdberoep	55
8.3	Inkomsten als zelfstandige in bijberoep.....	56
8.4	Inkomsten als werknemer	57
8.5	Samenstelling inkomsten	61
8.6	Inkomsten uit KVR.....	64
8.7	Inkomsten uit subsidies.....	65
8.8	Inkomsten uit rechten	66
8.9	Inkomsten per activiteit	66
8.10	Als het even moeilijker gaat	68
9	Beroepskosten	69
10	Subjectieve evolutie van de inkomsten	71
11	Arbeidstevredenheid	72
11.1	Een inhoudelijk aantrekkelijke job	73
11.2	Een job om van te leven? De werkzekerheid van een professioneel kunstenaar	74
11.3	Waardering & feedback	78
11.4	Ondersteuning en vorming	79
12	Combinatie arbeid – gezin	83
13	Uitkijken naar een andere job?	84
14	Ondersteuning.....	87
14.1	Bestaande kanalen voor ondersteuning en advies aan kunstenaars	87
14.2	De roep naar meer ondersteuning.....	89
14.2.1	De noden	90
14.2.2	Wanneer en voor wie is de nood het hoogst?	98
14.2.3	Hoe ondersteuning bieden?	99
15	Besluit.....	104
16	Referenties	106

1 Inleiding

De arbeidsmarkt van de kunsten wordt gekenmerkt door projectmatig werk, waarbij een aaneenschakeling van eigen projecten en opdrachten van doorgaans korte duur en bij verschillende opdrachtgevers de norm is. Hoewel dit feit al vaker is vastgesteld, bestaat nog maar weinig (academisch) onderzoek dat de sociaal-economische positie van de kunstenaars in dit model van atypisch werk in kaart brengt vanuit het perspectief van de individuele kunstenaar zelf. Deze studie wil dat verhelpen en polste via een online-enquête naar het sociaal-demografisch profiel van de kunstenaars in Vlaanderen, hun diverse activiteiten (artistiek en niet-artistiek), de inkomsten die daar tegenover staan, hun beroepskosten, arbeidstevredenheid en hun noden tot ondersteuning.

Op basis van een beter begrip van de sociaal-economische positie van de kunstenaar vandaag, willen de opdrachtgevers van het onderzoek beter inzicht krijgen in hoe die positie kan worden versterkt en welke partijen daarin welke verantwoordelijkheid dienen op te nemen. Inzichten in de sociaal-economische situatie van deze flexwerkers kunnen bovendien bijdragen aan het maatschappelijk debat over de arbeidsmarkt van de toekomst.

Vanuit een bezorgdheid om de kunstenaar, die de centrale speler is in de kunsten, heeft een ruime groep betrokkenen - de Vlaamse Overheid, Kunstenpunt, Kunstenloket, het Vlaams Fonds voor de Letteren (VFL), het Vlaams Audiovisueel Fonds (VAF), het Sociaal fonds voor de Podiumkunsten (SFP), ACOD-cultuur en Overleg Kunstorganisaties (oKo) – de middelen samengebracht om deze studie te realiseren. Deze partners engageerden zich niet alleen door het verstrekken van de nodige financiële middelen, maar leverden tevens inhoudelijke ondersteuning en sturing in het proces van vragenlijstontwikkeling en –verwerking en leverden de nodige contactadressen van professionele kunstenaars aan om het onderzoek tot een goed einde te brengen.

We bouwen in deze studie verder op de reeds in 2014 onderzochte groep van professionele acteurs (Siongers, Van Steen & Lievens, 2014) om het bredere veld van de professionele kunstenaars in kaart te brengen. Meer specifiek zal in dit rapport een beeld geschetst worden van volgende kunstenaarsgroepen:

- Regisseurs en scenaristen (audiovisuele sector)
- Beeldend kunstenaars
- Auteurs (fictie-schrijvers en illustratoren)
- Muzikanten
- Podiumkunstenaars (excl. acteurs omdat deze reeds in 2014 werden bevraagd)

1. DE AANLOOP

2 Het kader

De arbeidsmarkt is de voorbije decennia grondig veranderd. Naast indringende veranderingen wat betreft de samenstelling van de arbeidsmarkt –denk maar aan de vergrijzende werknemerspopulatie– wordt ook gesteld dat loopbanen vandaag de dag sterk inhoudelijk verschillen van de loopbanen enkele decennia terug. De hiërarchische verticale loopbaan, gekenmerkt door stabiliteit en jobzekerheid van weleer heeft plaats geruimd voor loopbanen gekenmerkt door flexibiliteit wordt gesteld (Forrier & Sels, 2003). In de loopbaanliteratuur werden tal van concepten gelanceerd om dit nieuwe loopbaantijdperk te benoemen (Forrier & Sels, 2003): *boundaryless careers* (DeFillippi & Arthur, 1994), *protean careers* (afgeleid van Proteus, de Griekse mythologische figuur die voortdurend van gedaante veranderde) (Hall, 1996) *post-corporate careers* (Peiperl & Baruch, 1997), of nog *portfolio careers* (Templer & Cawsey, 1999), in Vlaanderen vaak veelal vertaald als ongebonden of nomadische loopbanen (zie bv. De Prins et al. 2012). Deze nieuwere loopbaanvormen worden allen gekenmerkt door meer mobiliteit en minder honkvastheid. Vanuit werkgeverszijde worden dergelijke loopbanen alvast positief onthaald. Dit wordt des te duidelijker wanneer de aspecten die men aan de loopbanen van weleer verbindt aanhaalt. De meer traditionele en stabiele loopbaanpatronen worden geassocieerd met rigiditeit, tanende inzetbaarheid en ervaringsconcentratie.

Volgens Brayton Bowen (2001) kan er ten gevolge van deze ontwikkeling ook gesproken worden van een nieuw soort werknemers: “ de vrije werknemer”, een type werknemer dat gericht op zoek gaat naar gelegenheden voor verandering, de onzekerheden van een baan accepteert, geïnteresseerd in uitdagend en gevarieerd werk, dat daartoe voortdurend de eigen vaardigheden uitbreidt, ... en overtuigd is een vrij werknemer te zijn”. Het opbouwen van deskundigheid, reputatie, marktwaarde en persoonlijke netwerken zijn zeer belangrijk bij het zoeken en accepteren van nieuwe opdrachten. Individuen gaan vanuit een zelfsturende en waardegedreven oriëntatie aan eigen loopbaanmanagement doen (Briscoe et al., 2006).

Onderzoek geeft echter aan dat het gros van de werknemers toch nog steeds een vrij traditionele en stabiele loopbaan kent en verkiest (zie bv. De Prins et al., 2012; Forrier, Sels & Verbruggen, 2006; Forrier, 2007). De arbeidsmarkt blijkt nog niet zo sterk veranderd te zijn als vaak gesteld. Echter, de creatieve industrie, zo blijkt eveneens uit onderzoek, vormt hier een grote uitzondering (Menger, 1999, 2001 & 2006; Throsby & Zednik, 2011).

De artistieke sector wordt gekenmerkt door projectmatig werk, een manier van werken die zich sterk onderscheidt van de traditionele gesalarieerde tewerkstelling en wordt gekenmerkt door een aaneenrijging van arbeidsovereenkomsten van korte duur en de deelname aan diverse projecten (de Heusch, Dujardin & Rajabaly, 2011; Bresseleers, 2013).

Er kan zich de vraag gesteld worden wat het aandeel is van de kunstenaar in deze tendens tot steeds meer flexibele loopbanen? Los van het antwoord op de vraag wie wat veroorzaakt heeft, is het belangrijk een duidelijk beeld te krijgen van de positie van de individuele kunstenaar in dit zogenaamde nieuwe freelance netwerkmodel. Jackson (2004 in Segers et al., 2010) stelt bijvoorbeeld dat de positie van kunstenaars bijzonder kwetsbaar geworden is en ook de sector zelf is eerder deze mening toegedaan. Loopbanen van podiumkunstenaars ontwikkelen zich bijvoorbeeld nu eerder tussen dan binnen organisaties (Janssens & Moreels, 2007).

Onderzoek toont verder aan dat ook de financiële verloningen van kunstenaars lager liggen dan andere beroepen die een gelijkaardig niveau van *menselijk kapitaal* (in termen van onderwijs, training en ervaring) vereisen (Abbing, 2002; Throsby & Zednik, 2011). Ten gevolge van deze lage verloningen moeten kunstenaars hun inkomens vanuit de kunsten aanvullen met inkomens vanuit andere bronnen, wat eveneens er toe bijdraagt dat het arbeidsmarktprofiel van kunstenaars gekenmerkt wordt door een combinatie van verschillende jobs. Throsby en Zednik (2011) geven aan dat de arbeidstijd van kunstenaars daarom kan onderverdeeld worden in drie types van arbeid welke corresponderen met drie verschillende arbeidsmarkten: de markt voor creatief of artistiek werk (in het geval van podiumkunstenaar gaat het hier bv. om allerlei uitingen van het podiumkunsten zelf maar ook de repetities die eraan vooraf gaan), de markt voor kunstgerelateerd werk welke geen deel uitmaakt van hun kernopdracht als kunstenaar maar waarin wel beroep wordt gedaan op de artistieke vaardigheden (bv. lesgeven) en tenslotte de niet-kunstgerelateerde markt (bv. acteurs of muzikanten die om rond te komen ook nog wat gaan bijverdienen in de horeca sector). Uit het voorgaande onderzoek bij de acteurs bleek dat de Vlaamse acteur gemiddeld slechts 51% van zijn/haar inkomsten uit acteren zelf haalt.

Voor Vlaamse acteurs werden in 2014 gegevens verzameld bij 457 acteurs. Andere kunstenaarsgroepen worden deels met gelijkaardige, deels met eigen disciplinespecifieke problematieken geconfronteerd. Over deze groepen ontbreekt tot op heden evenwel representatief materiaal. Reeds heel wat gegevens uit registratiedatabanken en op instellingenniveau werden geanalyseerd om de arbeidsmarkt van kunstenaars in Vlaanderen in kaart te brengen. Deze gegevens schetsen wel het landschap en de uitdagingen waarmee kunstenaars worden geconfronteerd (zij schetsen bv. een overduidelijk beeld van een overgang naar meer losse samenwerkingsverbanden binnen de sector), maar geven weinig zicht op de loopbaan van een individuele artiest. De tewerkstelling werd tot op heden, met uitzondering voor de acteurs, dan ook nog niet vanuit de beroepsgroep zelf bekeken. Het antwoord op de vraag hoe kunstenaars zelf deze werkcondities en situaties ervaren, zowel naar inkomsten, als naar artistieke mogelijkheden/beperkingen en naar de impact op het persoonlijke en sociale leven, berust voornamelijk op buitenlands onderzoek (bv. Ijdens & Van der Werff, 2003; Ijdens, von der Fuhr & de Rooij, 2009; Jeffri, 2008; McAndrew & Kimm, 2010; Von der Fuhr et al., 2010; Throsby & Hollister, 2003; Throsby & Zednik, 2011) of op analyses en interpretaties van mensen uit de sector.

In dit onderzoek willen we daarom de loopbaan en de daarmee gepaard gaande socio-economische positie en inkomsten van kunstenaars dan ook in kaart brengen op basis van nieuw surveymateriaal. Aan de hand van een bevraging bij de kunstenaars zelf, gingen we op zoek naar cijfers om de bestaande percepties te toetsen en dit voor de diverse disciplines binnen de kunsten.

3 De aanloop naar het onderzoek

Drie voorbereidende fases gingen vooraf aan de eigenlijke dataverzameling: 1) een expertenbevraging, 2) de ontwikkeling van de vragenlijst, 3) het afbakenen van het steekproefkader en het verzamelen van contactgegevens. De expertenbevraging vormde meteen ook het kwalitatief onderzoeksluik van dit onderzoek, waarbij aan de hand van expertentafels gesprekken met kunstenaars en organisaties uit de sector plaats vonden. Deze expertenbevestigingen verschaften ons input voor de ontwikkeling van de vragenlijst. Tevens werden de deelnemers aan deze expertentafels bevestigd naar bestaande contactgegevens van professionele kunstenaars en de bruikbaarheid van deze gegevens voor de vragenlijst. We lichten de drie activiteiten uit de aanloopfase van het onderzoek hieronder kort toe.

3.1 Expertenbevraging

Ter voorbereiding van het onderzoek vond een kwalitatief onderzoeksluik plaats waarbij gesprekken werden gevoerd met experts uit de sector. In totaal werden vijf expertentafels georganiseerd, een voor elk van de disciplines die de focus vormden voor deze bevraging. In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de deelnemers aan de expertentafels.

Tabel 1. Overzicht expertentafels

Beeldende Kunsten	Podiumkunsten	Audiovisuele Kunsten	Muziek	Literatuur
Dirk De Wit (Kunstenpunt)	Liesbeth Dejonghe (Overleg Kunstenorganisaties)	Koen Salmon (VAF)	Ioan Kaes (PlayRight)	Marieke Roels (Vlaams Fonds voor de Letteren)
Josine de Roover (NICC)	Delphine Hesters (Kunstenpunt)	Ruth Renders (Scenaristengilde)	Felix De Clerck (Kunstenpunt)	Carlo Van Baelen
Sam Eggermont (Kunstenpunt)	Maarten Bresseleers (Sociaal Fonds voor de Podiumkunsten)	Jin Berghmans (Unie van Regisseurs)	Tom Kestens (GALM)	Nathalie Ariën (Vlaamse Auteursvereniging)
	Annelies Van Assche		Luc Gulinck (PlayRight)	
	Nikol Wellens (Kunstenpunt)			

Drie elementen stonden centraal in elk van deze expertentafels: de afbakening van de kunstenaarsgroep die zou worden bevraged, de beschikbare datasets met mailgegevens over deze kunstenaars en de inhoud van de vragenlijst. Naderhand werden de inhoudelijke elementen van de vragenlijst ook uitgebreid besproken met de leden van de stuurgroep en vond een apart gesprek plaats met het Kunstenloket.

Deze gesprekken dienden er toe een aantal percepties, opvattingen, noden e.d. die momenteel leven bij Vlaamse kunstenaars te identificeren. Ze vormden naast de literatuurstudie een belangrijke input bij de ontwikkeling van de vragenlijst.

Daarnaast leidden deze gesprekken tot een overzicht van bestaande registratiesystemen en databanken die coördinatiegegevens omvatten over professionele kunstenaars in Vlaanderen en/of communicatiemogelijkheden om het onderzoek bekend te maken onder de kunstenaars.

3.2 Afbakening van de doelgroep

In de afbakening van de kunstenaarsgroep speelden zowel inhoudelijke als praktische elementen. Reeds bij de aanvang van het onderzoek werd beslist personen die uitsluitend acteerprestaties verrichten niet te bevragen. Voornaamste reden was hier het gegeven dat deze groep eind 2013 begin 2014 reeds uitgebreid bevraged werd en vele acteurs wellicht niet bereid zouden zijn om in zo'n korte tijdspanne twee maal een gelijkaardige vragenlijst in te vullen. Dit zou leiden tot een lager aantal respondenten bij de acteurs, maar bovendien en vooral tot selectie-effecten. Een ander praktische element betreft het op korte termijn beschikbaar zijn van elektronische

adressenbestanden. Over deze praktische elementen bestond er weinig discussie in de expertentafels en onder de leden van de stuurgroep. Het korte tijdsbestek waarbinnen het onderzoek diende gevoerd te worden, liet niet toe om kunstenaarsgroepen waar bij de aanvang van het onderzoek coördinatiegegevens nog niet gecentraliseerd waren te betrekken bij het onderzoek. Wel werd intensief ingezet op de optimalisatie en actualisering van de bestaande lijsten met contactgegevens.

Meer discussie bestond er over de inhoudelijke afbakening. Vragen die daarbij aan bod kwamen betroffen bv. wanneer beschouwen we een kunstenaar als professioneel kunstenaar? Welke elementen zijn daarin doorslaggevend: materiële aspecten (haalt men er inkomsten uit?, vormt het de belangrijkste bron van inkomsten? ...) dan wel symbolische (hoe identificeert men zich?, hoe wordt de persoon gepercipieerd in het kunstenveld?, hoe plaats men zichzelf in het kunstenveld?...).

Argumenten voor of tegen een bepaalde aanpak waren niet zelden tegenstrijdig. In de zoektocht naar een duidelijke aanpak stootten we ook onvermijdelijk op de moeilijkheid van de beleidsterminologie en de gewrongenheid daarvan. De uiteindelijke afbakening valt grotendeels samen met de doelgroepen van de opdrachtgevers (regisseurs, scenaristen, literaire auteurs en illustratoren, muzikanten en componisten, beeldend kunstenaars en podiumkunstenaars) in al hun breedte en diversiteit, en het gegeven of men een inkomen (wil) genereren uit het kunstenaarschap.

3.3 Ontwikkeling van de vragenlijst

Vertrekpunt voor de ontwikkeling van de vragenlijst vormde de vragenlijst die werd ontwikkeld voor professionele acteurs in 2013-2014 (Siongers, Van Steen & Lievens, 2014). Dit laat toe om de professionele kunstenaars die we in huidig onderzoek bevragen en bijhorende disciplines –uiteraard met de nodige voorzichtigheid- te vergelijken met professionele acteurs.

De ontwikkeling van een eerste versie van de vragenlijst ging tevens vooraf door een nationale en internationale studie van de bestaande literatuur en meetinstrumenten. De literatuurstudie reikte ons reeds een eerste reeks van relevante thema's voor de vragenlijst aan. Tevens maakten we gebruik van reeds bestaande meetinstrumenten om vergelijkingen met andere beroepsgroepen en internationale studies mogelijk te maken, o.m. volgende studies en bijhorende vragenlijsten werden geraadpleegd:

- “Spelen voor de kost” over werk en inkomsten en acteurs in Nederland (Von der Fuhr et al., 2010);
- “Don’t give up your day job. an economic study of professional artists in Australia” (Throsby & Hollister, 2003)
- “The Living and Working Conditions of Artists in the Republic of Ireland and Northern Ireland (McAndrew & McKimm, 2010)
- DACS artist survey, 2011
- “Zijn we in beeld? Onderzoek naar de beroepspraktijk en sociaal-economische positie van film- en televisieregisseurs in Nederland” (Ijdens, Van der Werff & van der Eerden, 2003)
- Enquête inkomensonderzoek auteurs (VAV, 2010)
- Enquête inkomensonderzoek illustratoren (VAV, 2010)
- “Money from music survey” (Future of Music Coalition, 2011)
- Information on artists questionnaires (Jeffri, 1989, 1997, 2004, 2007, 2008, 2011)

- « The aDvANCE Project: A Study of Career Transition for Professional Dancers” (Jeffri, Schriel & Throsby, 2003]
- “Taking Note: A Study of Composers and New Music Activity in the U.S.” (Jeffri, 2008)
- “Pop wat levert het op? Onderzoek naar de inkomsten van popmusici in Nederland” (Ijdens, Von der Fuhr & de Rooij, 2009)

Op basis van deze instrumenten werd een eerste versie van de vragenlijst ontwikkeld, waarmee we het gesprek aanknoopten met experts uit de sector en het beleid. De informatie uit beide invalshoeken werd optimaal gebruikt bij de verdere ontwikkeling van de vragenlijst.

3.4 Verzamelen van contactgegevens

Tijdens de expertenbevraging werd gepolst naar databanken met adresgegevens van professionele kunstenaars in Vlaanderen. Uit deze gesprekken blijkt dat dergelijke adresgegevens op verschillende locaties geregistreerd worden. Daarnaast blijkt enerzijds dat geen van deze registraties de volledige professionele kunstenaarsgroep dekt en anderzijds dat ze vaak te ruim zijn omdat ook andere creatieve beroepen zijn opgenomen of ook niet-professionele kunstenaars. Daarnaast bemoeilijkt de privacywetgeving het gebruik van sommige van deze databanken voor onderzoeksdoeleinden.

Daarom werd beslist om via verschillende pistes te werken, zowel via een persoonlijke oproep als via een open oproep. De voorkeur werd daarbij gegeven aan een persoonlijke oproep naar kunstenaars waarvan we over de contactgegevens beschikten. Pas in een latere fase van het onderzoek zou een algemene mailing worden verspreid via de nieuwsbrieven van de verschillende opdrachtgevers en partners van dit onderzoek.

De contactgegevens werden verkregen vanuit verschillende invalshoeken, m.n. databestanden van het Kunstenloket, Kunstenpunt, Vlaams Audiovisueel Fonds, Scenaristengilde, Unie van Regisseurs, Vlaams Fonds voor de Letteren, Vlaamse Auteursvereniging en PlayRight. Deze data werden eerst gescreend op dubbels en ook op de validiteit van de adressen voor onze doelstellingen. Zo bevatte het databestand van het Kunstenloket bijvoorbeeld ook heel wat contactgegevens van niet-kunstenaars die in het verleden beroep gedaan hadden op de adviesverlenende functie van Kunstenloket (bv. personen verbonden aan regionale overheden, accountancybureaus, interimkantoren, ...). Contactgegevens waarvan duidelijk was dat het een niet-kunstenaar betrof werden verwijderd.

In onderstaande tabel geven we het aantal adressen weer dat effectief werd gebruikt in de bevraging. In totaal gaat het om 13.138 adressen verkregen uit verschillende invalshoeken.

Tabel 2. Overzicht contactgegevens

Bron	Aantal adressen
Kunstenloket	6020
Kunstenpunt-Podiumkunsten	801
Kunstenpunt & COMAV-Muziek	650
Kunstenpunt-Beeldende kunsten	529
Vlaams Audiovisueel Fonds / Scenaristengilde	1.771
Unie van Regisseurs	113
Vlaamse Auteursvereniging ./ Vlaams Fonds voor de Letteren	548
PlayRight	2.706
TOTAAL	13.138

4 Data

4.1 Methode van dataverzameling

De dataverzameling gebeurde online. Deze methode van bevraging was in het kader van dit onderzoek de meest aangewezen methode omdat een online survey de mogelijkheid schept de vragenlijst af te stemmen op de profielen van de kunstenaars en te werken met verschillende modules.

Wanneer men een representatief staal van de algemene bevolking wil bevragen, genereren websurveys vaak een lagere respons dan postale surveys. Uit een meta-studie van Shih en Fan (2009) bleek het verschil gemiddeld zo'n 20%. In onderhavige studie ondervragen we echter voornamelijk een hooggeschoold publiek waar elektronische bevragingen mits een goede opvolging tot gelijkaardige respons kunnen leiden als postenquêtes (Shih & Fan, 2009; Dillman, 2011).

Bij de dataverzameling werd de respons dan ook strikt opgevolgd (cfr. Dillman 2011). Drie mailings werden verstuurd. De eerste mailing werd op 3 mei 2016 verstuurd naar het gehele adressenbestand, vervolgens konden kunstenaars nog tot 2 keer toe een herinnering ontvangen: 1) 11 mei 2016 en 2) 20 mei 2016. In deze mailings stond telkens een gepersonaliseerde link naar de vragenlijst, welke ons toeliet op te volgen welke personen reeds een vragenlijst invulden. Alleen zij die hun vragenlijst nog niet volledig ingevuld hadden, werden herbenaderd en herinnerd om deze in te vullen. De bevraging werd afgesloten op 31 mei 2016.

Tussen dinsdag 24 mei en donderdag 26 mei 2016 werd daarnaast nog een open oproep gelanceerd en dit via meerdere kanalen:

- Facebookpagina's van o.m. Kunstenloket, Sociaal Fonds voor de Podiumkunsten, Vlaamse Auteursvereniging, ...
- Nieuwsbrieven van o.m. Vlaams Audiovisueel Fonds, Unie van Regisseurs, SABAM, Kunst in Huis, ...
- Uitsturen van open oproep naar kunstorganisaties

Deze open oproep om deel te nemen werd pas eind mei verstuurd, na de derde persoonlijke oproep om te verhinderen dat personen met een persoonlijke link via deze algemene weg de vragenlijst zouden invullen.

4.2 Verdere selectie van de kunstenaars

In dit onderzoek richten we ons uitsluitend tot de professionele kunstenaars. Op basis van een drietal selectievragen werden professionele kunstenaars gefilterd. Op basis van elke selectievraag werd een specifiek onderdeel van de uiteindelijke doelgroepen bepaald.

Een eerste selectievraag moest bepalen wie (niet) tot de algemene doelgroep (kunstenaars) behoort. Pas later in de vragenlijst werden de specifieke doelgroepen bepaald op basis waarvan de rest van de vragenlijst werd voorgelegd. Dankzij deze eerste selectievraag weten we ook precies waarom respondenten niet tot de doelgroep behoren. 3721 personen openden hun persoonlijke link en vulden de eerste selectievraag in. 26 personen gaven hier aan dat ze meerdere uitnodigingen ontvingen. Van deze 3721 personen gaf 73% aan de vragenlijst te willen invullen (en daarmee duidt men onmiddellijk aan tot de brede doelgroep te behoren). 18% meldt niet tot de vooraf bepaalde kunstenaarsdoelgroep te behoren omdat zij uitsluitend acteur, jonger dan 18 jaar zijn en/of zij niet de Belgische nationaliteit hebben (en niet in België wonen). Acht procent weigert expliciet om deel te nemen ondanks ze tot de doelgroep behoren. In een volgende open vraag konden zij specificeren wat de reden was voor hun weigering. Uit de verdere specificaties van de weigeringen blijkt dat een aantal van de weigeraars niet echt harde weigeraars vormen, maar niet tot de doelgroep behoren of twijfelen of ze wel tot de doelgroep behoren (bv. *“twijfel of ik wel tot jullie doelgroep behoor, ik ben restaurateur, m.a.w. ik creëer niets”, “ik kom al jaren rond met een (deeltijdse) gewone job, en leef niet van mijn inkomsten uit muziek”*). De voornaamste redenen voor weigering vormen: tijdsgebrek, argwaan ten opzichte van onderzoek en/of opdrachtgevers, voorkeur voor een andere methode van bevraging, geen interesse en niet langer echt actief als kunstenaar omwille van jobverandering of pensionering.

Tabel 3. Responsanalyse gesloten oproep

	Aantal	allen %	vragenlijst geopend %	
Vragenlijst geopend				
<i>Niets ingevuld</i>	163	1,2	4,2	
Ik wil de vragenlijst invullen	2732	20,4	70,3	73,4
Ik behoor tot de doelgroep, maar wens niet deel te nemen	301	2,2	7,7	8,1
Ik behoor niet tot de doelgroep	662	4,9	17	17,8
Ik ontving verschillende uitnodigingen om deel te nemen en vulde al een vragenlijst in	26	0,2	0,7	
Vragenlijst niet gezien				
Vragenlijst niet geopend	9100	67,8		
Bounced of failed	439	3,3		
Totaal	13423	100,0		

Via de gesloten oproep gaven in totaal 2731 personen aan de vragenlijst te willen invullen. Daarnaast namen nog 332 kunstenaars deel via de open oproep.

Na de eerste brede selectievraag waarin gepolst werd of men tot de doelgroep behoort en wenst deel te nemen, diende bepaald te worden of de respondent in kwestie professioneel bezig is of wil zijn met het kunstenaarsberoep. In tegenstelling tot het acteursonderzoek waar we op basis van de werktijd een cut-off point bepaalden, hanteren we hier een meer algemene inkomensgerelateerde insteek: de voorbije twee jaar inkomsten uit artistieke activiteiten halen. Wel werd de mogelijkheid gecreëerd dat personen die (op het moment van invullen) niet aan dit criterium voldoen maar wel de intentie hebben om inkomsten te genereren uit artistieke activiteiten, de vragenlijst verder kunnen invullen. Enkel degenen die expliciet aanduiden dat kunst voor hen vrijetijdsbesteding is, worden naar het einde van de vragenlijst doorverwezen.

Een ruime meerderheid (85,5%) van de kunstenaars die de vragenlijst wensten in te vullen, genereert inkomsten uit zijn/haar artistieke activiteiten. Een tiende geeft aan graag een inkomen te willen halen uit artistieke activiteiten. Dit duidt aan dat de personen die zich aangesproken voelen om mee te werken ook doorgaans een inkomen halen uit de kunsten. Slechts 4,3% van de personen die de vragenlijst begonnen in te vullen, beschouwt kunst eerder als een vrijetijdsbesteding. Voor hen betekende deze vraag ook meteen het einde van de vragenlijst.

Tabel 4. Selectievraag voor professionele kunstenaars (percentages, zowel respondenten via gesloten als open oproep)

	%
Ja, ik heb de voorbije 2 jaar inkomsten gehaald uit artistieke activiteiten	85,5
Nee, maar ik werk wel als kunstenaar en wil graag een inkomen halen uit mijn artistieke activiteiten	10,0
Nee, kunst is voor mij vooral vrijetijdsbesteding	4,3
<i>N</i>	<i>3011</i>

De derde selectievraag had als doel de respondent naar de juiste module door te verwijzen. Wegens de grote verschillen tussen de kunstenaarsgroepen is het aangewezen om niet enkel disciplineoverschrijdende maar ook disciplinespecifieke vragen op te stellen. Deze vragen komen aan bod in de vijf modules. De wijze waarop

kunstenaars naar hun module doorverwezen worden gebeurt op twee manieren: op basis van identificatie of op basis van inkomen. Voor de identificatievraag is geopteerd om zo sober en eenvoudig mogelijk te peilen naar de 'beroepsgroep' waarmee men zich identificeert. Een blik op tabel 6 en figuur 1 toont hoeveel respondenten op basis van de identificatievraag onmiddellijk naar een discipline werden doorverwezen en om welke discipline het dan gaat (337 naar audiovisuele kunsten; 664 naar beeldende kunsten; 288 naar literatuur; 865 naar muziek en 294 naar podiumkunsten). Indien respondenten zich niet konden plaatsen binnen de vijf voorgestelde categorieën, konden ze de optie 'andere' aanduiden (11% van de respondenten deed dit). Deze personen die zich niet konden of wensten te identificeren met een bepaalde groep, werden op basis van hun keuze bij de daarop volgende inkomensvraag verder doorverwezen. Meer specifiek gebeurt de doorverwijzing bij de groep die zich niet kon identificeren op basis van de discipline waar men het merendeel van het inkomen uit genereert (zie ook tabel 6 en figuur 1). Het valt op dat een sterke overlap bestaat tussen identificatie en discipline waaruit men het merendeel van het inkomen haalt. In mindere mate geldt dit voor podiumkunsten: ook al haalt een persoon het merendeel van zijn of haar inkomen uit podiumkunsten, men identificeert zich niet altijd als dusdanig¹.

Tabel 5. Discipline waarbinnen actief (meerdere antwoorden mogelijk, n=2749)

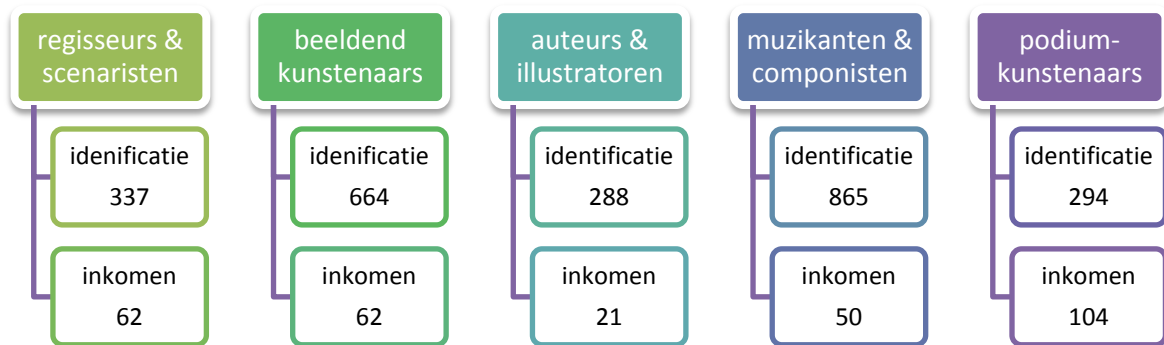
	%	N
Audiovisuele kunsten	23,8	655
Beeldende kunsten	32,0	882
Literatuur	16,4	451
Muziek	39,2	1078
Podiumkunsten	25,2	701

Tabel 6. Identificatie professionele kunstenaars en inkomen (percentages)

IDENTIFICATIE	%	%	HOOFDINKOMEN
Regisseur, scenarist, audiovisueel kunstenaar	12,2	15,9	Audiovisuele kunsten
Beeldend kunstenaar	24,1	25,2	Beeldende kunsten
Literair auteur of illustrator	10,5	9,2	Literatuur
Muzikant of componist	31,4	33,0	Muziek
Podiumkunstenaar	10,7	16,6	Podiumkunsten
Andere	11,1	-	-
N	2754	2725	

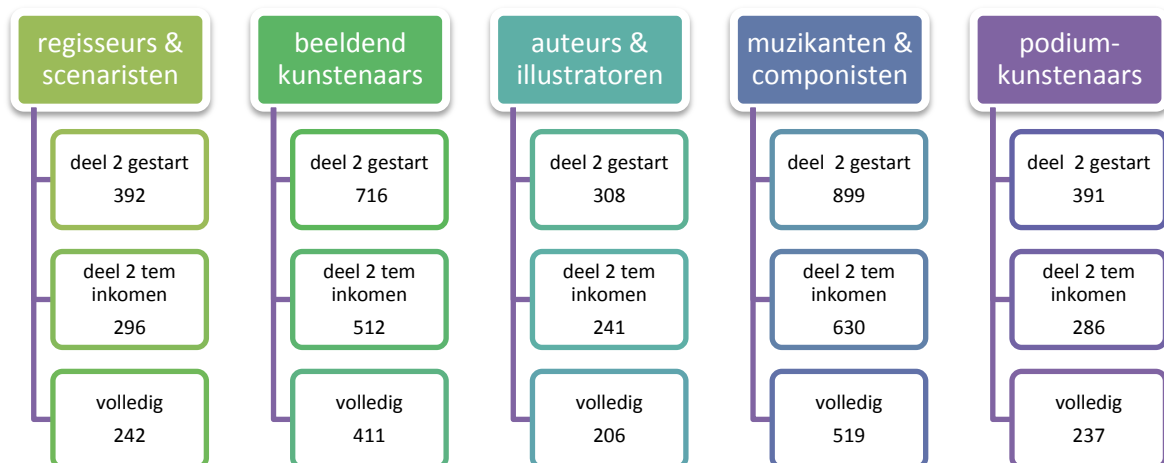
¹ Deze personen konden vervolgens zelf een omschrijving geven van de discipline waarmee ze zich het meest identificeren. Podiumkunstenaars blijken hier een meer specifieke omschrijving te prefereren: danser, stand up comedian, ...

Figuur 1. Overzicht doorstroom naar modules (n=2747)

Een gekend fenomeen van web-surveys, betreft de item-non response. Respondenten haken af bij welbepaalde vragen of naar het einde van de vragenlijst toe. Dat was hier niet anders. Toch hebben 1615 van de 2747 (58,8%) respondenten die de hierboven vermelde selectiepaden doorliepen de vragenlijst volledig tot het einde ingevuld. We nemen in de analyses enkel de personen mee die minstens het eerste deel van de vragenlijst waarin socio-demografische kenmerken (bv. geslacht, leeftijd, opleiding, ...) werden verzameld volledig hebben ingevuld en de disciplinespecifieke module hebben aangevat. In figuur 2 werd deze selectie al doorgevoerd en worden deze cijfers nog verder opgedeeld naargelang de modules die ze invulden of waarnaar ze verwezen werden en wordt een meer gedetailleerd beeld geschetst van hoever ze in de vragenlijst raakten.

Figuur 2. Overzicht respons naargelang discipline en volledigheid van invullen (alle respondenten die minstens deel 2 hebben aangevat, n=2706)

2. DE RESULTATEN

Dit onderzoek focust in hoofdzaak op de inkomens en sociaal-economische positie van professionele kunstenaars in Vlaanderen. Om hierover gefundeerde uitspraken te doen is het evenwel noodzakelijk om het vizier te openen en de (sociaal)economische factoren tevens te relateren aan andere kenmerken van de kunstenaars. Daarom zullen we ook aandacht hebben voor het profiel van de professionele kunstenaars in Vlaanderen.

Naast een aantal feitelijke gegevens over het beroep, zoals inkomsten en tijdsbesteding in het kader van de job, peilen we in deze studie ook naar de subjectieve beleving van de job. Niet iedereen hecht immers evenveel belang aan de verschillende aspecten van het werk en niet iedereen heeft dezelfde verwachtingen ten aanzien van een job. Gelijkaardige omstandigheden kunnen tot verschillende evaluaties van een job leiden, terwijl gelijke omstandigheden door de ene persoon negatief en door de andere positief worden geëvalueerd. Precies daarom is het belangrijk niet alleen te kijken naar de arbeidsomstandigheden, maar ook naar het subjectieve, persoonlijke gevoel van tevredenheid. Deze subjectieve elementen werden gemeten op basis van een aantal stellingen die we voorlegden aan de kunstenaars maar tevens op basis van hun eigen formuleringen. Er werd hen namelijk op verschillende plaatsen in de vragenlijst de mogelijkheid geboden een eigen antwoord te formuleren. De respondenten maakten hier veelvuldig gebruik van en de antwoorden die ze gaven op de open vragen bieden vaak een verhelderende kijk op de cijfers.²

Tenslotte zullen we nagaan in welke mate kunstenaars al wel eens overwegen van job te veranderen en zullen we dit relateren aan het profiel en de werkomstandigheden van de kunstenaars.

5 Welke kunstenaars bereikten we?

5.1 Van opkomend talent tot gevestigde waarden?

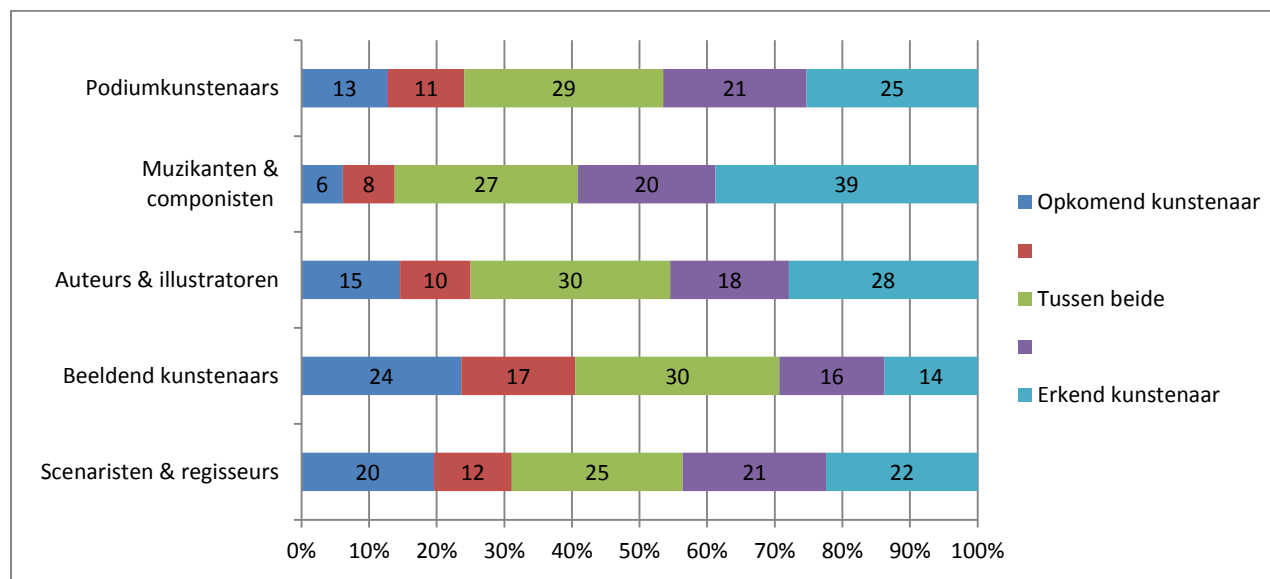
Het is niet onaannemelijk dat kunstenaars die het moeilijker hebben om hun loopbaan uit te bouwen en minder erkenning genieten in het kunstenaarslandschap sneller geneigd zullen zijn een vragenlijst over socio-economische condities in te vullen dan gevestigde kunstenaars die zich niet maandelijks zorgen hoeven te maken over hun inkomsten. Omwille van privacyredenen kunnen we de mate van erkenning niet door externen laten beoordelen; Daarom polsten we via enkele vragen bij de kunstenaars zelf naar waar ze zich in hun carrière bevinden.

Zo vroegen we hen waar ze zichzelf zouden plaatsen op een vijfpuntenschaal van opkomend tot erkend kunstenaar of artiest. Figuur 3 geeft aan dat we met de vragenlijst zowel kunstenaars die zichzelf beschouwen als pas opkomend kunstenaar als kunstenaars die aangeven reeds erkend kunstenaar te zijn, bereikten. Wel beschouwt een grotere groep zich als (eerder) erkend dan nog als (eerder) opkomend kunstenaar: ruim een kwart (26,7%) van de kunstenaars die meewerkten aan onze vragenlijst beschouwen zich als erkend kunstenaar en nog eens 19% ziet

² Uiteraard zullen we de stellingen, meningen, ... die kunstenaars ons meegaven steeds anoniem presenteren. Indien bepaalde fragmenten/woorden de identiteit van de desbetreffende kunstenaar zouden kunnen onthullen, zullen we deze tekstdelen ook vervangen door een "X".

zich als eerder erkend. De omvang van de groep die zich beschouwt als erkend kunstenaar verschilt wel naargelang de discipline. Zo beschouwt bij de muzikanten/componisten slechts een kleine groep zich als opkomend kunstenaar (14%) en ziet bijna zes op de tien zich als erkend kunstenaar. De beeldend kunstenaars wijken hier wat van af. Bij deze stellen we vast dat maar liefst 41% zich beschouwt als (eerder) opkomend kunstenaar en slechts drie op de tien als erkend kunstenaar.

Figuur 3. Mate van erkenning naargelang discipline (n=2696)

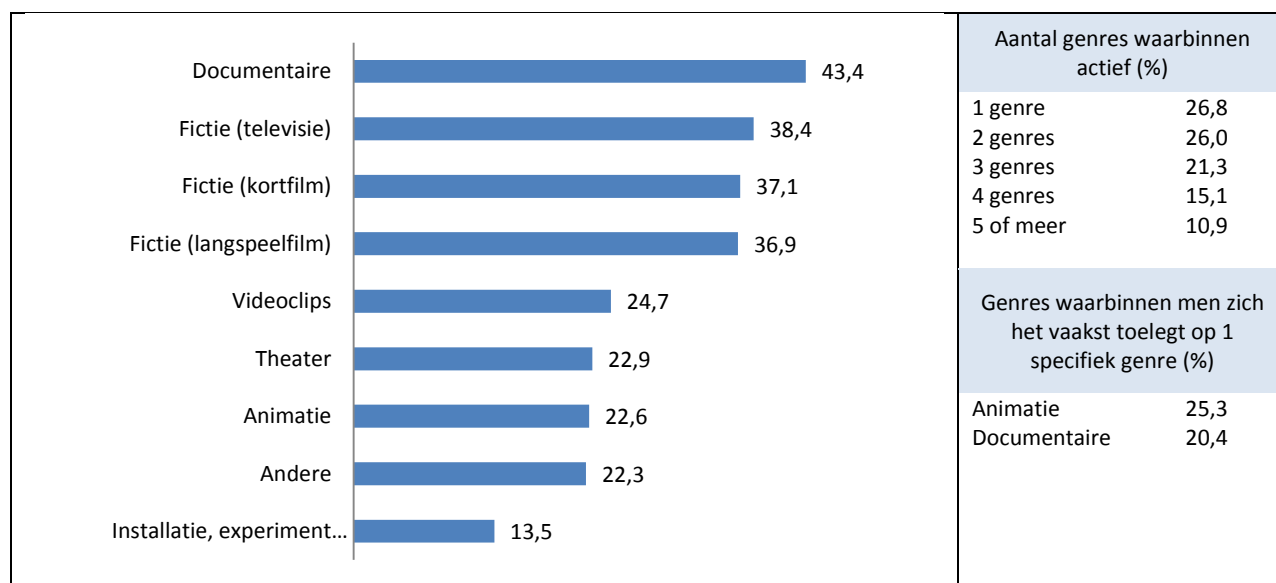

5.2 Een verdere opdeling naar subdisciplines en genres

Er werden in de vragenlijst vijf modules voorzien voor de vijf hoofddisciplines die we onderscheiden. Maar binnen deze hoofddisciplines is er uiteraard nog een grote verscheidenheid aan kunstenaars. Daarom polsten we tevens naar de subdisciplines of genres die de kunstenaars beoefenden om hen nog beter te plaatsen en om de komende analyseresultaten beter te duiden en interpreteren. Tevens maakt het verdere opdelingen mogelijk bij analyses.

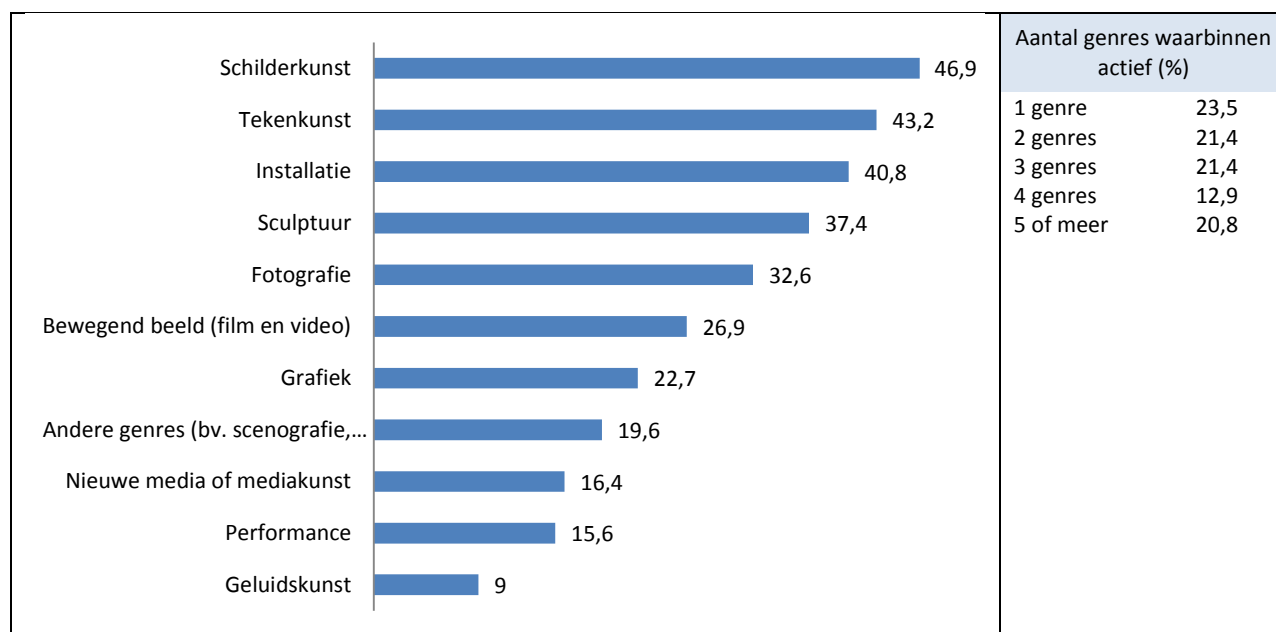
Bij de regisseurs en scenaristen valt meteen het grote aandeel respondenten op die meewerken aan documentaires. Maar liefst 43% van de ondervraagden werkte reeds mee aan een documentaire. Op korte afstand volgt regie en/of scenariowerk voor fictie (zowel televisie, kortfilm als langspeelfilm). Regie/scenario voor videoclips, theater en animatiereeksen of –films wordt vervolgens door 22 à 25% van de ondervraagde audiovisuele kunstenaars gedaan. Animatiereeksen/-films en documentaires worden het vaakst aangegeven als enige genre waarbinnen men werkt. Zo geeft een kwart van de animatiemakers en een vijfde van de documentairemakers aan dat dit tevens het enige genre is waarbinnen men werkzaam is. Dit is veel minder het geval voor de andere genres. Het maken van videoclips gebeurt bv. dan wel door een kwart van de regisseurs/scenaristen maar is voor niemand het enige genre waarbinnen werkzaam. Het maken van kortfilms is eveneens voor slechts een respondent (1%) het enige beoefende genre. Deze genres vormen bijgevolg doorgaans eerder een aanvullende bron van inkomsten dan de hoofdfocus van filmmakers.

Figuur 4. Genres waarbinnen actief, regisseurs en scenaristen (% , n=391)

Beeldend kunstenaars laten zich niet makkelijk vastpinnen op een genre. Ruim drie kwart duidt meerdere genres aan waarbinnen actief. Ruim de helft van de beeldend kunstenaars duidt minstens drie genres aan. Uit figuur 5 blijkt verder dat we met de bevraging de verschillende subdisciplines binnen de beeldende kunsten bestrijken.

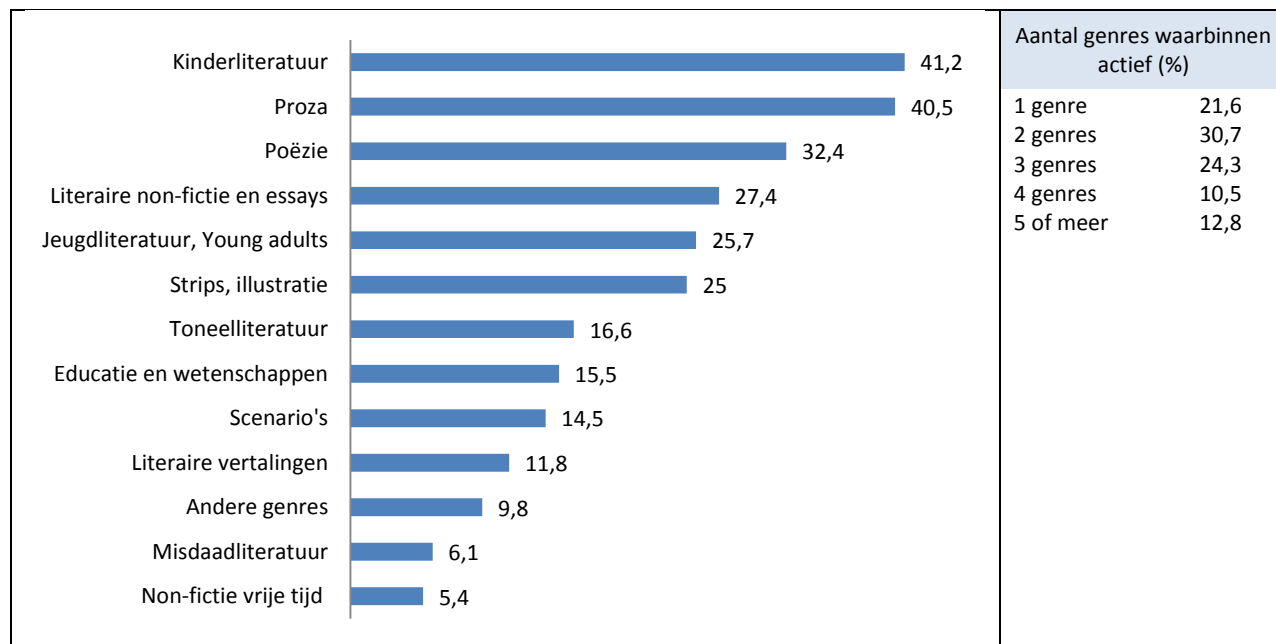
Figuur 5. Genres waarbinnen actief, beeldend kunstenaars (% , n=688)

Ook auteurs en illustratoren geven doorgaans meerdere genres op. Met deze bevraging richtten we ons tot schrijvers van fictie en literaire non-fictie en illustratoren. Uit de olijsting van de genres blijkt dat we inderdaad deze doelgroep van schrijvers bereikt hebben. Slechts 5% geeft aan non-fictie vrijetijdsliteratuur te schrijven en

alle auteurs die dit genre aanduiden, combineren het met minstens een ander genre. Opvallend is hier wel het hoge aandeel auteurs dat aangeeft kinderliteratuur te schrijven (41%). In iets meer dan de helft van de cases (54%) gaat het hierbij om auteurs die ook het genre 'strips/illustratie' hebben aangeduid, dus gaat het hierbij wellicht om illustratoren.

Figuur 6. Genres waarbinnen actief, auteurs en illustratoren (% n=296)

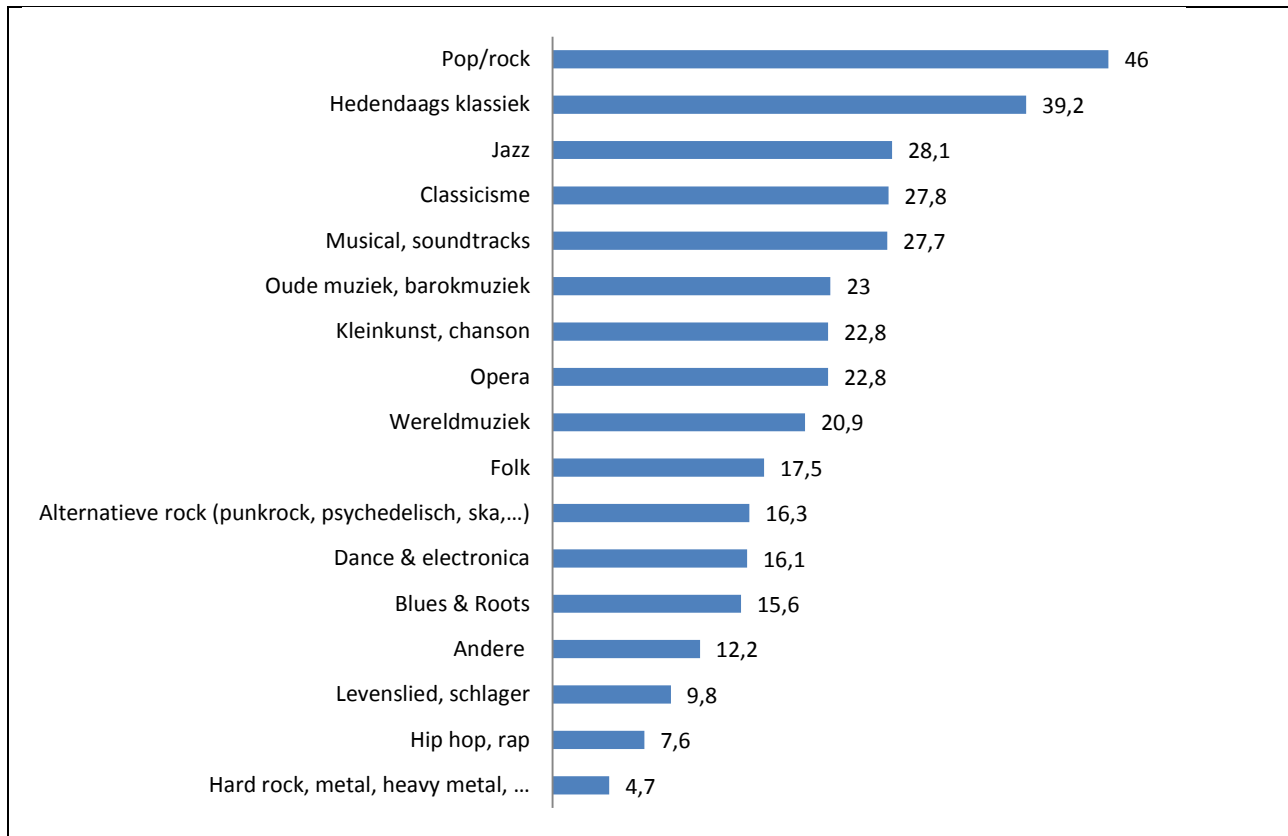
Aan de muzikanten en componisten werd een uitgebreide lijst van muziekgenres voorgelegd. Toch blijkt ruim 12% nog een ander genre aan te geven. De extra genres die worden vermeld zijn zeer divers: Balkan, experimentele muziek, filmmuziek, fusion jazz, HaFaBra, Indiase klassieke muziek, neosoul, ...

Op basis van de aan hen voorgelegde genres werd vervolgens een ruwere opdeling gemaakt - waarbij we ons zowel baseerden op inhoudelijke als statistische argumenten – in volgende vijf hoofdstijlen:

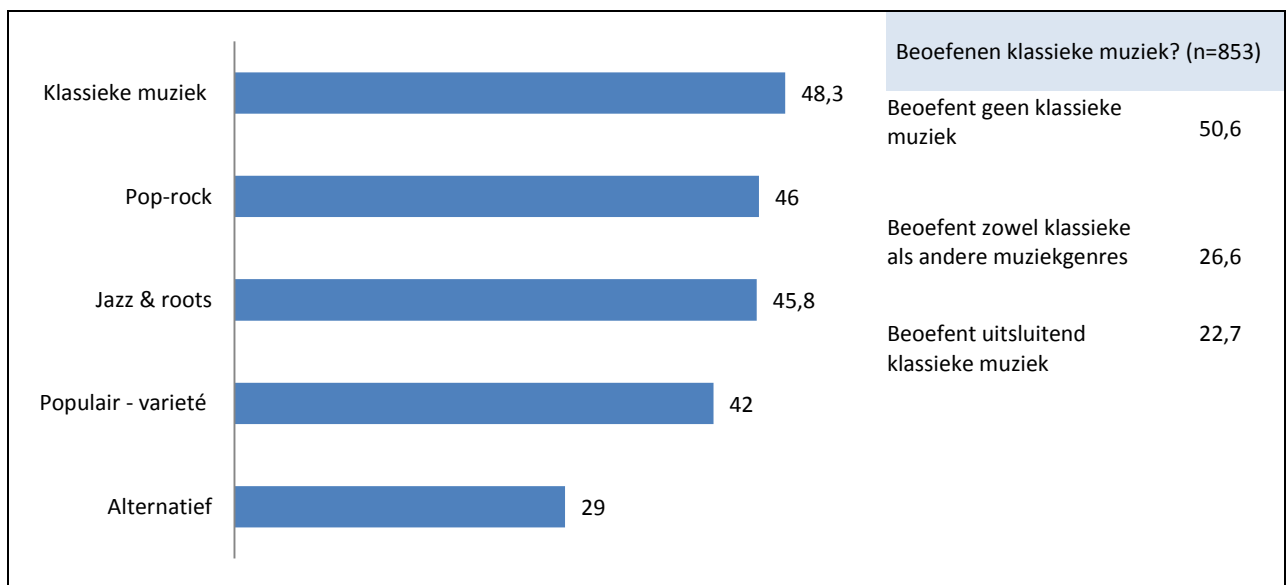
- Klassieke muziek (omvat hedendaags klassiek, classicisme, oude muziek/barokmuziek en opera)
- Mainstream pop- en rockmuziek
- Jazz & roots (omvat jazz, wereldmuziek, blues & roots en folk)
- Alternatieve rock (omvat alternatieve rock, hardere rock genres, hip hop/rap en dance en electronica)
- Populair & variété (omvat levenslied & schlager, kleinkunst & chanson, musical)

Met uitzondering van de alternatieve rock wordt elk van deze samengestelde hoofdgenres door ruim vier op de tien respondenten beoefend: 48% van de ondervraagde muzikanten heeft een van de klassieke genres aangevinkt, 46% geeft aan pop- en rockmuziek te spelen en een even groot aandeel beoefent een van de genres binnen wat we het label jazz & roots hebben meegegeven; tenslotte vermeldt 42% een van de 'populair-variété'-genres. De hoge percentages beoefenaars geven al meteen aan dat de meerderheid van de muzikanten ook hier meerdere genres beoefenen. Alleen onder de klassieke muzikanten is er nog een aanzienlijke groep die uitsluitend klassieke muziek beoefent.

Figuur 7. Genres waarbinnen actief, muzikanten en componisten (n=871)

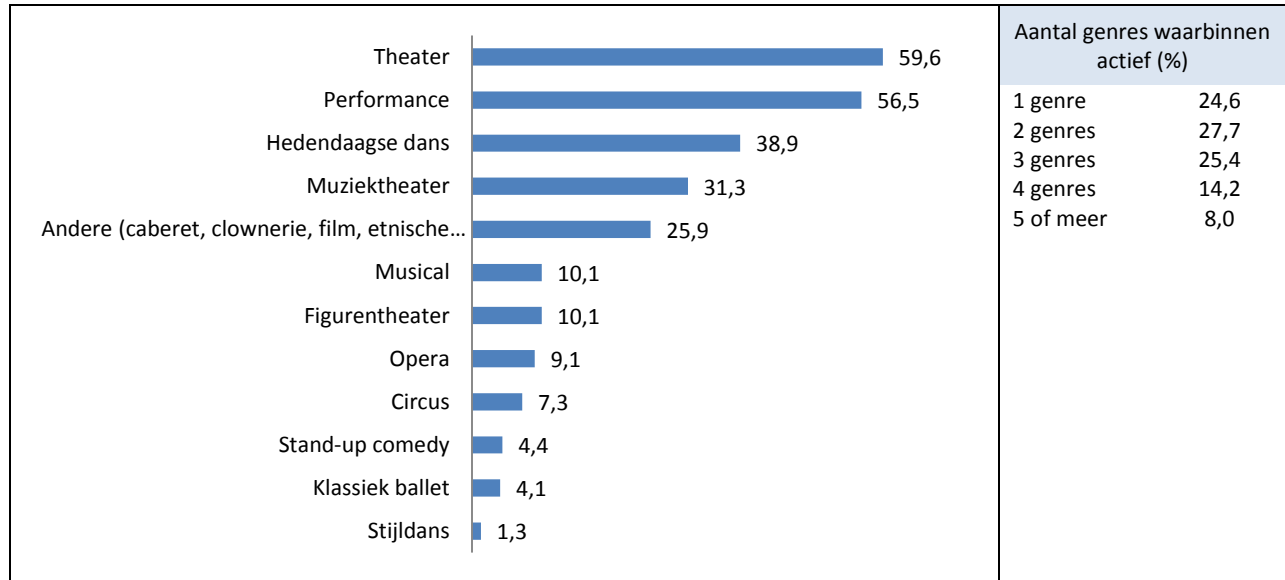
Figuur 8. Hoofgenres waarbinnen actief, muzikanten en componisten (n=871)

Bij de podiumkunstenaren wordt theater en performance het vaakst vermeld als genre, gevolgd door hedendaagse dans en muziektheater. Net als bij de andere disciplines combineert de meerderheid van de podiumkunstenaren

meerdere genres. Dit verklaart ook waarom theater en performance door zoveel respondenten wordt aangestipt. Het aandeel respondenten dat (bijkomend) andere genres vermeldt, ligt wel heel wat hoger dan bij de andere disciplines. Ruim een kwart van de podiumkunstenaars geeft een ander genre aan dan deze die werden voorgelegd. Het gaat daarbij om zeer verscheiden genres: cabaret, clownerie, niet-opgelijste dansgenres (etnische dansen, hip-pop, flamenco...), straattheater, luisterspelen... .

Figuur 9. Genres waarbinnen actief, podiumkunstenaars (n=386)

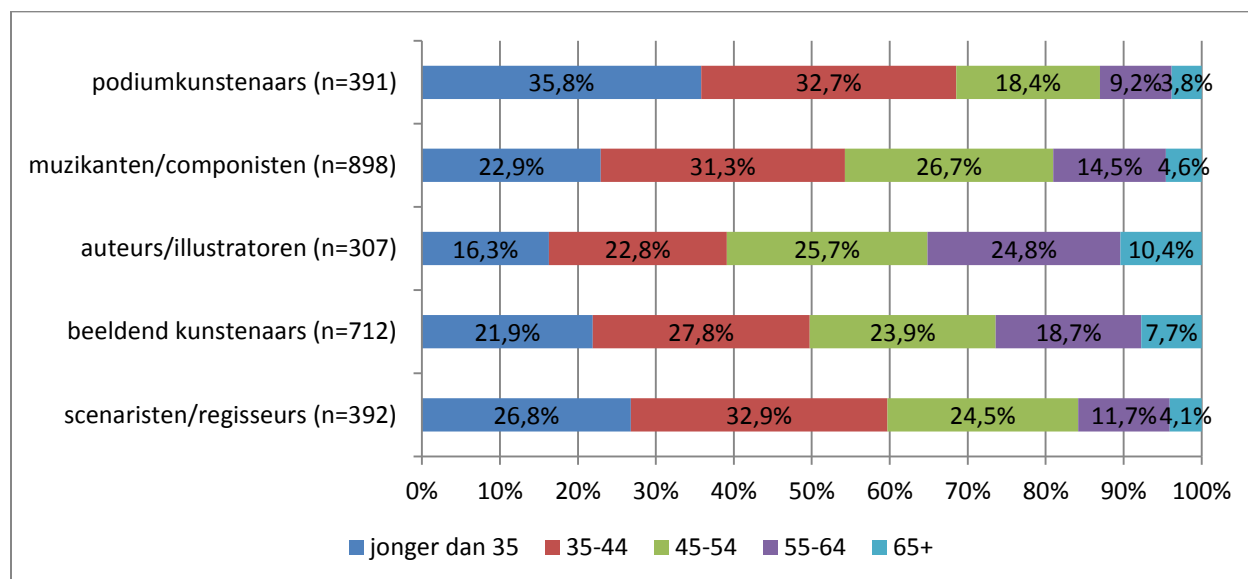
6 Socio-demografisch profiel

In deze paragraaf maken we een profielfoto van de professionele kunstenaars die we bevroegen. Omdat het onzeker is hoe representatief het bevroegde staal van kunstenaars is voor de gehele kunstenaarspopulatie dienen we voorzichtig te zijn deze resultaten te veralgemenen naar de “de professionele kunstenaar” in Vlaanderen. We kijken daarbij onder meer naar de frequentieverdelingen naar leeftijd, geslacht, gezinssituatie en opleiding bij de professionele kunstenaars. Deze aspecten zullen we in volgende secties relateren aan de socio-economische en inkomenssituatie van kunstenaars en hun tevredenheid hieromtrent. Waar mogelijk maken we hier tevens de vergelijking met de professionele acteurs die werden bevroegd in 2013-2014.

6.1 Leeftijd en geslacht

Het kunstenaarsberoep wordt geassocieerd met heel wat werk- en inkomensonzekerheid (of dit zo is, zal blijken uit volgende hoofdstukken). Er kan daarom verwacht worden dat meer dan in andere beroepen, er een vrij vroege uitstroom plaats vindt. Tevens kan verwacht worden dat de instroom in het kunstenaarsberoep op latere leeftijd eerder beperkt is. Net als bij het acteursonderzoek kan bijgevolg verwacht worden dat in vergelijking met andere tewerkstellingssectoren we een relatief jonge beroepsgroep zullen aantreffen. In het acteursonderzoek stelden we evenwel vast dat zowel jongere als oudere leeftijdsgroepen een laag aandeel innemen en dat vooral gepeikt wordt in de middelste leeftijdsgroepen. Ook bij de meeste andere kunstendisciplines blijkt deze leeftijdsgroep het sterkst vertegenwoordigd. Toch zijn er duidelijke verschillen tussen de disciplines. De jongste groep is deze van de podiumkunstenaars. Ruim een derde (36%) is jonger dan 35 jaar en ruim de helft (59%) jonger dan 45. Ook de groep van scenaristen en regisseurs is een relatief jonge groep. Beeldend kunstenaars blijven langer aan de slag. Het aandeel 55-plussers ligt hoger dan bij podiumkunstenaars en bij kunstenaars in de audiovisuele sector. De “oudste” populatie vinden we evenwel bij de auteurs en illustratoren. Ruim een derde is hier ouder dan 55 jaar en 10% van de ondervraagde auteurs heeft de pensioenleeftijd al overschreden.

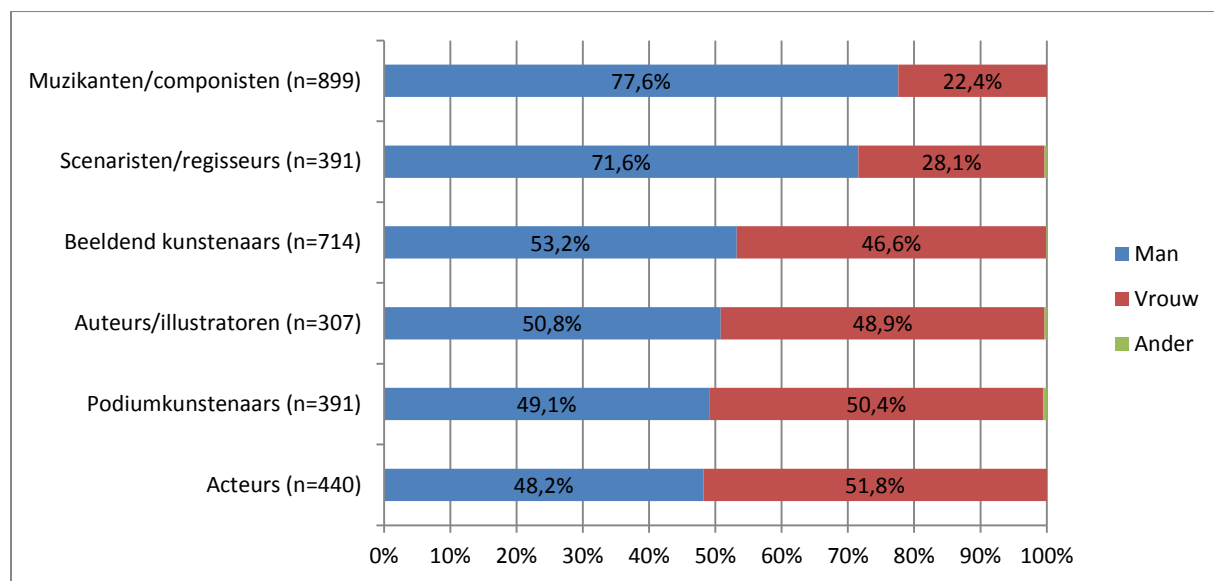
Figuur 10. Leeftijdsverdeling naargelang hoofddiscipline (%)

De vraagstelling over geslacht verschilt in het huidige onderzoek van deze in het onderzoek bij de acteurs. We vonden het gepast om niet langer uitsluitend de man-vrouw opdeling te hanteren, maar respondenten tevens de mogelijkheid te bieden zich te identificeren met een andere genderidentiteit. Over de gehele steekproefpopulatie duiden slechts vijf respondenten deze andere mogelijkheid aan (zie figuur 11), wat maakt dat deze nieuwe vraagvorm de cijfers niet echt beïnvloedt. Omwille van het te kleine aantal respondenten met een meer hybride genderidentiteit, zeker wanneer we opsplitsen naar disciplines, zullen we in de gendervergelijkende analyses in dit rapport deze groep niet meenemen.

Omdat het per discipline slechts om één (en in een geval om twee) personen gaat, kunnen we de algemene genderverdeling wel vergelijken met deze bij de acteurs. Over het algemeen stelden we bij de professionele acteurs een evenwichtige verdeling vast tussen mannen en vrouwen. Dit geldt in het huidige onderzoek voor de podiumkunstenaars, auteurs en beeldend kunstenaars. Bij de scenaristen en regisseurs alsook bij de muzikanten en componisten helt het gewicht zeer duidelijk over naar de mannelijke populatie. In beide disciplines is meer dan 70% man, bij de muzikanten gaat het zelfs om een kwart van de populatie.

Figuur 11. Geslachtsverdeling naargelang hoofddiscipline (%)

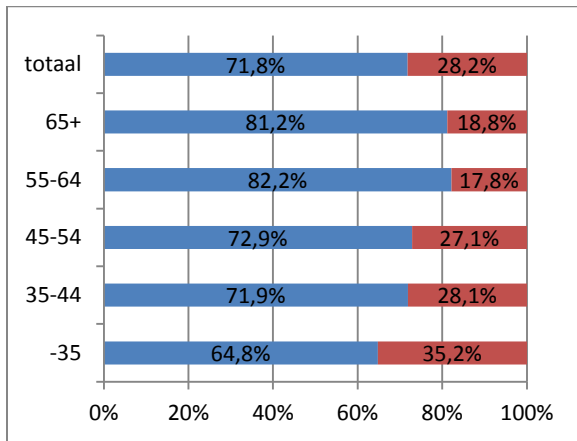
Wanneer we bij de professionele acteurs keken naar de genderverhouding per leeftijd kregen we evenwel een ander beeld. Over de totale populatie stelden we daar wel een evenredige verdeling tussen mannen en vrouwen vast, maar het aandeel vrouwen nam sterk af naarmate de leeftijd vordert. Terwijl bij de jongste leeftijdsgroep ongeveer twee derde vrouw en een derde man was, bleek bij de oudste leeftijdsgroep de geslachtsverhouding net omgekeerd.

In het huidige onderzoek stellen we net dezelfde beweging binnen elk van de disciplines vast³. Binnen elk van de disciplines vinden we een groter aandeel vrouwen bij de jongste leeftijdsgroepen. De daling van het aandeel vrouwen gebeurt wel niet voor elke discipline lineair met de stijging van de leeftijd en is niet voor elke discipline

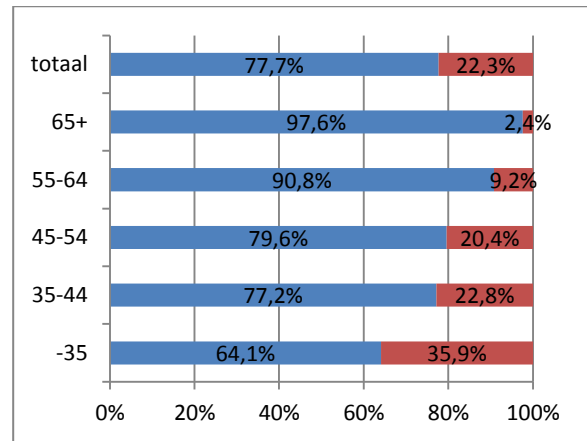
³ We laten hier de categorie “andere” buiten beschouwing

even sterk. De regisseurs en scenaristen tellen net als bij de muzikanten en componisten over het algemeen een duidelijke oververtegenwoordiging van mannen en bij beiden ligt het aandeel vrouwen hoger bij de jongste leeftijdsgroepen, maar de daling van het aandeel vrouwen is bij regisseurs en scenaristen lang niet zo spectaculair als bij muzikanten en componisten. Bij deze laatsten verdwijnen vrouwen volledig uit het beeld en is bij de plus-55'ers meer dan 90% man. Ook bij de podiumkunstenars doet zich een spectaculaire daling van het aandeel vrouwen voor. Dit heeft wellicht ook deels te maken met het gegeven dat een groot aandeel van de vrouwelijke podiumkunstenars dansers zijn, waarvoor de carrière vroeger eindigt dan voor andere podiumkunstdisciplines die relatief meer mannen tellen. Bij de beeldend kunstenaars zien we dat vooral de jongste leeftijdscategorie zich onderscheidt op het vlak van genderverhoudingen.

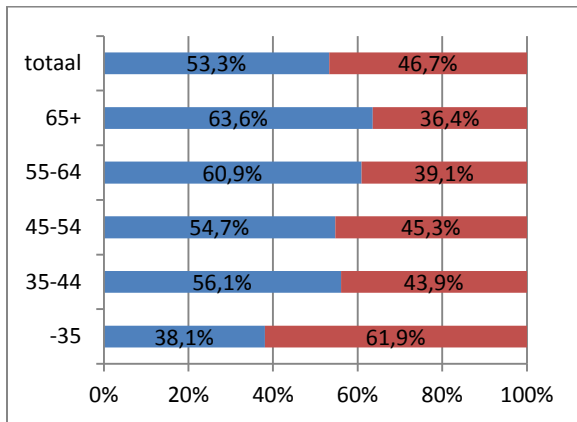
Figuur 12. Regisseurs en scenaristen: geslachtsverdeling naargelang leeftijd (n= 391)

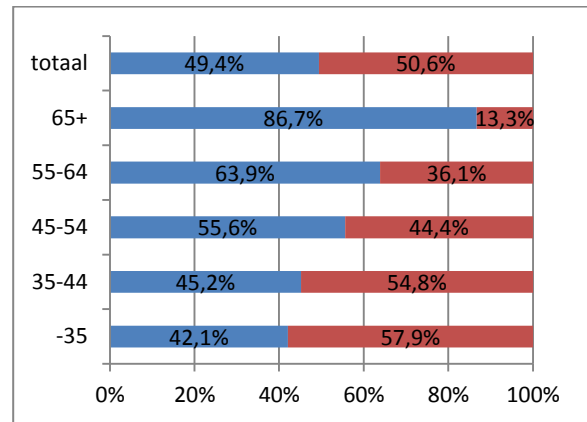
Figuur 15. Muzikanten en componisten: geslachtsverdeling naargelang leeftijd (n= 898)

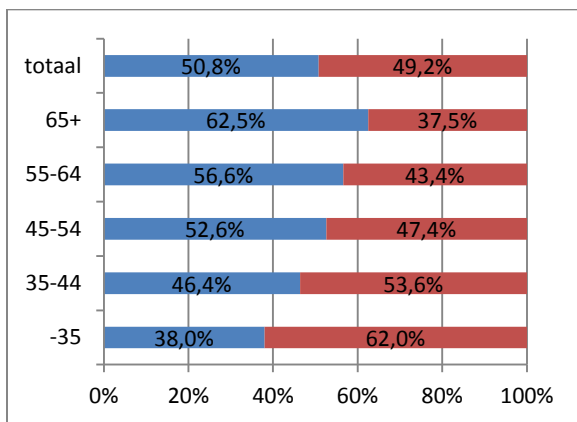
Figuur 13. Beeldend kunstenaars: geslachtsverdeling naargelang leeftijd (n= 711)

Figuur 16. Podiumkunstenaars: geslachtsverdeling naargelang leeftijd (n= 391)

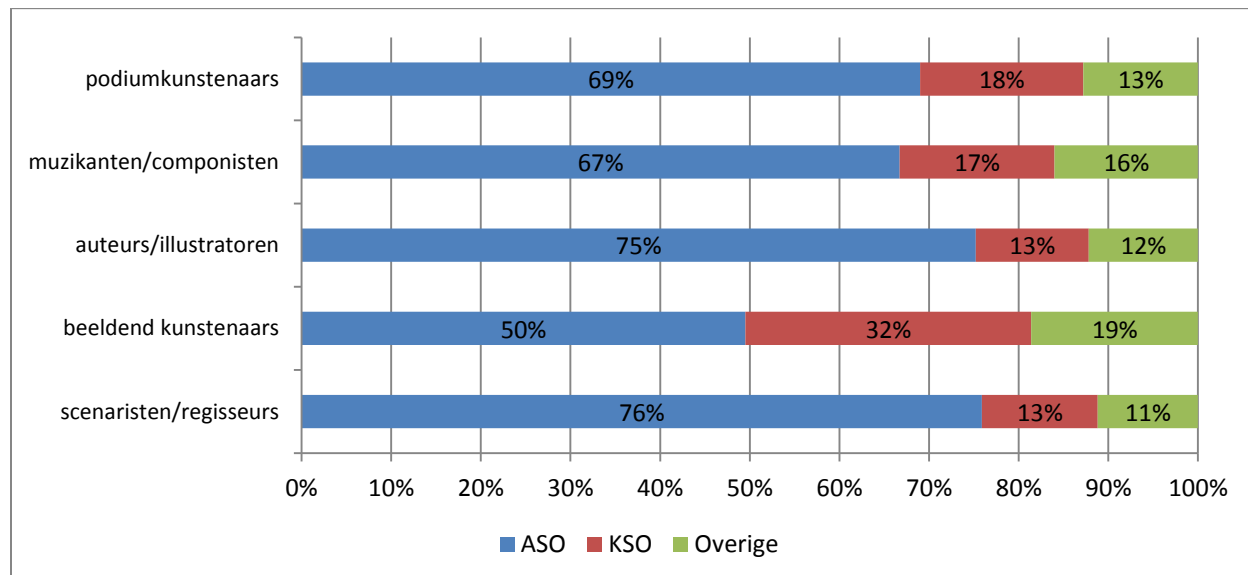
Figuur 14. Auteurs en illustratoren: geslachtsverdeling naargelang leeftijd (n= 306)

6.2 Opleiding

We ondervroegen de respondenten uitgebreid over hun opleiding. Daarbij keken we zowel naar hun opleidingen binnen het reguliere onderwijs op het niveau van het secundair en hoger onderwijs als naar specifieke artistieke opleidingen binnen het reguliere en specifieke aanbod. Figuur 17 geeft voor elke discipline de samenstelling weer naar onderwijsvorm waarin men afstudeerde in het secundair onderwijs. Kunstenaars komen in elk van de disciplines verhoudingsgewijs meer uit het ASO en KSO en veel minder uit het BSO en TSO. Het aandeel personen dat in het secundair onderwijs afstudeert in het ASO of het KSO ligt dan ook significant hoger dan in de algemene beroepsbevolking in Vlaanderen⁴. Bij auteurs en illustratoren, alsook bij scenaristen en regisseurs behaalde zelfs drie kwart een diploma algemeen secundair onderwijs. Beeldend kunstenaars behaalden in vergelijking met de kunstenaars in andere disciplines wat minder een diploma algemeen secundair onderwijs maar studeren dan weer meer af in een KSO-richting. Dit laatste is niet zo verwonderlijk gezien het ruimere aanbod aan KSO-scholen met een richting beeldende kunsten.

Figuur 17. Onderwijsvorm waarin afgestudeerd in het secundair onderwijs naargelang discipline (%)

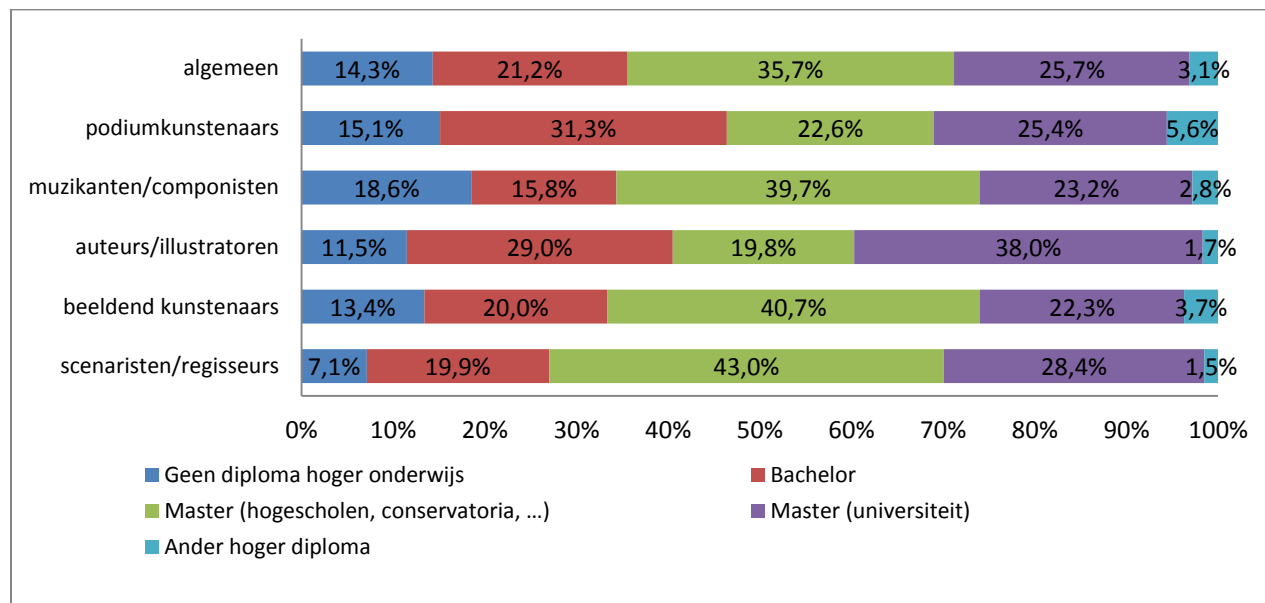
Voor de meeste kunstenaars vormt het diploma secundair onderwijs evenwel niet het einddiploma. Dit blijkt uit figuur 18 die het hoogste behaalde diploma weergeeft (doctoraten en aanvullende opleidingen laten we hier buiten beschouwing). Ruim drie kwart van de respondenten heeft een diploma hoger onderwijs⁵. Bij de respondenten met een diploma hoger onderwijs, heeft bovendien de meerderheid een masterdiploma op zak (61% van alle respondenten of 71,5% van alle hogeropgeleide respondenten). De groep van regisseurs en scenaristen telt het hoogst aandeel hoger opgeleiden, slechts 7% van de regisseurs en scenaristen die de vragenlijst invulden beschikt niet over een diploma hoger onderwijs. Bij de muzikanten, de beeldend kunstenaars

⁴ Ter vergelijking: In de participatiesurvey, een representatieve bevraging bij de Vlaamse populatie, sloot 39% zijn/haar secundaire studies af in het ASO (lager of hoger secundair onderwijs) en 2% in het KSO (eveneens lager of hoger secundair onderwijs).

⁵ Ter vergelijking: In de participatiesurvey gaf 39,7% van de werkende bevolking aan over een diploma hoger onderwijs te beschikken.

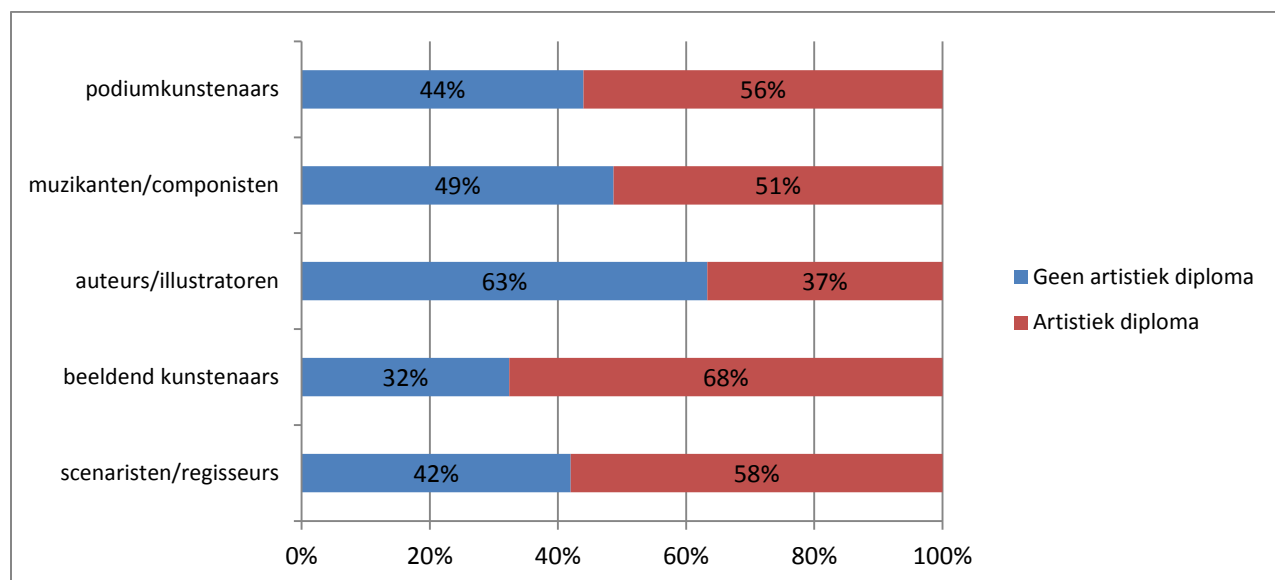
en de regisseurs en scenaristen is het masterdiploma buiten de universiteit het meest voorkomende diploma. Bij podiumkunstenaars en auteurs is dit niet het geval. Meest voorkomend bij de auteurs is een masterdiploma behaald aan de universiteit, bij de podiumkunstenaars een bachelordiploma.

Figuur 18. Hoogst behaalde diploma (n=2688)

Figuur 19 geeft tenslotte per discipline het aandeel respondenten met een artistiek diploma in het regulier onderwijs weer. Dit artistiek diploma kan zowel in het secundair als in het hoger onderwijs behaald zijn. Beeldend kunstenaars behaalden het meest een artistiek diploma. Ruim twee derde van hen heeft een artistiek diploma op zak. Auteurs en illustratoren hebben het minst een artistiek diploma behaald.

Figuur 19. Artistiek diploma in regulier onderwijs

7 De activiteiten van kunstenaars

Internationale studies (bv. Abbing 2002; Alper & Wassall, 2000 & 2006; Throsby & Zednik, 2011) wijzen uit dat ten gevolge van lage verloningen, onzekerheid en temporaliteit van inkomsten kunstenaars hun inkomens vanuit de kunsten vaak moeten aanvullen met inkomens vanuit andere bronnen, wat maakt dat de carrière van een kunstenaar er vaak uitziet als een lappendeken met ogenschijnlijk vloekende combinaties. In het verlengde daarvan geven Throsby en Zednik (2011) aan dat de arbeidstijd van kunstenaars kan onderverdeeld worden in drie types van arbeid welke corresponderen met drie verschillende arbeidsmarkten: de markt voor creatief of artistiek werk, de markt voor kunstgerelateerd werk welke geen deel uitmaakt van hun kernopdracht als kunstenaar maar waarin wel beroep wordt gedaan op de artistieke vaardigheden (bv. lesgeven, podiumtechniek, ...) en tenslotte de niet-kunstgerelateerde markt (bv. kunstenaars die om rond te komen ook nog wat gaan bijverdienen in de horecasector). Uit voorgaand onderzoek (Von der Fuhr et al. 2010; Siongers, Van Steen & Lievens, 2014) bij professionele acteurs bleek deze driedeling zeer relevant. Voor het huidig onderzoek wensten we met betrekking tot de artistieke activiteiten nog meer nuance in te brengen. Daarom onderscheidde we vier types van activiteiten:

1. Artistieke activiteiten binnen de hoofddiscipline (audiovisueel werk, beeldende kunst, schrijven/illustreren, muziek, podiumkunst)
2. Activiteiten gerelateerd aan de hoofddiscipline maar die niet tot de kern van de artistieke activiteiten behoren, bijvoorbeeld lesgeven, coaching of podiumtechniek of meer specifieke en artistiek gerelateerde activiteiten zoals acteren voor regisseurs en scenaristen, DJ'en voor muzikanten ...
3. Artistieke activiteiten binnen andere disciplines (bv. een scenarist die ook romans schrijft of een beeldend kunstenaar die ook illustraties of grafische vormgeving ontwerpt)
4. Andere activiteiten niet op het gebied van de kunsten.

De artistieke activiteiten delen we bijgevolg verder op naar artistieke activiteiten binnen de hoofddiscipline⁶ en artistieke activiteiten binnen andere disciplines. Op die manier kunnen we dieper inzoomen op de verschillende artistieke activiteiten binnen de hoofddiscipline. We bespreken nu achtereenvolgens deze vier vormen van werkzaamheden voor de Vlaamse kunstenaars. We bekijken daarbij tevens of kunstenaars al dan niet werden vergoed (of op een vergoeding mogen rekenen) voor deze activiteiten.

7.1 Artistieke activiteiten kunstenaars

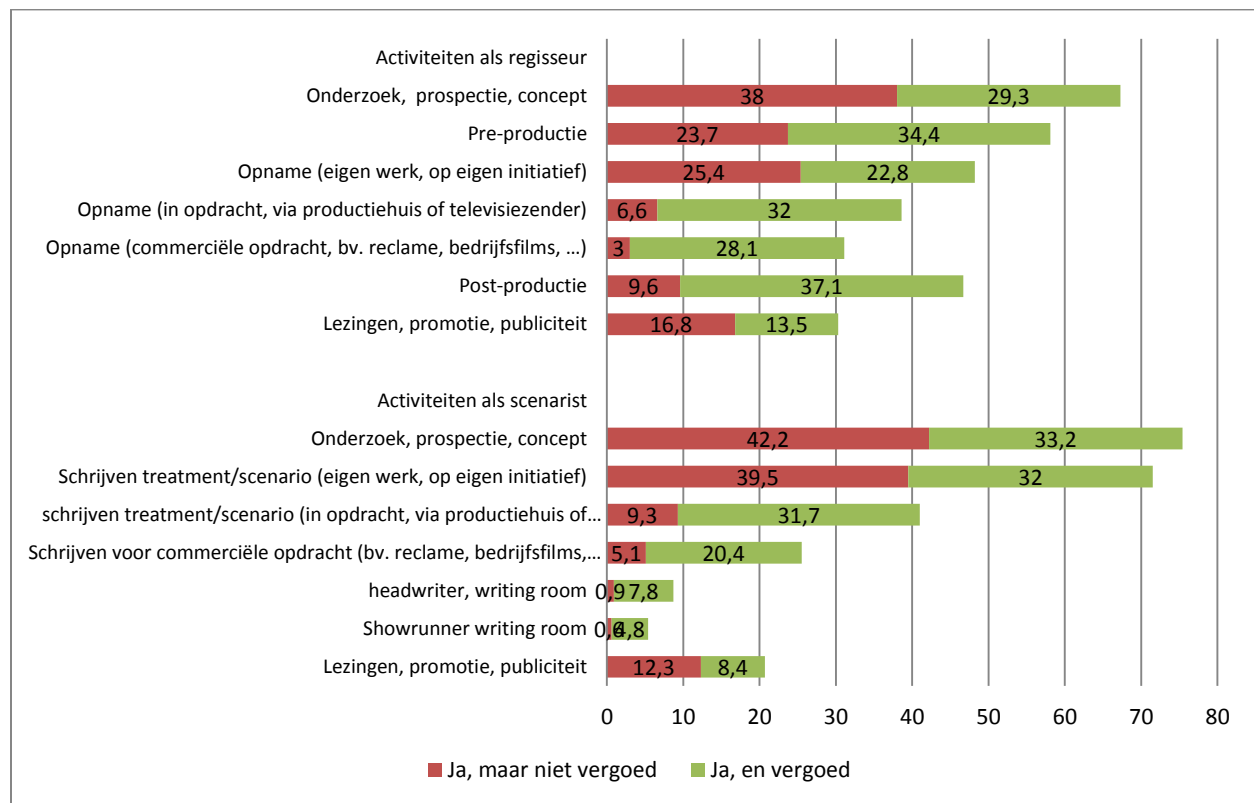
In de eerste plaats polsten we naar de artistieke activiteiten binnen de hoofddiscipline van de kunstenaars. Onder artistieke activiteiten verstonden we in dit onderzoek de creatie en/of uitvoering van artistieke werken op het vlak van literatuur, muziek, podium-, beeldende en audiovisuele kunsten. Deze lijst van artistieke activiteiten werden per discipline vastgelegd en dit in samenspraak met de expertenpanels en de stuurgroep. Het betreffen steeds artistieke activiteiten die tot de kern van de disciplines behoren.

⁶ Zoals hoger aangegeven wordt de hoofddiscipline in eerste instantie bepaald door de discipline waarmee men zich het meest identificeert. Indien men zich niet kan of wenst te vereenzelvigen met een specifieke discipline, beschouwen we de discipline waaruit men de meeste inkomsten haalt als de hoofddiscipline.

7.1.1 Audiovisuele kunsten

Voor de respondenten die de module voor audiovisuele kunsten invulden, legden we zowel artistieke activiteiten gerelateerd aan regie als aan scenarioschrijven voor. In figuur 20 worden de activiteiten voor de gehele groep van respondenten die de module voor audiovisuele kunsten invulden, weergegeven. De activiteitsgraad en de mate waarin regisseurs en scenaristen hiervoor worden vergoed, worden in deze figuur echter onderschat. Een meer correcte kijk krijgen we wanneer we regisseurs van scenaristen onderscheiden. Dit doen we in figuren 21 en 22. Hier worden de respondenten ingedeeld op basis van de geregistreeerde activiteiten. Respondenten die meer activiteiten als regisseur dan als scenarioschrijver aanduiden, worden gerapporteerd in figuur 21; respondenten die meer activiteiten als scenarioschrijver dan als regisseur aanduiden, worden weergegeven in figuur 22. Dit geeft een meer correctere kijk; nadeel is wel dat de analyses –zeker voor scenaristen- op een kleinere groep van respondenten gebaseerd zijn.

Figuur 20. Artistieke activiteiten als regisseur/scenarist (% , n=334)

Artistieke activiteiten die het vaakst vermeld worden door regisseurs zijn ‘de studie, de prospectie en de conceptualisering’ en ‘de pre-productie’ die beiden voorafgaan aan de opname van het werk. Beide aspecten worden door ruim 80% van de regisseurs vermeld. Wat betreft het onderzoek en de conceptualisering geeft de meerderheid van deze groep wel aan dat het gaat om een niet vergoede activiteit. Onderzoek, prospectie en conceptualisering zijn met andere woorden eigen aan het beroep van regisseur maar tegenover dit voorbereidende denkwerk staat doorgaans geen vergoeding. Pas wanneer de pre-productie van start gaat, komt hier voor de meerderheid van de regisseurs die de activiteit stellen een vergoeding in beeld.

Met betrekking tot de opnames werd een onderscheid gemaakt tussen drie types van opnames:

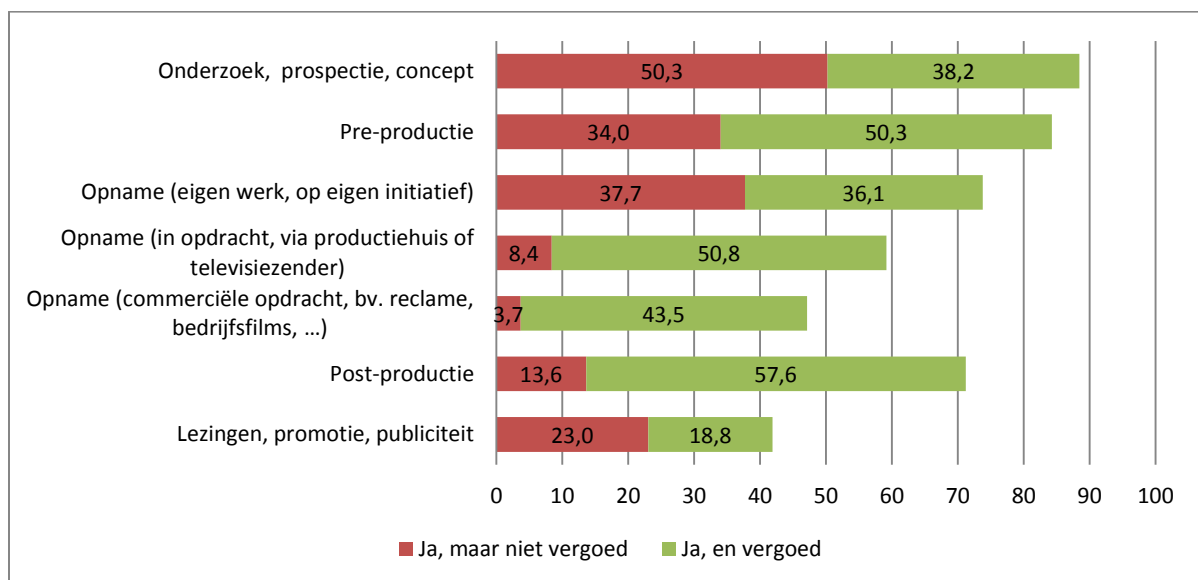
- Eigen werk of opnames op eigen initiatief,
- Opnames in opdracht voor een productiehuis of televisiezender en
- Commerciële opdrachten

Deze laatste worden het minst gesteld door professionele regisseurs (47% van de regisseurs geeft aan dit gedaan te hebben in 2014). Wel is het zo dat wanneer deze commerciële opdrachten worden uitgevoerd, dit quasi altijd tegen een vergoeding is. Ook voor opnames in opdracht van productiehuizen of televisiezenders wordt de meerderheid van de regisseurs vergoed (of verwachten ze een vergoeding). Het meest werken professionele regisseurs aan eigen opnameprojecten, bijna drie kwart (74%) van de professionele regisseurs geeft aan in 2014 gewerkt te hebben aan eigen opnames. Evenwel anders dan voor opnames in opdracht, wordt voor eigen werk vaak gerapporteerd dat hier geen vergoeding tegenover staat. Ongeveer de helft van degenen die deze activiteit rapporteren (37,7 procentpunten van 74%), geeft aan niet vergoed te zijn of geen vergoedingen te verwachten voor dit eigen werk. Dit wijst meteen ook op de noodzaak van opdrachtwerk en aanvullende jobs voor heel wat regisseurs. Op deze financiële druk wezen ook heel wat regisseurs en scenaristen in de open vragen. We gaan hier later dieper op in, maar onderstaand citaat vormt hier alvast een illustratie van:

Als regisseur/scenarist moet ik teveel zelf al het voorbereidende werk onbetaald doen. Daar steekt veel tijd en energie in en het is niet betaald. Het wordt pas betaald eenmaal je je werk af hebt: bv je scenario of je treatment is klaar, maar daar ben je maanden onbetaald mee bezig geweest en dat is niet vol te houden, want er moet ook een inkomen zijn, vandaar dat ik ook ander werk aanneem als regie-assistent of zo. Maar dat is ook een fulltime job en dan heb ik geen tijd meer om te schrijven... (regisseur/scenarist)

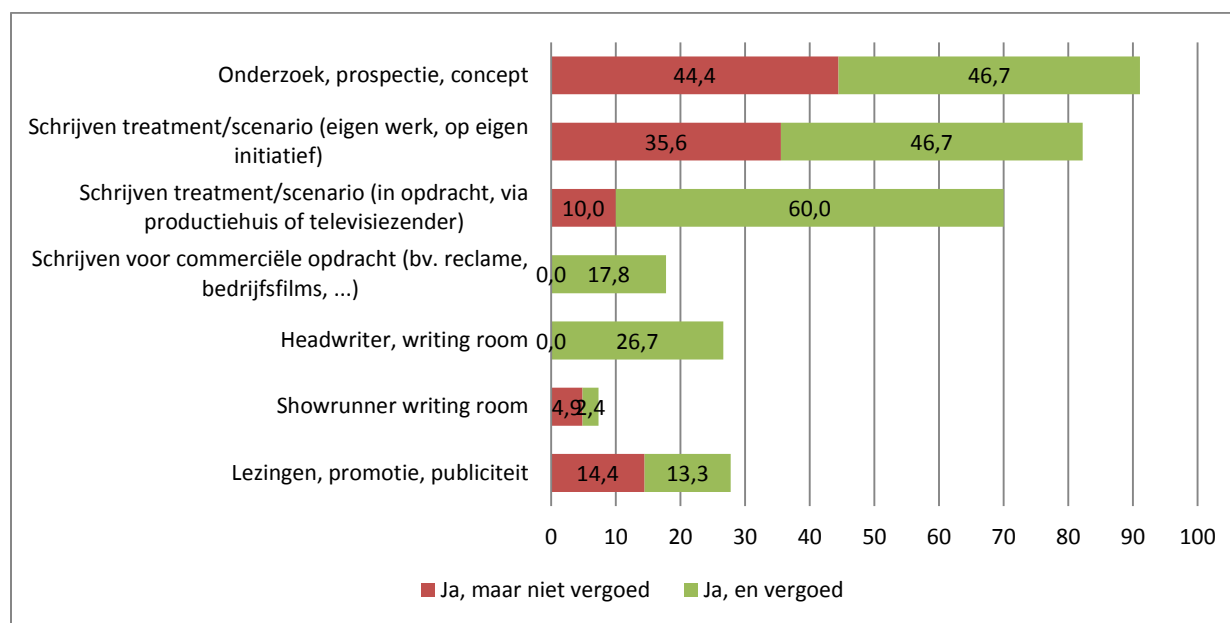
Bij de post-productie zien we dat het merendeel van de respondenten die deze activiteit gerapporteerd hebben hiervoor ook vergoed worden. Promotionele activiteiten worden tenslotte door 42% van de regisseurs vermeld. Iets meer dan de helft van deze groep wordt daarvoor vergoed.

Figuur 21. Artistieke activiteiten binnen regie, enkel respondenten die hoofdzakelijk regie-activiteiten aangaven (% , n= 191)

Ook bij de scenaristen rapporteert de overgrote meerderheid prospectie-activiteiten. Ongeveer de helft hiervan geeft aan hier ook vergoedingen voor te ontvangen. Ook bij deze groep geven meer kunstenaars aan eigen werk dan werk in opdracht uitgevoerd te hebben, maar staat tegenover werk in opdracht vaker een vergoeding dan tegenover eigen geïnitieerd werk. Ruim een kwart van de scenaristen vermeldt voor 2014 activiteiten als hoofdschrijver in een *writing room*. Vermits dit steeds in opdracht is van of hiervoor wordt aangesteld binnen een productiehuis of zender is het niet verrassend dat hier steeds een verloning tegenover staat. *Showrunner*-activiteiten worden dan weer merkkelijk minder gerapporteerd en gebeuren niet altijd tegen vergoeding. Hetzelfde geldt voor publiciteitsactiviteiten die bovendien beduidend minder worden gesteld door scenaristen dan door regisseurs.

Figuur 22. Artistieke activiteiten binnen scenarioschrijven, enkel respondenten die hoofdzakelijk scenario-activiteiten aangaven (% , n= 90)

Naast de aard van de artistieke activiteiten die men gesteld heeft in 2014, werd tevens gevraagd naar het aantal realisaties op een drietal vlakken: films, televisieproducties en commerciële opdrachten. In de vragenlijst werd zowel gepolst naar realisaties in 2014 als naar realisaties in de twee voorafgaande jaren (2012 en 2013) en het daaropvolgende jaar (2015). We rapporteren hieronder enkel de realisaties voor 2014. De bevraagde realisaties vatten slechts een deel van de werkzaamheden van professionele kunstenaars, maar kunnen toch reeds een idee geven van de output van de bevraagde kunstenaars.

Tabel 7 geeft aan dat 40% van de participerende regisseurs en scenaristen in 2014 minstens 1 film gemaakt heeft; 13% heeft zelfs meerdere films gemaakt. Daarnaast geeft 29% aan in 2014 een productie voor tv gerealiseerd te hebben en geeft ook nog eens 32% aan een commerciële opdracht uitgevoerd te hebben. Bijna een kwart van de regisseurs en scenaristen geeft ten slotte aan meerdere commerciële opdrachten uitgevoerd te hebben dat jaar.

Tabel 7. Aantal realisaties in 2014: regisseurs/scenaristen (n=333)

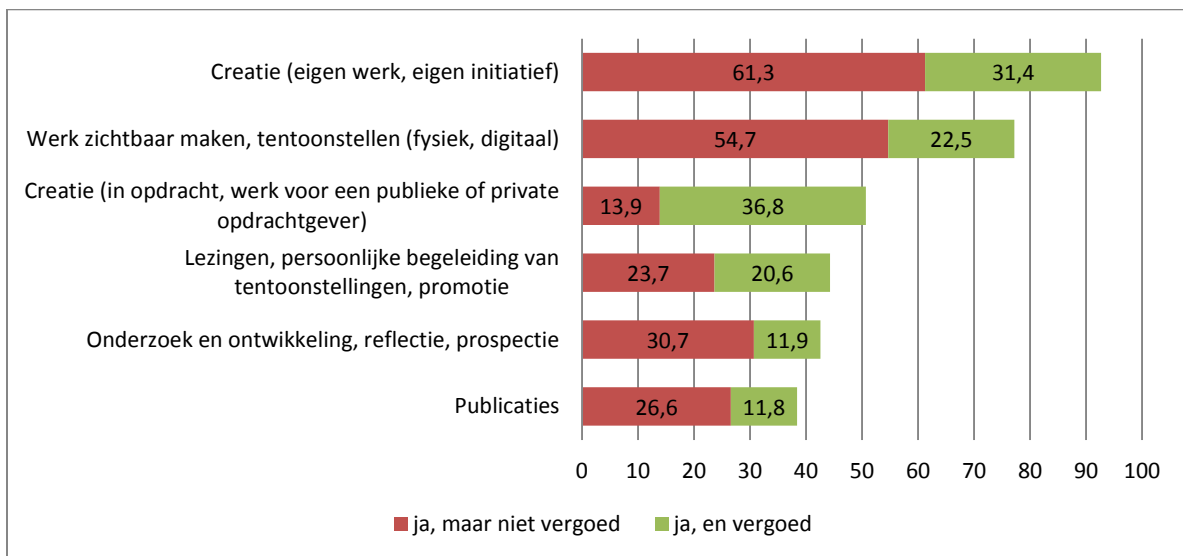
	0	1	Meerdere
(Kort)films (fictie, documentaire, animatie, experimenteel)	59.8	27.3	12.9
Aantal producties voor televisie	70.9	9.9	19.2
Aantal commerciële opdrachten (reclame, bedrijfsfilms)	67.6	8.4	24.0

7.1.2 Beeldend kunstenaars

Voor de volgende figuren worden de activiteiten geordend volgens de mate waarin ze werden gesteld. Bij beeldend kunstenaars staat de creatie op eigen initiatief vooraan: 93% van de beeldend kunstenaars heeft in 2014 eigen beeldend werk gemaakt. Daarna volgt het tentoonstellen van het werk wat door ruim drie kwart van de beeldend kunstenaars werd gesteld. De andere activiteiten volgen op geruime afstand. Creaties in opdracht worden zo bv. door 51% van de beeldend kunstenaars gerapporteerd. Wat meteen opvalt en een duidelijk verschil vormt met de activiteiten van regisseurs en scenaristen is het lage percentage respondenten dat bij elk van de voorgelegde activiteiten aangeeft hiervoor vergoed te worden. Enkel voor werk in opdracht rapporteert de meerderheid (37 procentpunten van de 51) hiervoor vergoed te worden. Het niet vergoeden van eigen creaties en tentoonstellingsopbouw vormen gekende pijnpunten binnen de beeldende kunsten. Kunstenaars werken vaak met dure grondmaterialen en het productiewerk is vaak zeer arbeidsintensief. Ook bij de opbouw van tentoonstellingen brengen kunstenaars vaak heel wat eigen middelen in. Dit maakt dat deze activiteiten voor heel wat kunstenaars heel wat risico's in zich dragen:

Sinds 2016 ben ik constant aan het werk, gemiddeld twee a drie goeie groepstentoonstellingen per maand, een solo, drie internationale expo's etc. Ik heb daar geen cent aan verdiend, integendeel, ik heb bijna 2000 euro geïnvesteerd aan productie, verzekeringen en transport. Ik werk regelmatig nachten door, soms 40 uur aan 1 stuk. Geen weekends, vakanties of vrije tijd. Tijd voor een relatie zit er niet in op dit moment. Een huis kopen of kinderen maken gaat gewoon nooit mogelijk zijn als ik kunstenaar ga blijven. (beeldend kunstenaar)

Figuur 23. Artistieke activiteiten beeldend kunstenaars (% , n=612)

Tabel 8 rapporteert de realisaties van beeldend kunstenaars in 2014. Iets meer dan een derde van de beeldend kunstenaars gaf aan in 2014 werk in opdracht uitgevoerd te hebben; 37,5% van de beeldend kunstenaars die meewerkten aan het onderzoek gaven aan in 2014 minstens een solotentoonstelling gehouden te hebben (22% rapporteerde één enkele solotentoonstellingen en 15% rapporteerde meerdere solotentoonstellingen). Een groter aandeel, m.n. 65% van de beeldend kunstenaars stelde tentoon in een groepstentoonstelling. Bij ongeveer de helft (48%) van de beeldend kunstenaars bleef dit niet beperkt tot een enkele groepstentoonstelling. Residenties en publicaties worden door een kleinere groep van de beeldende kunstenaars vermeld, respectievelijk 14% en 19%.

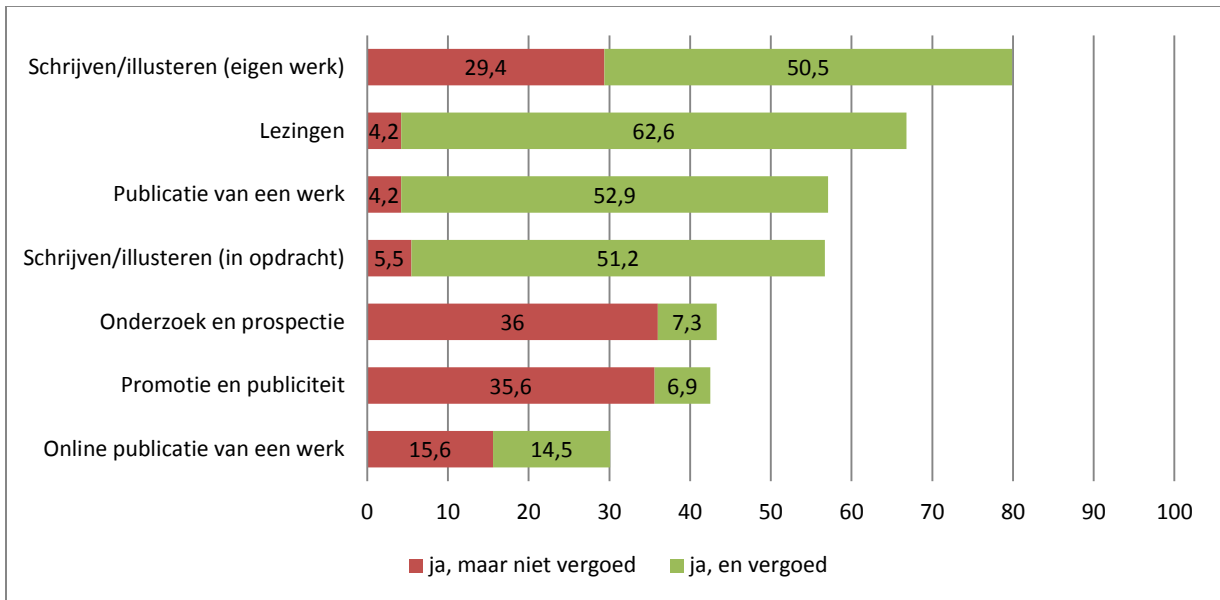
Tabel 8. Aantal realisaties in 2014: beeldend kunstenaars (n=587)

	0	1	2 tot 5	Meer dan 5
Aantal kunstopdrachten (zowel publieke als private opdrachtgevers)	65,4	11,9	14,7	8,3
Solotentoonstellingen	62,5	22,1	15,3	0,0
Groepstentoonstellingen	35,3	16,9	34,8	13,1
Aantal residenties	86,2	11,9	1,7	0,2
Aantal publicaties (met uitgever, kunstenaarsboeken)	81,3	10,9	6,3	1,6

7.1.3 Auteurs en illustratoren

Ook bij fictie-auteurs en illustratoren primeert het eigen werk in de activiteiten, vier vijfde van de respondenten rapporteert er het schrijven of illustreren van eigen werk. Daarnaast behoort het geven van lezingen, het publiceren en het schrijven en illustreren voor meer dan de helft van de auteurs tot de werkzaamheden. Opvallend in vergelijking met de hierboven beschreven discipline is de grote mate waarin hier tevens een vergoeding tegenover staat. De overgrote meerderheid van de respondenten die zo bv. lezingen rapporteert geeft aan hiervoor vergoed te worden. Ook de creatie van eigen werk gaat meer dan bij de vorige twee besproken disciplines samen met een vergoeding. Enkel de voorbereidende fase van onderzoek en prospectie alsook de promotie en publiciteit achteraf blijft voor de meerderheid van de auteurs die deze activiteiten stellen een onbezoldigde activiteit.

Figuur 24. Artistieke activiteiten auteurs en illustratoren (% n=289)

Tenslotte geven we nog mee (zie tabel 9) dat bijna drie kwart (73%) van de auteurs in het referentiejaar 2014 minstens een boek publiceerde.

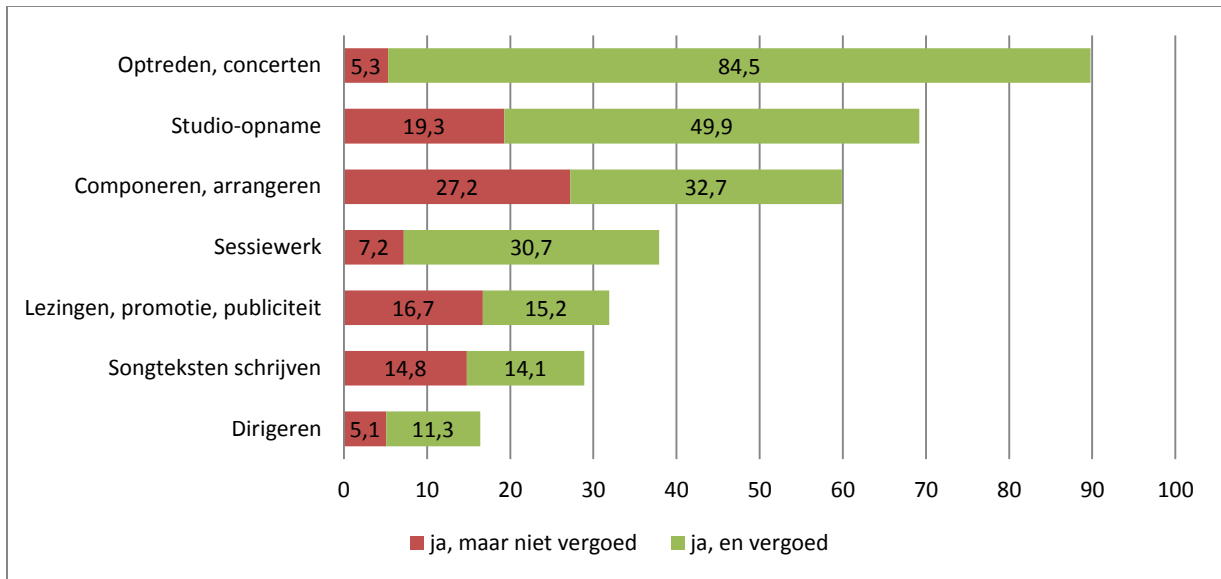
Tabel 9. Aantal realisaties in 2014: auteurs en illustratoren (n=215)

	0	1	2 tot 5	Meer dan 5
Aantal gepubliceerde boeken	27.0	42.8	23.8	6.5

7.1.4 Muzikanten en componisten

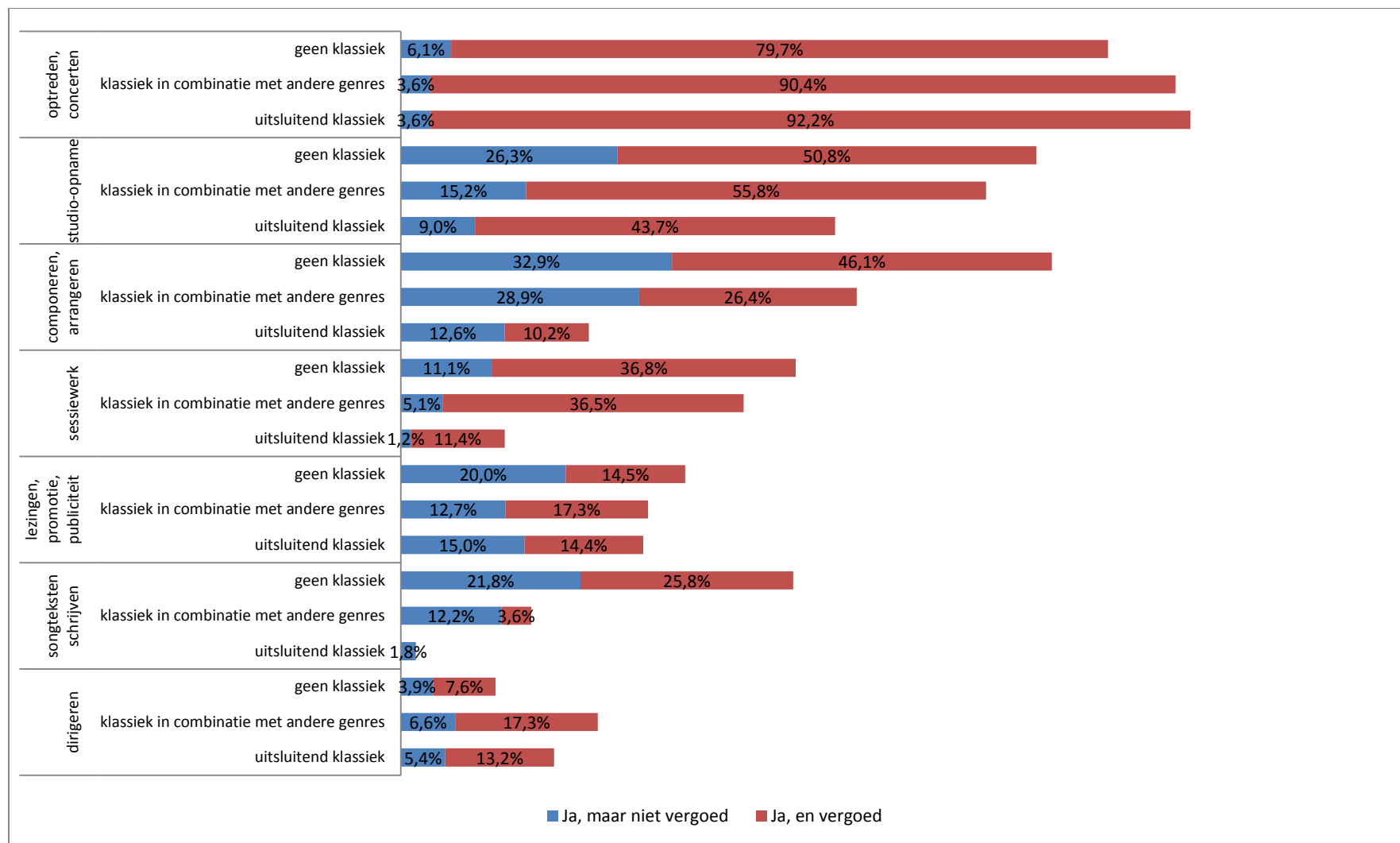
Bijna negen op de tien ondervraagde muzikanten verzorgde in 2014 minstens een concert. Daarnaast behoorden studio-opnames en het componeren of arrangeren van muziekstukken ook bij de meerderheid van hen tot de artistieke activiteiten verricht in dat referentiejaar.

Figuur 25. Artistieke activiteiten muzikanten en componisten (n=761)

In figuur 26 worden deze artistieke activiteiten bekeken naargelang de genres die men beoefent. We hanteren daarbij de grove opdeling in drie categorieën: muzikanten die enkel actief zijn in de klassieke muziek, muzikanten die zowel actief zijn in klassieke muziek als in andere genres en muzikanten die uitsluitend actief zijn in andere genres dan klassieke muziek. Met uitzondering van concerten -die deel uitmaken van de werkzaamheden bij een meerderheid van muzikanten binnen de drie groepen- en promotie -dat binnen elk van de genres slechts voor een beperkte groep tot de werkzaamheden behoort-, stellen we toch een aantal duidelijke verschillen vast. De meerderheid van de activiteiten wordt daarbij in sterkere mate gerapporteerd door de “niet-klassieke” muzikanten dan door de klassieke muzikanten. Enkel het dirigeren behoort meer tot het takenpakket van de klassieke muzikanten.

Figuur 26. Artistieke activiteiten muzikanten en componisten naargelang genre beoefent (n=744)

Al deze activiteiten verrichten muzikanten doorgaans in meerdere verbanden (tabel 10). Opvallend is wel dat maar liefst 42% van de muzikanten speelt in een gesubsidieerde formatie. Het betreft hier vooral de klassieke muzikanten.

Tabel 10. Verband waarin werkzaam: muzikanten en componisten (meerdere antwoorden mogelijk, n=721)

Werkzaam bij	%
gezelschap of producent als solo-artiest	40,5
gezelschap of producent in een niet-gesubsidieerde formatie	70,2
gezelschap of producent in een gesubsidieerde formatie	41,7

Tenslotte keken we ook bij de muzikanten naar een aantal output-indicatoren. Bij de rapportering van de artistieke activiteiten bleek reeds dat concerten tot de kern van de artistieke activiteiten behoort van muzikanten. Dit blijkt opnieuw uit tabel 11. De overgrote meerderheid van de muzikanten (85%) die we bereikten gaf aan dat ze in het referentiejaar 2014 een of meerdere binnenlandse concerten hadden gegeven. Ongeveer de helft (49%) van de muzikanten rapporteren meer dan 20 optredens in het betreffende jaar. Een kleinere maar toch nog aanzienlijke groep van 60% gaf aan ook in het buitenland concerten gespeeld te hebben. Bij de andere indicatoren ligt de output een stuk lager: 26% rapporteerde minstens 1 dag als sessiemuzikant en voor de meerderheid van deze groep bleef dit onder de tien werkdagen. Tevens heeft minder dan de helft van de muzikanten in 2014 nummers geschreven of gecomponeerd of aan albums meegewerkt.

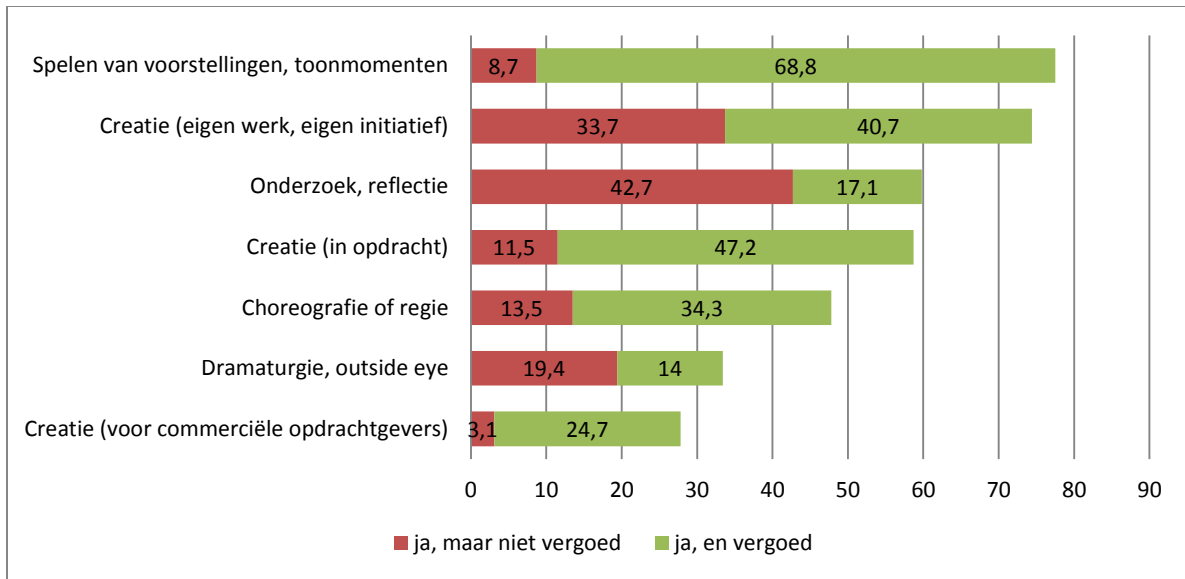
Tabel 11. Aantal realisaties in 2014: muzikanten en componisten (n=688)

	0	1-10	11 tot 20	21-40	Meer dan 40
Optredens in binnenland	15,0	19,5	15,0	19,5	29,4
Optredens in buitenland	40,0	40,6	8,7	7,3	3,5
Dagen als sessiemuzikant	74,0	16,5	8,7	2,2	1,3
	0	1	2 tot 5	6 tot 10	Meer dan 10
Geschreven nummers of composities	57,8	2,0	16	10,1	13,3
Albums waaraan meegewerkt	53,6	22,2	20,4	2,9	0,6

7.1.5 Podiumkunstenars

Zowel de eigen creatie als het tonen van (eigen) creaties behoren tot de activiteiten van het gros van de podiumkunstenars: 77,5% van de podiumkunstenars had in 2014 minstens een toonmoment en 75% gaf aan zich in datzelfde jaar toegelegd te hebben op de creatie van eigen werk. Terwijl voor het spelen van voorstellingen de ruime meerderheid vergoed werd voor deze activiteit(en), is dit ook voor deze discipline niet zo vaak het geval voor de creatie van eigen werk. Toch staat er ook voor de eigen creatie voor de meerderheid nog steeds een vergoeding tegenover. Dit is evenwel niet voor het onderzoek en de reflectie die aan deze activiteiten voorafgaat. Ongeveer een derde van de podiumkunstenars die deze activiteit rapporteert geeft af aan hiervoor vergoed te worden.

Figuur 27. Artistieke activiteiten podiumkunstenaars (% , n=356)

Tabel 12. Aantal realisaties in 2014: podiumkunstenaars (n=345)

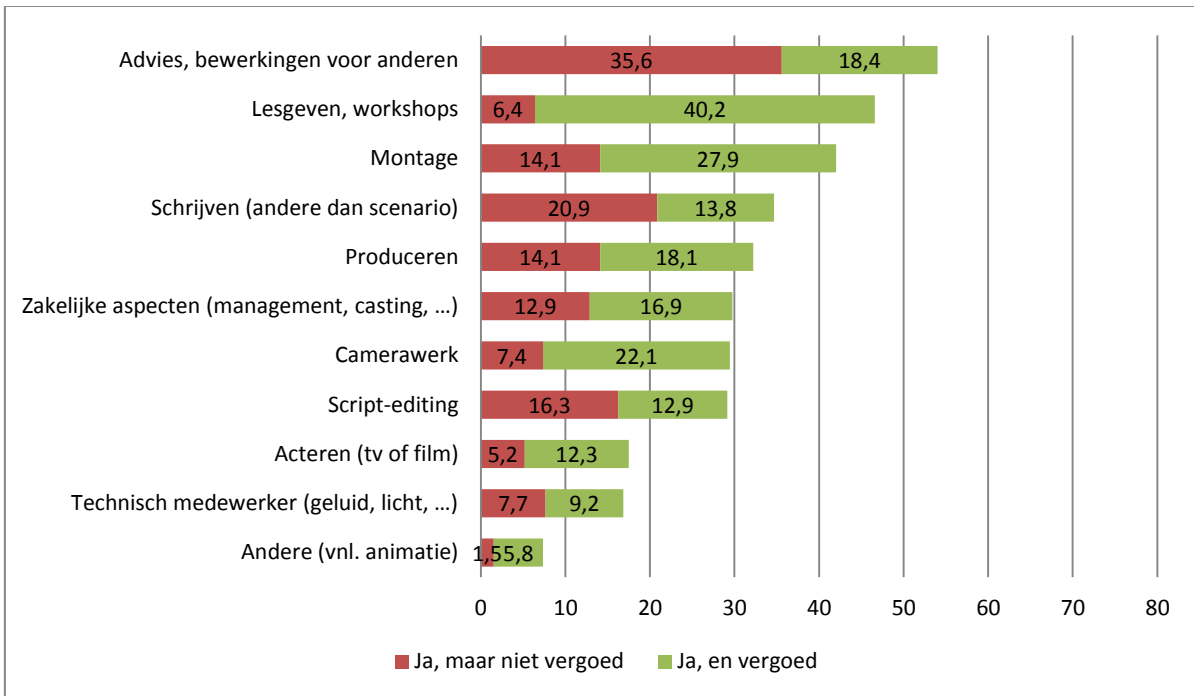
	0	1	2	3	4 tot 10	Meer dan 10
Aantal producties	3,5	16,2	21,4	16,8	35,9	17,3

7.2 Andere activiteiten binnen de hoofdiscipline

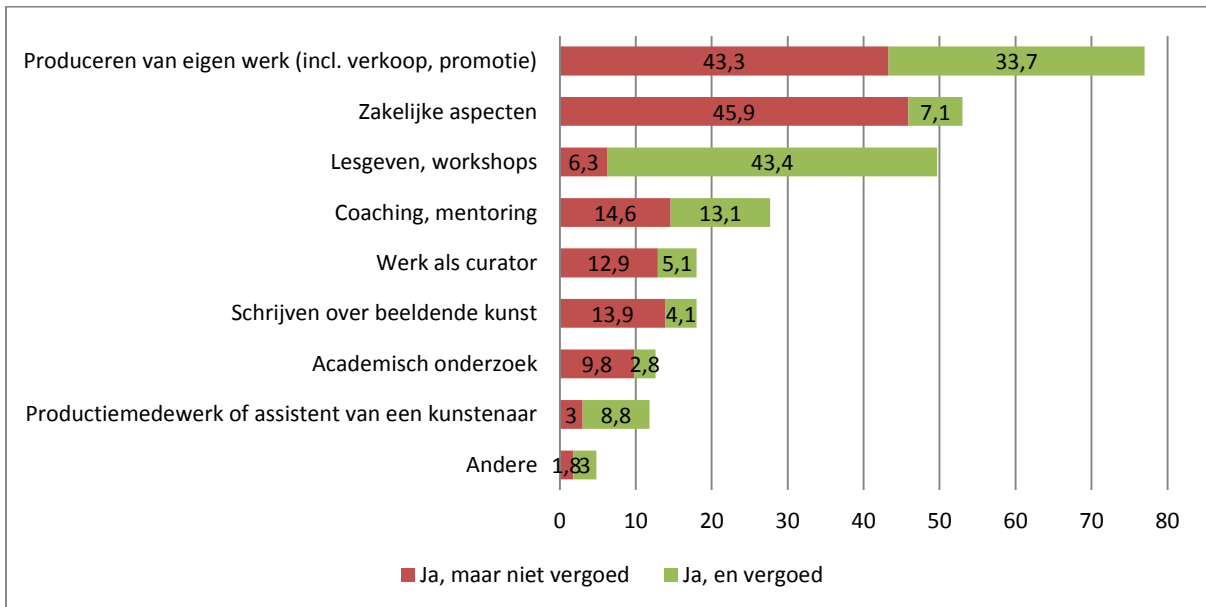
7.2.1 Algemene schets

In tweede instantie vroegen we de kunstenaars naar activiteiten gerelateerd aan de hoofdiscipline maar niet behorend tot de kern van de artistieke activiteiten. Met uitzondering van het geven van lessen en workshops zijn deze activiteiten opnieuw zeer disciplinegebonden. In figuur 28 t.e.m. figuur 32 worden deze niet-artistieke activiteiten per discipline weergegeven. Omdat de voorgelegde activiteiten in samenspraak met de disciplinegebonden expertenpanels en dus apart werden vastgelegd kunnen deze niet vergeleken worden met elkaar. Zo werden bijvoorbeeld de zakelijke aspecten niet expliciet voorgelegd aan alle disciplines. Wel een constante vormt het lesgeven. Deze activiteit werd opgenomen in alle modules en we gaan hier dieper op in in paragraaf 7.2.2.

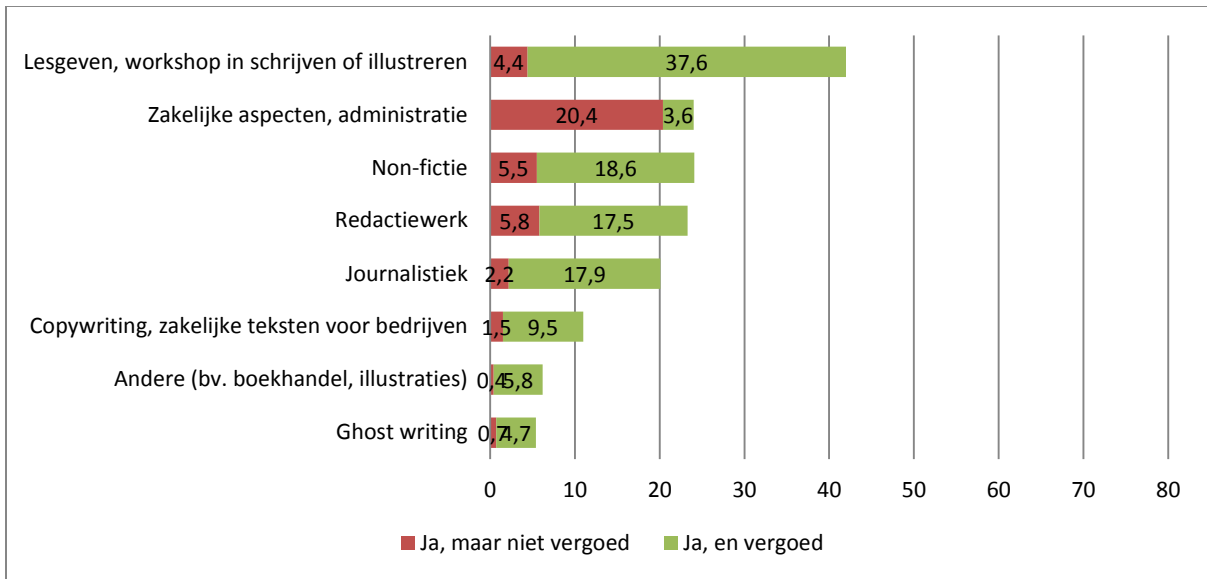
Figuur 28. Niet-artistieke activiteiten als regisseur/scenarist (n=334)

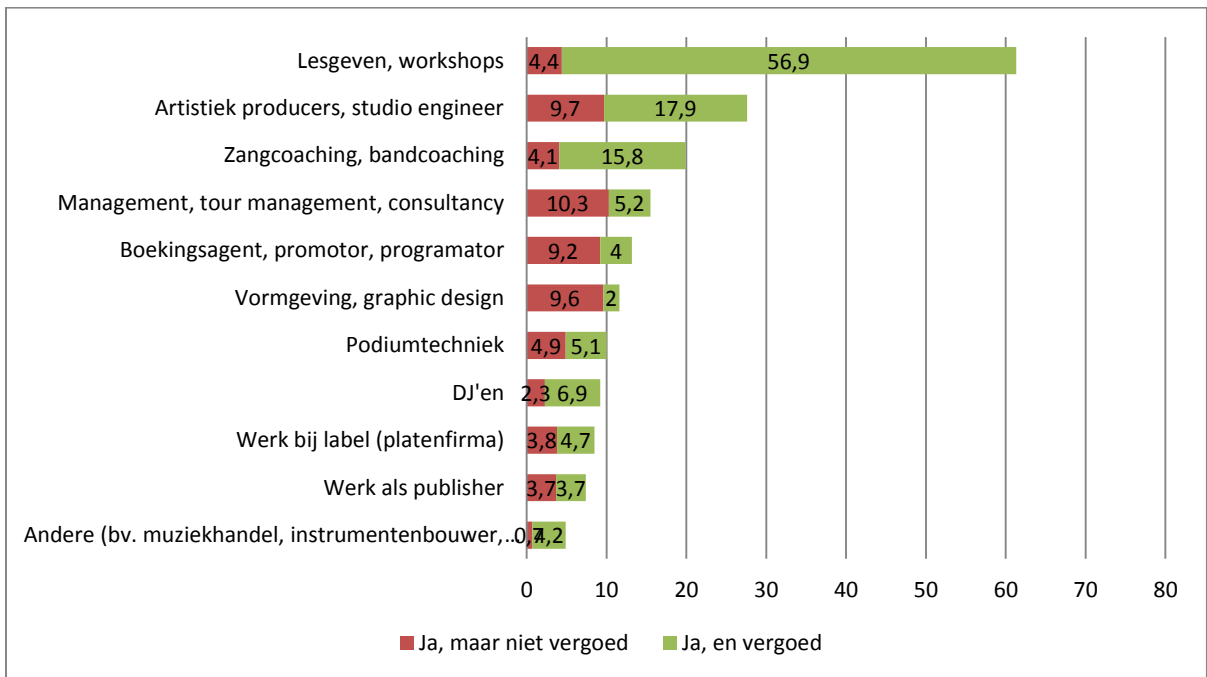
Figuur 29. Niet-artistieke activiteiten als beeldend kunstenaar

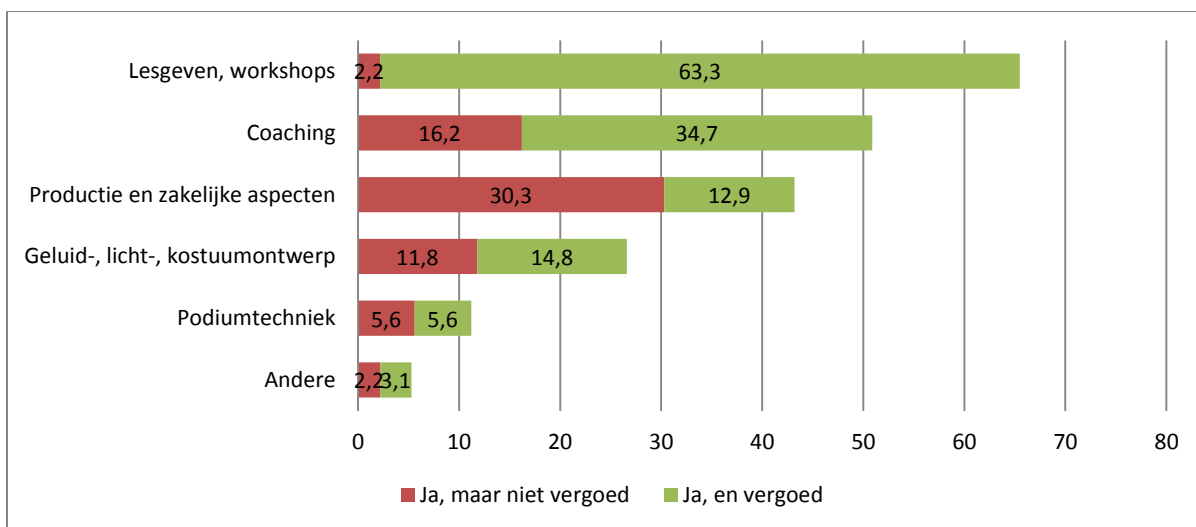
Figuur 30. Niet-artistieke activiteiten als auteur of illustrator (n=274)

Figuur 31. Niet-artistieke activiteiten als muzikant of componist (n=708)

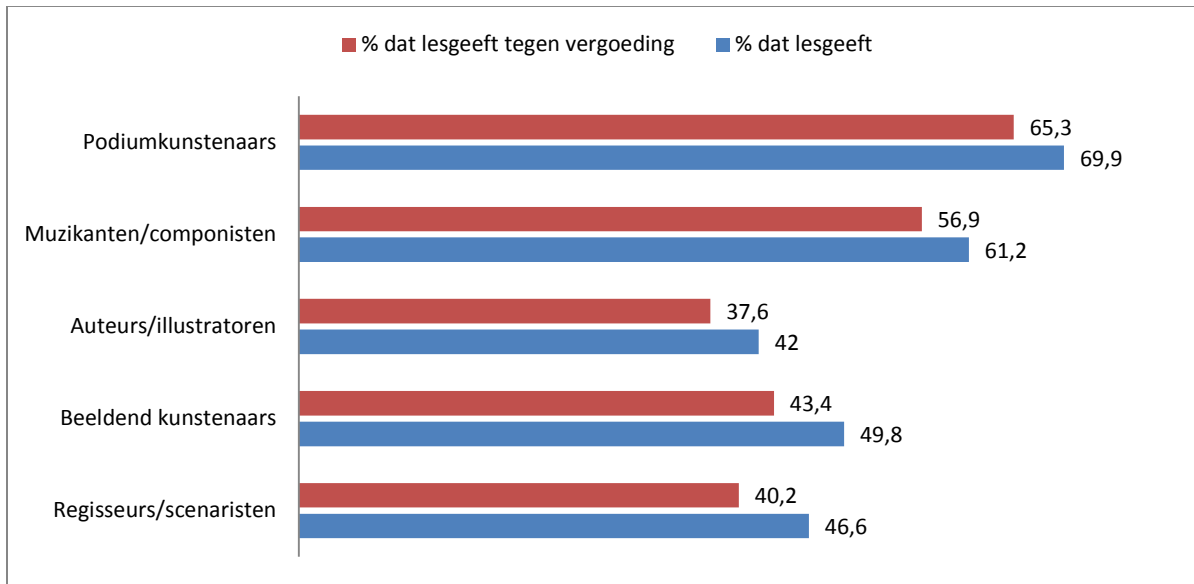
Figuur 32. Niet-artistieke activiteiten als podiumkunstenaar (n=331)

7.2.2 Lesgevende activiteiten

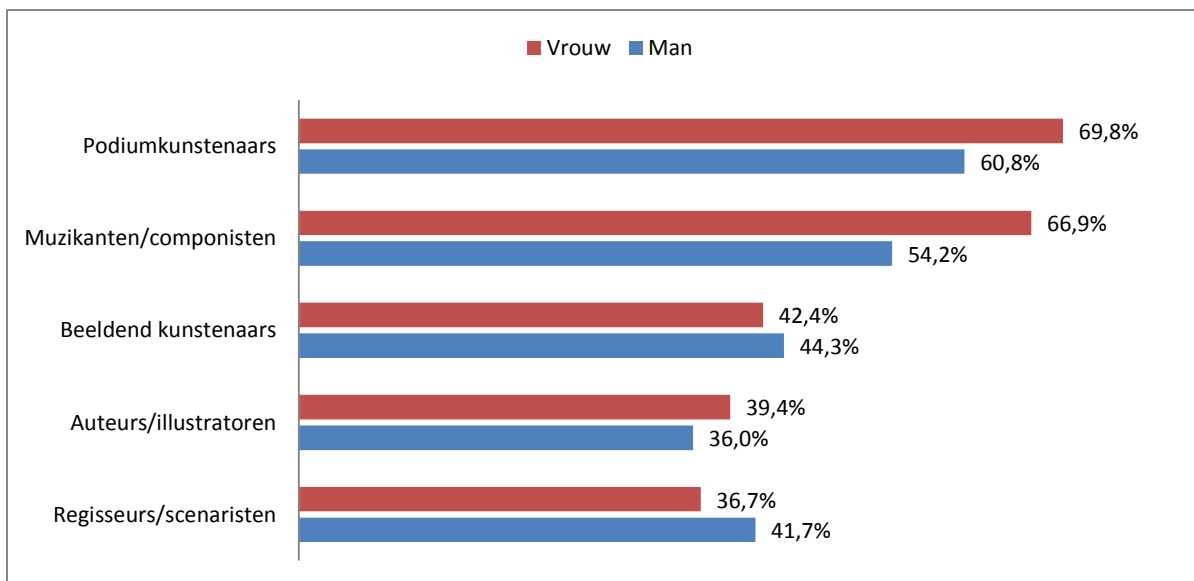
Het geven van lessen of workshops in de eigen artistieke praktijk vormt een belangrijk deel van de werkzaamheden bij een groot aandeel van de professionele kunstenaars. We brengen de cijfers voor deze lesgevende activiteiten daarom nog een keer samen in figuur 33. Binnen elk van de disciplines geeft minstens 40% van de kunstenaars aan lessen of workshops gegeven te hebben in het referentiejaar 2014. Bij podiumkunstenaars en muzikanten/componisten vermeldt zelfs ruim 60% lessen gegeven te hebben. Bij auteurs ligt het percentage lesgevers wat lager, dit uiteraard omdat er in tegenstelling tot voor de andere disciplines geen specifieke opleidingen bestaan, niet in het reguliere dagonderwijs en ook niet in het buitenschoolse aanbod. Bovendien blijkt lesgeven een belangrijke bron van inkomsten voor kunstenaars. De overgrote meerderheid die lesactiviteiten stelde in 2014, werd hier ook voor vergoed.

Figuur 33. Lesgevende activiteiten in 2014 naargelang hoofdiscipline

In het onderzoek bij de acteurs bleek dat het lesgeven meer voor vrouwen dan voor mannen een aanvullende bron van inkomsten vormt. Dit blijkt in het huidig onderzoek ook op te gaan voor de podiumkunstenaars, muzikanten en schrijvers. Alleen bij de muzikanten gaat het echter om een significant verschil ($p < 0,05$)⁷ wat betreft het bezoldigd lesgeven⁸.

Figuur 34. Lesgeven tegen vergoeding naargelang discipline en geslacht (n=2256)

⁷ Bij de podiumkunstenaars is het verschil net niet significant op niveau $p < 0,05$, wel op niveau $p < 0,1$ wat gezien de lage N ook een aanvaardbare grenswaarde is.

⁸ Wanneer ook onbezoldigd lesgeven in rekening wordt genomen, wordt er ook bij de podiumkunstenaars een significant genderverschil op niveau $p < 0,05$ gevonden.

De context waarin kunstenaars lesgeven is zeer sterk disciplinegebonden. Het geven van privélessen en/of workshops vinden we vooral bij muzikanten en podiumkunstenaars terug; respectievelijk 50% van de docerende muzikanten en 58% van de docerende podiumkunstenaars geeft (o.m.) privélessen en/of –workshops. Ook bij regisseurs, scenaristen en beeldend kunstenaars is dit de meest voorkomende vorm van lesgeven maar bij deze groepen ligt het aandeel lesgevers in privéverband toch merkkelijk lager (37%). Privélessen omtrent schrijven of illustreren bestaan nauwelijks in Vlaanderen, auteurs dragen hun expertise dan ook vooral over via initiatieven vanuit de amateurkunsten en/of cultuureducatieve organisaties; 59% van de lesgevende auteurs doet dit in een dergelijk verband. Dit cijfer is opvallend hoog in vergelijking met de andere disciplines. Ook wat betreft het doceren in het formeel onderwijs, stellen we duidelijke verschillen vast tussen de disciplines. Deze verschillen zijn weliswaar niet zo verrassend, ze hangen vooral samen met het aanbod van vakken/disciplines in het formeel onderwijsaanbod. Zo geven docerende muzikanten en beeldend kunstenaars vaker dan de lesgevers in andere disciplines les in het deeltijds kunstonderwijs. Doceren in het hoger kunstonderwijs gebeurt minder door auteurs, omdat er ook geen specifieke afstudeerrichtingen bestaan omtrent schrijven maar gebeurt dan weer wel vaak door regisseurs en scenaristen. Het secundair kunstonderwijs blijkt voor geen van de disciplines een belangrijk kader voor lesgeven. In tegenstelling tot de andere kaders waarin les kan gegeven worden, laat deze vorm van lesgeven ook wel minder flexibiliteit toe en is het daardoor wellicht moeilijker combineerbaar met een professionele loopbaan in de kunsten.

Tabel 13. Lesgeven: Lesverband naargelang hoofddiscipline (% , enkel respondenten die aangaven les te geven, meerdere antwoordmogelijkheden)

ENKEL LESGEVERS	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Podiumkunstenaars
Privés of workshops	36,9	37	15,6	50,1	57,9
Deeltijds Kunstonderwijs	7,1	28,4	15,6	45,2	15,4
Secundair onderwijs in het KSO	1,4	3,8	0,9	7	6,3
Secundair onderwijs, in andere richtingen dan het KSO	2,8	5,5		4,2	0,5
Secundair onderwijs, taalvakken			2,8		
Hoger (kunst)onderwijs	31,2	22,3	16,5	22	23,9
Docent in een amateurkunst- of cultuureducatieve vereniging (bv. De Veerman, ...)	8,5	5,9	58,7	11,4	22,6
Andere (vnl. gastcolleges, eenmalige workshops)	31,2	24,9	30,3	11,9	25,3
N	141	289	109	386	221

7.3 Artistieke activiteiten in andere disciplines

Bij de acteurs gaf ruim een vijfde (22%) aan een job uit te oefenen die niet gerelateerd was aan theater, televisie of film. Een aanzienlijk aandeel daarvan gaf aan naast het acteren ook nog een ander artistiek beroep uit te oefenen, bv. als zanger of muzikant. Daarom maakten we in de huidige vragenlijst de opdeling tussen andere artistieke en

andere niet-artistieke activiteiten. Beide vragen werden op identieke wijze voorgelegd aan de verschillende disciplines (uiteraard exclusief de artistieke activiteiten binnen de eigen discipline).

Kijken we eerst naar de andere artistieke activiteiten. De podiumkunstenaars onderscheiden zich hierbij sterk van de andere disciplines, maar liefst drie kwart van de podiumkunstenaars geeft aan ook in minstens een andere discipline actief te zijn en de meerderheid (56%) geeft aan binnen minstens een andere discipline een betaalde activiteit verricht te hebben in het referentiejaar 2014. De andere disciplines waaruit ze het vaakst inkomsten genereren zijn acteren, zang en regie/film. Muzikanten zijn dan weer het minst actief in andere kunst disciplines. 'Slechts' 31% van de muzikanten was in 2014 ook actief in een andere discipline en slechts een vijfde haalde ook inkomsten uit andere artistieke disciplines. Hierbij dient wel de bedenking gemaakt te worden dat podiumkunstenaars binnen een voorstelling vaak meerdere disciplines combineren en het daarom niet altijd om bijkomende inkomstenbronnen gaat. En ook bij de andere disciplines kan de vraag gesteld worden of het altijd gaat om bijkomende inkomensbronnen. Eerder toont deze vraag dus de veelzijdigheid van kunstenaars aan.

Tabel 14. Artistieke activiteiten binnen andere disciplines (%)

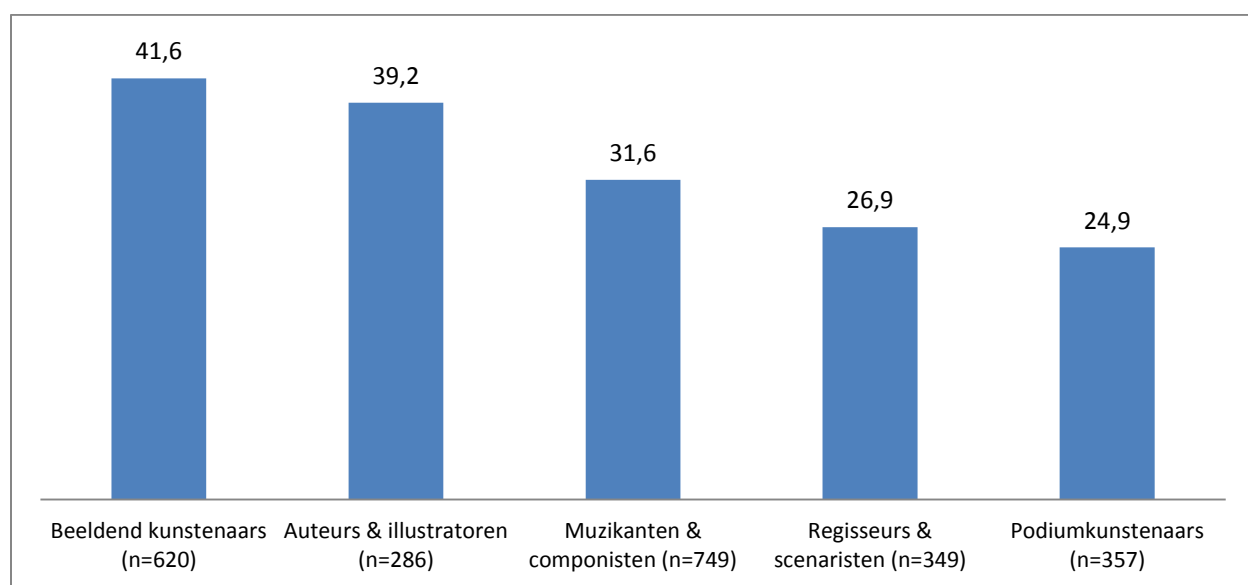
	Regisseurs & scenaristen (n=302)		Beeldend kunstenaars (n=640)		Auteurs & illustratoren (n=254)		Muzikanten & componisten (n=627)		Podiumkunstenaars (n=336)	
	niet betaald	betaald	niet betaald	betaald	niet betaald	betaald	niet betaald	betaald	niet betaald	betaald
Schrijven van boeken	7,6	2,3	3,9	1,9	/	/	3,3	3,5	4,2	3,9
Illustrezen, tekenen van strips, graphic novels, ...	5	5	6,4	6,4	/	/	1,4	0,5	4,8	0,9
Activiteiten als beeldend kunstenaar	9,6	5	/	/	10,2	10,6	2,6	1,4	15,5	9,8
Regisseren, filmen	/	/	4,7	5,3	3,9	5,5	4,1	1,9	9,5	12,8
Scenario's schrijven	/	/	5	2,2	/	/	4	1,9	11	7,4
Acteren*	6,3	6,6	2,8	2,7	3,1	4,7	4,3	5,7	5,7	23,2
Dansen, choreografie	/	/	1,4	1,1	1,2	0	2,6	1,3	/	/
Performances	/	/	6,4	5,3	3,1	11,8	3,7	9,4	/	/
Zingen	4	2,6	2,5	1,3	4,7	3,5	/	/	9,5	15,2
Musiceren, componeren	8,3	3	5,5	2,3	4,3	3,9	/	/	13,4	9,2
Andere (toegepaste) kunsten	3,3	5,9	3,6	11,1	2	5,5	1,1	1,9	3,3	5,7
minstens 1 (al dan niet betaald)	48,7		45,2		47,6		30,6		75,0	
minstens 1 betaald	24,5		28,0		31,5		19,6		56,0	

* voor regisseurs en scenaristen betreft het hier uitsluitend het acteren in theater, voor podiumkunstenaars uitsluitend het acteren in films, series,...

7.4 Andere niet-artistieke activiteiten

Tenslotte vroegen we naar de andere niet-artistieke activiteiten. Deze vraag werd beperkt tot andere betaalde jobs. Opnieuw kunnen we duidelijke verschillen vaststellen tussen de onderscheiden disciplines. Beeldend kunstenaars en auteurs vullen het meest hun artistieke activiteiten aan met niet-artistieke activiteiten buiten hun hoofddiscipline. In beide groepen gaat het om ongeveer vier op de tien kunstenaars. Maar ook bij de andere kunstendisciplines betreft het een aanzienlijke groep. We zagen hierboven dat podiumkunstenaars het vaakst van de vijf disciplines inkomsten genereerden uit andere artistieke activiteiten. In figuur 35 stellen we vast dat zij van de vijf disciplines het minst vaak inkomsten genereren uit andere niet-artistieke jobs. Toch gaat het ook bij hen nog steeds om een kwart van de populatie.

Figuur 35. Percentage kunstenaars dat een andere betaalde niet-artistieke job uitoefent

De sectoren waarbinnen kunstenaars niet-artistieke jobs (buiten deze die gerelateerd zijn aan hun hoofddiscipline) beoefenen, zijn voor de vijf disciplines zeer gelijkaardig. Bijkomende inkomsten halen ze vooral uit hun niet-artistieke jobs in de 'kunst, amusement en recreatie'-sector en uit onderwijs en vorming. Voorbeelden van het eerste zijn: cultuurfunctionaris in een gemeente, een job in een evenementenbureau, medewerker in een museum, Bij jobs in het onderwijs of vorming gaat het bijvoorbeeld om het doceren van een niet-artistiek vak (of bij enkele respondenten ook om het doceren van een artistiek vak buiten de eigen discipline) of het vervullen van een coördinatie- of directiefunctie in het kunstonderwijs. In tabel 15 kunnen per disciplines de gedetailleerde cijfers worden teruggevonden. Enige voorzichtigheid is hier wel wenselijk gezien het lage aantal cases voor een aantal van de disciplines.

Tabel 15. Andere betaalde niet-artistieke jobs naargelang discipline

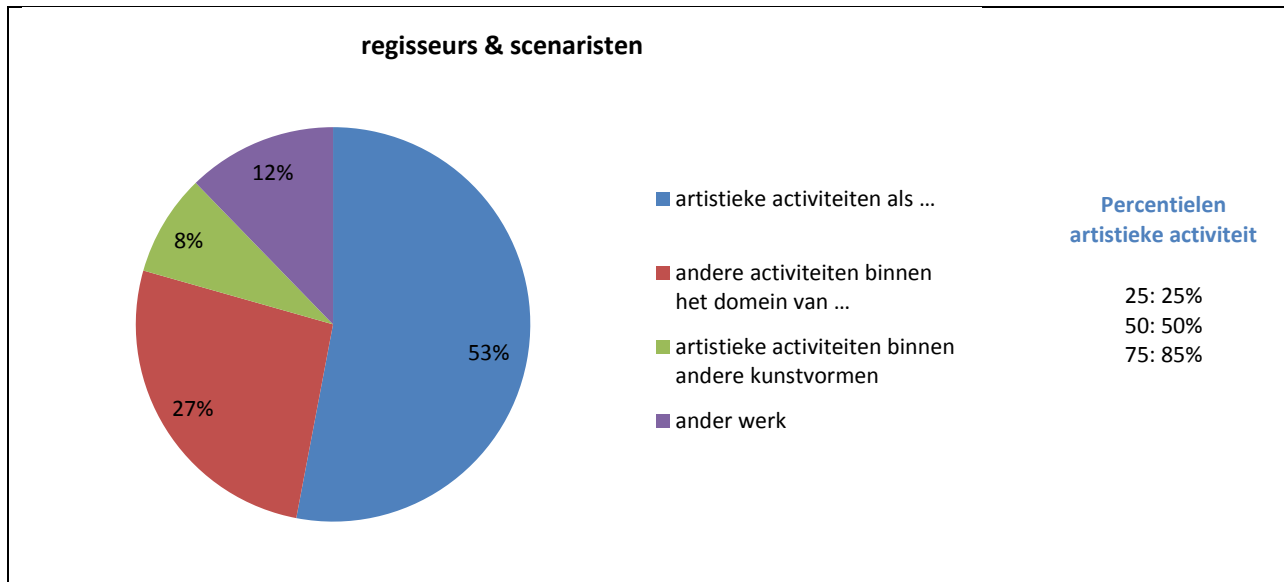
	Regisseurs & scenaristen (n=91)	Beeldend kunstenaars (n=257)	Auteurs & illustratoren (n=111)	Muzikanten & componisten (n=329)	Podiumkunstenaars (n=90)
Kunst, amusement en recreatie	24,2	15,6	8,1	22,2	24,7
Onderwijs vorming	23,1	26,8	37,8	31	31,5
Horeca	11	7,4	4,5	1,5	7,9
Openbaar bestuur	8,8	2,3	10,8	4,3	4,5
Informatie en communicatie	6,6	5,4	8,1	5,5	6,7
Vrije beroepen en wetenschappelijke activiteiten	4,4	2,7	6,3	1,5	2,2
Gezondheids- en welzijnszorg, maatschappelijke dienstverlening	2,2	7,4	4,5	6,4	3,4
Administratieve en ondersteunende diensten	2,2	4,7	5,4	4,6	3,4
(groot- of klein) Handel	1,1	5,1	2,7	4,6	4,5
Financiële instellingen (banken, verzekeringen)	1,1	0,4	0,9	1,5	1,1
Industrie	1,1	5,1	0,9	3,6	0
Vervoer, transport en opslag	1,1	1,2	0,9	3,6	1,1
Bouwnijverheid	0	3,1	0	1,8	2,2
Andere	13,2	12,8	9	7,9	6,7
Totaal	100	100	100	100	100

7.5 Tijdsverdeling werkzaamheden

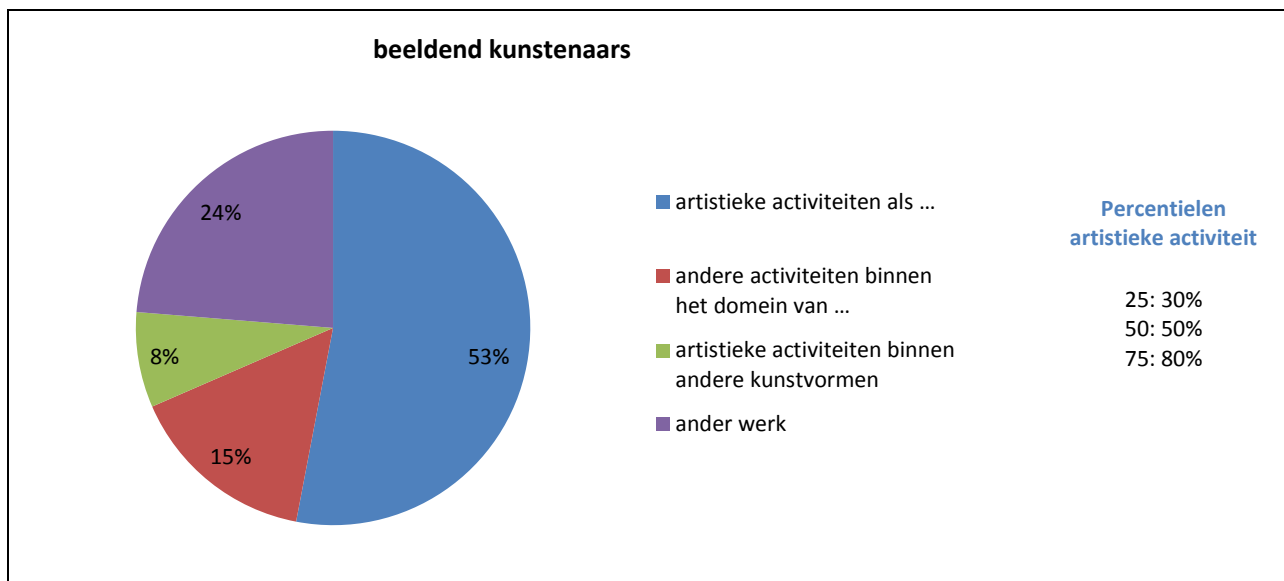
Uit voorgaande blijkt reeds dat de job van professioneel kunstenaar niet uitsluitend bestaat uit artistieke activiteiten, maar dat het een mix van allerlei werkzaamheden omvat. Om een kijk te krijgen op het aandeel van artistieke activiteiten binnen de werkzaamheden van professionele kunstenaars vroegen we voor elk van de uitgevoerde activiteiten naar het procentuele aandeel in het gehele pakket van uitgevoerde jobgerelateerde activiteiten. Gemiddeld genomen nemen de artistieke activiteiten binnen de hoofddiscipline 53% (voor regisseurs, scenaristen en beeldend kunstenaars) tot 59% (voor auteurs en podiumkunstenaars) van alle werkzaamheden in.

In de samenstelling van de andere werkzaamheden doen er zich wel verschillen voor tussen de disciplines. Regisseurs, scenaristen en muzikanten combineren hun artistieke activiteiten binnen de hoofddiscipline minder vaak dan auteurs, podiumkunstenaars en beeldend kunstenaars met niet-artistieke activiteiten buiten de kunsten. Zij richten zich in hun bijkomende werkzaamheden meer op activiteiten die gerelateerd zijn aan hun hoofddiscipline.

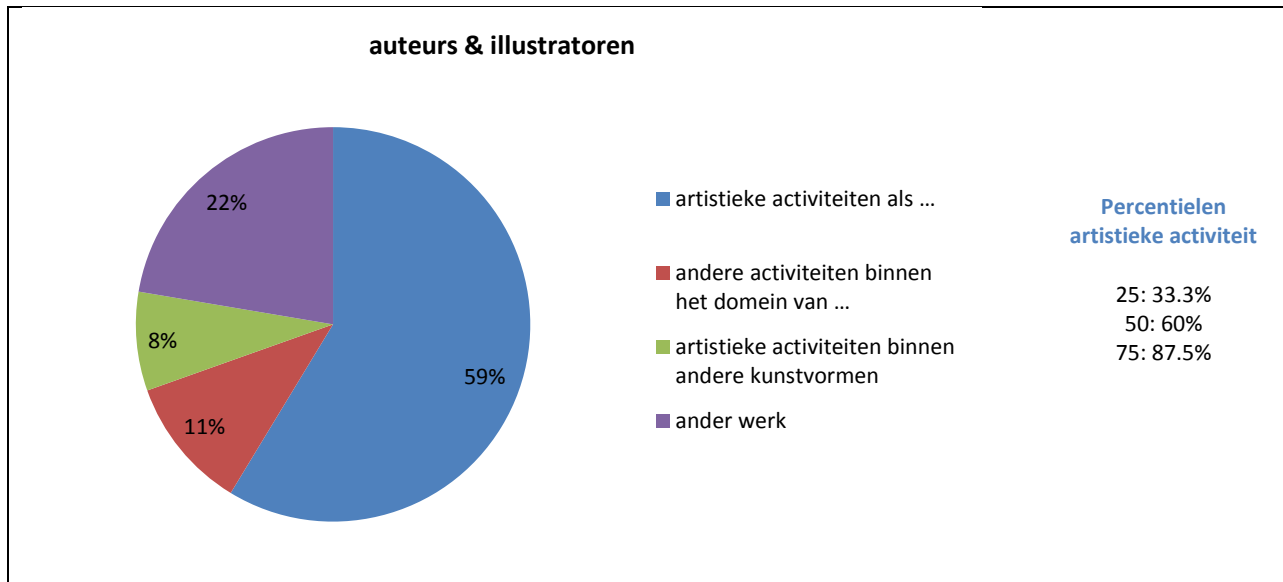
Figuur 36. Tijdsverdeling werkzaamheden regisseurs en scenaristen (n=333)

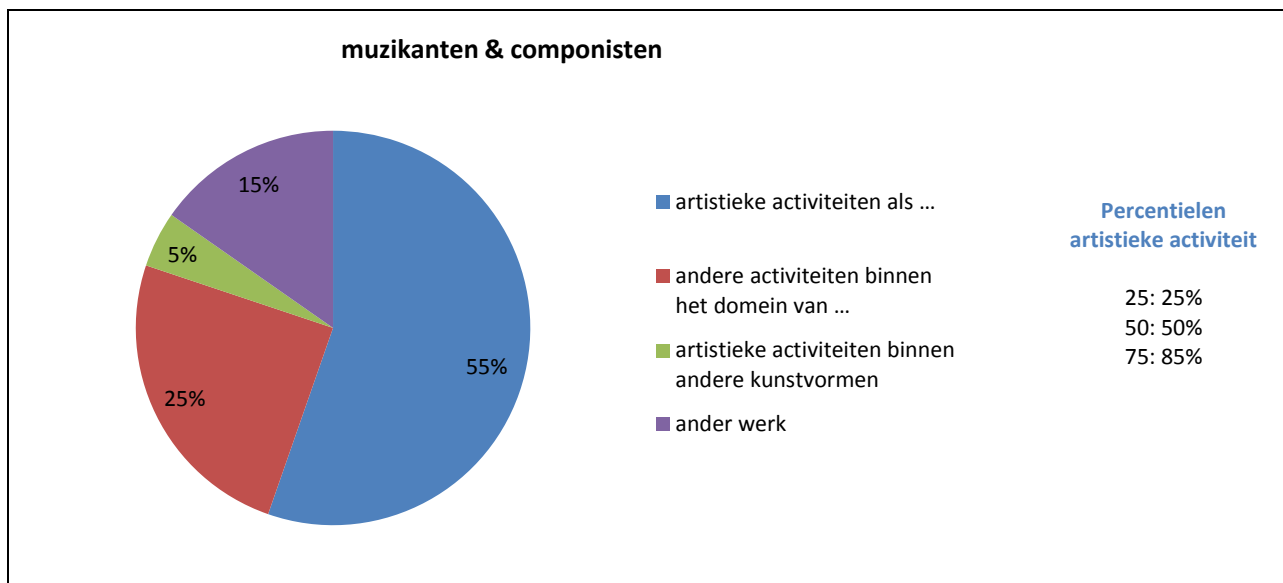
Figuur 37. Tijdsverdeling werkzaamheden beeldend kunstenaars (n=582)

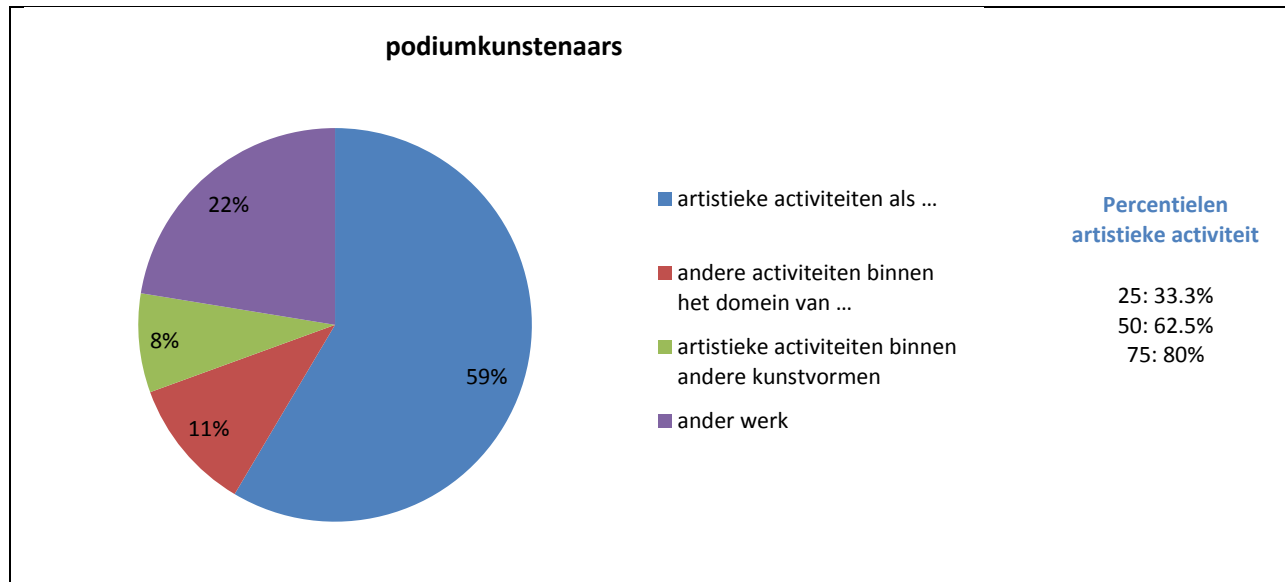
Figuur 38. Tijdsverdeling werkzaamheden auteurs en illustratoren (n= 269)

Figuur 39. Tijdsverdeling werkzaamheden muzikanten en componisten (n= 721)

Figuur 40. Tijdsverdeling werkzaamheden podiumkunstenaars (n= 347)

7.6 Multivariate analyses

In de bovenstaande tabellen en figuren hielden we geen rekening met de specifieke samenstelling van de kunstenaarsgroepen. Naast verschillen tussen de disciplines inzake hun werkzaamheden en tijdsbesteding kunnen er zich ook verschillen voordoen naargelang andere job- en individuele kenmerken. Zo zou het best kunnen dat bij meer erkende kunstenaars meer van hun werktijd exclusief naar artistieke activiteiten gaat. De verschillen die we vaststelden tussen de disciplines kunnen bovendien ook te maken hebben met achterliggende factoren, bv. de aanwezigheid van meer of minder erkende kunstenaars binnen de disciplines of de leeftijds- of geslachtsverdeling binnen de disciplines. Dit alles gaan we na aan de hand van multivariate regressieanalyses waarbij we rekening houden met al deze verschillende aspecten.

In tabellen 16 tot en met 19 bouwen we stapsgewijs en op identieke wijze de analyses op voor de vier onderscheiden activiteiten. In een eerste model bekijken we of er zich (statistisch) significante verschillen voordoen tussen de disciplines. In een tweede model nemen we een aantal socio-demografische kenmerken in rekening (geslacht, leeftijd, ...) en gaan we na of deze samenhangen met het percentage van de werktijd die men besteedt aan de specifieke activiteit en of deze socio-demografische kenmerken een verklaring bieden voor mogelijke verschillen tussen disciplines. In een derde en laatste model brengen we tenslotte de zelfperceptie van de kunstenaars in wat betreft de mate waarin zij erkend worden.

Model 1 in tabel 16 leert ons dat muzikanten gemiddeld 54,9% van hun werktijd besteden aan artistieke activiteiten. Slechts één groep van kunstenaars onderscheidt zich op dit vlak significant van de muzikanten, met name de podiumkunstenaars. Zij besteden gemiddeld 61% (55% + 6%) van hun werktijd aan artistieke activiteiten⁹.

⁹ Dit percentage verschilt licht van het gerapporteerde cijfer in figuur 40 omdat het opnemen van extra kenmerken een reductie van het aantal respondenten met zich meebrengt.

Vrouwen besteden in vergelijking met mannen relatief minder tijd aan artistieke activiteiten. De oudste leeftijdsgroep en kunstenaars die niet met de Belgische nationaliteit geboren werden, besteden anderzijds dan weer significant meer tijd aan artistieke activiteiten dan respectievelijk 45 tot 54-jarige kunstenaars en kunstenaars met de Belgische nationaliteit bij de geboorte. Dit verschil naargelang nationaliteit heeft niet zozeer betrekking op de andere tijdsbesteding van kunstenaars van vreemde etnisch-culturele origine die hier in België opgegroeid zijn, maar is vooral toe te schrijven aan buitenlandse kunstenaars die (al dan niet permanent) naar België gekomen zijn om hun kunsten te beoefenen. Het laatste model geeft aan dat de tijd die besteed wordt aan artistieke activiteiten sterk verschilt naargelang de mate waarin het gaat om erkende kunstenaars. Kunstenaars die zich beschouwen als eerder erkend kunstenaar besteden in vergelijking met de middengroep gemiddeld 7% van hun werktijd meer aan artistieke activiteiten, bij de groep die zich duidelijk beschouwd als erkend kunstenaars is dit zelfs ruim 15% meer. Anderzijds besteden de pas opkomende kunstenaars minder van hun werktijd aan artistieke activiteiten of kunnen zij hieraan minder tijd besteden omdat zij hun artistieke carrière mogelijk moeten combineren met andere activiteiten om voldoende financiële zekerheid op te bouwen (zie hierover later meer). Wanneer rekening gehouden wordt met de mate van erkenning, blijken een aantal van de disciplines zich sterker van elkaar te onderscheiden. Ook beeldend kunstenaars en auteurs rapporteren nu significant meer van hun werktijd te besteden aan artistieke activiteiten. Met andere woorden de verschillen werden enigszins verhult omdat we bij muzikanten meer gevestigde kunstenaars bevroegen dan in de andere disciplines.

Tabel 16. Percentage van werktijd dat men besteedt aan artistieke activiteiten binnen hoofdiscipline: multivariate regressieanalyse (n=1118)

	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
(Constant)	54,936			56,946			50,457		
Discipline (ref. = muzikant/componist)									
- Regisseur/scenarist	-0,594	-0,007		-0,423	-0,005		2,802	0,032	
- Beeldend kunstenaar	0,482	0,007		0,018	0		6,441	0,089	**
- Auteur/illustrator	4,093	0,045		3,908	0,043		6,591	0,072	*
- Podiumkunstenaar	6,319	0,066	*	6,161	0,064		6,919	0,072	*
Geslacht (ref.= man)				-4,526	-0,068	*	-1,319	-0,02	
Leeftijd (ref. = 45 - 54 jaar)									
- Jonger dan 35				3,151	0,027		6,83	0,059	
- 35 - 44 jaar				-0,389	-0,006		1,17	0,017	
- 55-64 jaar				0,16	0,002		-1,994	-0,026	
- 65 of ouder				9,406	0,076	*	4,194	0,034	
Nationaliteit bij geboorte (ref.= Belg)				10,317	0,086	**	9,268	0,077	**
Al dan niet hebben van partner (ongeacht wettelijke status en samenwonen) (ref.= geen partner)				2,145	0,02		1,578	0,015	
Financieel verantwoordelijk voor kind (ref.= geen kind)				-4,677	-0,055		-6,879	-0,081	*
Erkenning (ref. = middencategorie)									
- pas opkomend kunstenaar							-7,697	-0,068	*
- eerder opkomend kunstenaar							-5,955	-0,056	
- eerder erkend kunstenaar							7,484	0,099	**
- erkend kunstenaar							15,387	0,23	***
Adj. R²	.002			.018			.071		

Sign. *p<0,05; **p<0,01; ***p>0,001

Tabel 17. Percentage van werktijd dat men besteedt aan niet-artistische activiteiten binnen hoofdiscipline (n=1118)

	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
(Constant)	25,961			22,783			24,603		
Discipline (ref. = muzikant/componist)									
- Regisseur/scenarist	-0,34	-0,005		-0,463	-0,006		0,194	0,003	
- Beeldend kunstenaar	-10,759	-0,181	***	-10,635	-0,179	***	-9,172	-0,154	***
- Auteur/illustrator	-14,291	-0,192	***	-14,444	-0,194	***	-14,03	-0,188	***
- Podiumkunstenaar	-8,432	-0,108	**	-8,712	-0,111	**	-8,788	-0,112	**
Geslacht (ref.= man)				3,639	0,066	*	4,311	0,078	*
Leeftijd (ref. = 45 - 54 jaar)									
- Jonger dan 35				-3,832	-0,04		-3,286	-0,035	
- 35 - 44 jaar				0,453	0,008		0,37	0,007	
- 55-64 jaar				-3,878	-0,061		-4,162	-0,066	
- 65 of ouder				-4,346	-0,043		-5,277	-0,052	
Nationaliteit bij geboorte (ref.= Belg)				-7,224	-0,073	*	-7,309	-0,074	*
Al dan niet hebben van partner (ongeacht wettelijke status en samenwonen) (ref.= geen partner)				3,07	0,034		2,804	0,032	0,289
Financieel verantwoordelijk voor kind (ref.= geen kind)				1,273	0,018		0,867	0,012	0,743
Erkenning (ref. = middencategorie)									
- pas opkomend kunstenaar							-7,988	-0,086	**
- eerder opkomend kunstenaar							-5,68	-0,066	*
- eerder erkend kunstenaar							-1,436	-0,023	
- erkend kunstenaar							-0,956	-0,017	
Adj. R ²	0.046			0.057			0.061		

Sign. *p<0,05; **p<0,01; ***p>0,001

Tabel 18. Percentage van werktijd dat men besteedt aan artistieke activiteiten in andere disciplines (n=1111)

	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
(Constant)	4,211			4,464			3,408		
Discipline (ref. = muzikant/componist)									
- Regisseur/scenarist	3,887	0,087	**	3,941	0,089	**	3,715	0,084	*
- Beeldend kunstenaar	1,674	0,046		2,076	0,057		1,734	0,048	
- Auteur/illustrator	3,174	0,069	*	3,848	0,084	*	3,796	0,083	*
- Podiumkunstenaar	7,428	0,155	***	7,815	0,163	***	7,833	0,163	***
Geslacht (ref.= man)									
				-1,461	-0,043		-1,599	-0,047	
Leeftijd (ref. = 45 - 54 jaar)									
- Jonger dan 35				-1,436	-0,025		-1,517	-0,026	
- 35 - 44 jaar				-0,146	-0,004		-0,085	-0,003	
- 55-64 jaar				-1,639	-0,042		-1,568	-0,04	
- 65 of ouder				1,452	0,023		1,72	0,028	
Nationaliteit bij geboorte (ref.= Belg)									
				-0,915	-0,015		-0,884	-0,015	
Al dan niet hebben van partner (ongeacht wettelijke status en samenwonen) (ref.= geen partner)									
				-0,445	-0,008		-0,294	-0,005	
Financieel verantwoordelijk voor kind (ref.= geen kind)									
				0,999	0,023		1,104	0,026	
Erkenning (ref. = middencategorie)									
- pas opkomend kunstenaar							3,052	0,054	
- eerder opkomend kunstenaar							1,211	0,023	
- eerder erkend kunstenaar							1,866	0,049	
- erkend kunstenaar							0,506	0,015	
Adj. R²	.019			.018			.018		

Sign. *p<0,05; **p<0,01; ***p>0,001

Tabel 19. Percentage van werktijd dat men besteedt aan andere jobs (n=1111)

	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
(Constant)	15,048			16,072			21,736		
Discipline (ref. = muzikant/componist)									
- Regisseur/scenarist	-2,64	-0,034		-2,732	-0,035		-6,387	-0,082	**
- Beeldend kunstenaar	8,801	0,137	***	8,671	0,135	***	1,134	0,018	
- Auteur/illustrator	7,158	0,088	**	6,719	0,083	*	3,813	0,047	
- Podiumkunstenaar	-5,344	-0,063		-5,382	-0,064		-6,03	-0,071	*
Geslacht (ref.= man)				2,785	0,047		-1,03	-0,017	
Leeftijd (ref. = 45 - 54 jaar)							-2,19	-0,021	
- Jonger dan 35				1,935	0,019		-0,89	-0,015	
- 35 - 44 jaar				0,556	0,009		7,8	0,114	**
- 55-64 jaar				5,354	0,078	*	-0,71	-0,006	
- 65 of ouder				-6,685	-0,061		-1,401	-0,013	
Nationaliteit bij geboorte (ref.= Belg)				-2,518	-0,024		-4,184	-0,044	
Al dan niet hebben van partner (ongeacht wettelijke status en samenwonen) (ref.= geen partner)				-4,836	-0,051		4,811	0,063	
Financieel verantwoordelijk voor kind (ref.= geen kind)				2,116	0,028		12,645	0,125	***
Erkenning (ref. = middencategorie)									
- pas opkomend kunstenaar							10,348	0,11	***
- eerder opkomend kunstenaar							-8,214	-0,123	***
- eerder erkend kunstenaar							-	-	
- erkend kunstenaar							15,135	-0,255	***
							-6,387	-0,082	**
Adj. R ²	.031			.041			.134		

Sign. *p<0,05; **p<0,01; ***p>0,001

8 Inkomsten

Een van de hoofddoelstellingen van onderhavig onderzoek betreft het in kaart brengen van de financiële situatie van professionele kunstenaars. Het op een correcte en vergelijkbare manier in kaart brengen van de financiële situatie van de gemiddelde Vlaming is al niet eenvoudig, laat staan dit van de kunstenaar. Professionele kunstenaars sprokkelen inkomsten bij elkaar, vaak uit verscheidene kortdurende projecten die worden afgewisseld met perioden van werkloosheid en aangevuld met inkomsten uit niet-artistieke jobs. In de vragenlijst hebben we getracht deze zo nauwkeurig mogelijk in kaart te brengen. Daarbij hebben we zowel gepolst naar het inkomen uit loon, als naar andere inkomstenbronnen die specifiek zijn voor kunstenaars (rechten, KVR, subsidies, ...).

Bij de rapportering van de totale inkomsten maken we een onderscheid naargelang statuut: zelfstandige in hoofdberoep, zelfstandige in bijberoep en werknemer. Dit statuut heeft niet alleen betrekking op de activiteiten als kunstenaar maar neemt tevens de eventuele andere jobs mee in beschouwing. Alvorens we overgaan naar de rapportering van de inkomsten volgens deze statuten, geven we in paragraaf 8.1 wel eerst nog weer op welke manier de ondervraagde kunstenaars vergoed worden voor hun artistieke prestaties.

8.1 Statuut/vergoeding artistieke praktijken

Uit tabel 20 blijken opnieuw duidelijke verschillen tussen de disciplines. Zo beoefenen auteurs zelden hun artistieke activiteiten in loondienst (7% doet dit), terwijl ruim de helft van de podiumkunstenaars (57%) artistieke activiteiten in loondienst uitoefent. Ook beeldend kunstenaars oefenen zelden hun artistieke activiteiten uit in loondienst (12,5%). Regisseurs, scenaristen en muzikanten, nemen een middenpositie in met respectievelijk 29% en 36% in loondienst. Podiumkunstenaars worden daarnaast ook vaak tewerkgesteld via een SBK (Sociaal bureau voor kunstenaars) of interimbureau: 51% van de podiumkunstenaars wordt op deze manier vergoed voor artistieke activiteiten. Ook bij regisseurs en scenaristen wordt vier op de tien op deze manier tewerkgesteld. Zelfstandigen treffen we verhoudingsgewijs het meest aan bij auteurs en illustratoren, hetzij in hoofd- hetzij in bijberoep. De uitbetaling via de kleine vergoedingsregeling (KVR) gebeurt het vaakst bij muzikanten en podiumkunstenaars. De helft van de muzikanten wordt al wel eens (deels) voor zijn/haar artistieke prestaties vergoed op deze manier.

Tabel 20. Statuut artistieke praktijken naargelang discipline (% , meerdere antwoorden mogelijk)

	Regisseurs & scenaristen (n=335)	Beeldend kunstenaars (n=554)	Auteurs & illustratoren (n=264)	Muzikanten & componisten (n=730)	Podium-kunstenaars (n=354)
als werknemer in loondienst	28,7	12,5	7,2	35,8	56,8
als werknemer via SBK of interimbureau	39,4	16,2	9,1	29,5	50,8
als zelfstandige in hoofdberoep	32,5	24,7	36,7	15,2	14,4
als zelfstandige in bijberoep	12,5	32,1	28	28,6	10,5
via KVR (kleine vergoedingsregeling)	25,4	25,6	28	49,9	41,5
via andere soort onkostenvergoeding	15,5	22,9	20,5	23	20,9

8.2 Inkomsten als zelfstandige in hoofdberoep

Tabel 21 rapporteert het aantal zelfstandigen in hoofdberoep. De respondenten die in deze tabel aanduiden dat ze werken als zelfstandige in hoofdberoep, kregen een vraag voorgelegd naar de vennootschapsvorm. Het merendeel van de zelfstandigen werkt via een eenmanszaak, al liggen de cijfers tussen vennootschap en eenmanszaak voor regisseurs/scenaristen en podiumkunstenaars dicht bij elkaar dan voor de andere disciplines. We maken ook de vergelijking met de acteurs (studie uit 2014).

Tabel 21. Vennootschapsvorm zelfstandigen (%)

	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Podium-kunstenaars	Acteurs (2014)
Een eigen vennootschap (bvba, cvoa, vof, vzw,...)	47,5	15,5	15,7	31,9	38,9	62,1
Een vennootschap of vzw samen met anderen	3,6	3,5	3,1	4,4	6,9	8,6
Een eenmanszaak	48,9	81	81,1	63,7	54,2	29,3
N=	139	226	127	251	72	116

Het netto-inkomen voor zelfstandigen in hoofdberoep werd bevroegd voor het referentiejaar 2014. Onder netto inkomen uit zelfstandig werk verstaan we de omzet (exclusief btw) min beroepskosten, inkomstenbelasting, premies en sociale zekerheidsbijdragen. Inkomsten uit “zwart werk”, beurzen, prijzen, auteursrechten en uitkeringen tellen ook mee. Omdat het gemiddelde sterk afhankelijk is van zeer lage en zeer hoge inkomsten van sommigen, kijken we vooral naar de mediaan. Daaruit blijkt dat de helft van de beeldend kunstenaars met zelfstandigenstatuut minder dan €12.000 op jaarbasis verdient. De andere helft verdient meer dan €12.000. Een kwart van de zelfstandige regisseurs in de dataset heeft meer dan €50.000/jaar netto verdiend in 2014.

Tabel 22. Netto jaarinkomsten 2014 voor zelfstandigen (€)

	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Podium-kunstenaars	Acteurs (2014)
Gem	37.831	15.502	19.884	34.395	39.400	26.847
1 ^e kwartiel	14.500	4.000	10.000	14.750	12.000	x
Med	26.677	12.000	17.000	24.000	20.000	x
3 ^e kwartiel	50.000	21.050	27.149	32.750	35.000	x
N=	91	89	80	86	41	48

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het kapitaal/winst dat zelfstandigen in hun vennootschap laten staan. Kijk je naar de kolom van de beeldend kunstenaars dan merk je de problematiek van het gemiddelde. Omdat er één beeldend kunstenaar ontzettend veel kapitaal in zijn vennootschap heeft staan, is het gemiddelde voor alle beeldend kunstenaars ontzettend hoog (€112.138) terwijl eigenlijk 75% van de beeldend kunstenaars (3e kwartiel) minder dan €14.911 in zijn/haar vennootschap heeft. Minstens een kwart van alle kunstenaars heeft geen kapitaal in zijn vennootschap (1^e kwartiel).

Tabel 23. Winst in vennootschap zelfstandigen (€)

	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Podium-kunstenaars	Acteurs (2014)
Gem	13.273	112.138	3.559	12.433	8.032	23.090
1 ^e kwartiel	0	0	0	0	0	x
Med	8.000	825	1.724	500	3.000	x
3 ^e kwartiel	20.000	14.911	7.411	10.000	12.000	x
N=	53	32	13	67	19	48

8.3 Inkomsten als zelfstandige in bijberoep

Het aantal kunstenaars dat deels als zelfstandige en deels als werknemer werkt, kunnen we aflezen in tabel 24. Hun inkomsten zijn deels gegenereerd door werken in loondienst, het andere deel wordt gefactureerd.

Tabel 24. Inkomsten zelfstandigen in bijberoep – deel vanuit facturatie (€)

	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Podium-kunstenaars	Acteurs (2014)
Gem	9.206	5.328	8.201	10.189	9.572	13.525
1 ^e kwartiel	2.000	0	888	2.000	2.425	x
Med	7.500	1.966	4.738	5.000	8.500	x
3 ^e kwartiel	13.500	7.350	11.916	12.000	14.875	x
N=	30	97	36	139	22	24

Tabel 25. Inkomsten zelfstandigen in bijberoep – deel vanuit loondienst (€)

	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Regisseurs & scenaristen	Acteurs (2014)
Gem	28.034	26.662	31.904	34.071	20.156	21.037
1 ^e kwartiel	15.000	15.332	18.000	22.725	11.911	x
Med	25.000	27.130	28.500	30.000	17.500	x
3 ^e kwartiel	31.500	36.307	35.000	44.250	30.750	x
N=	25	74	26	118	20	24

8.4 Inkomsten als werknemer

Ook aan werknemers werd gevraagd een inschatting te maken van het totale persoonlijk inkomen (zonder partner) uit al de activiteiten samen. Netto inkomen uit werk is de som die iemand op zijn/haar rekening gestort krijgt. Inkomsten uit "zwart werk", beurzen, prijzen, auteursrechten, KVR, werkloosheidsuitkeringen, vakantiegeld, eindejaarspremie, vervangingsinkomens en pensioenen worden hier ook meegeteld. De resultaten van de acteursstudie in 2014 zijn gelijkaardig aan de resultaten van de andere disciplines.

Tabel 26. Netto jaarinkomsten 2014 voor werknemers (€)

	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Regisseurs & scenaristen	Acteurs (2014)
Gem	24.965	14.715	21.752	22.877	17.504	19.952
1 ^e kwartiel	12.600	7.000	12.000	12.000	11.360	14.017
Med	18.000	13.786	20.670	20.000	17.142	19.000
3 ^e kwartiel	26.000	20.000	29.850	29.700	24.000	24.000
N=	139	211	97	305	166	173

De netto jaarinkomsten als werknemer kunnen we opsplitsen om meer duidelijkheid te krijgen over de inkomsten van bepaalde groepen en/of bepaalde profielen. Hieronder doen we dit voor muzikanten (klassieke muziek t.o.v. andere genres) en kijken we naar gender, leeftijd en inkomsten (=genderloonkloof).

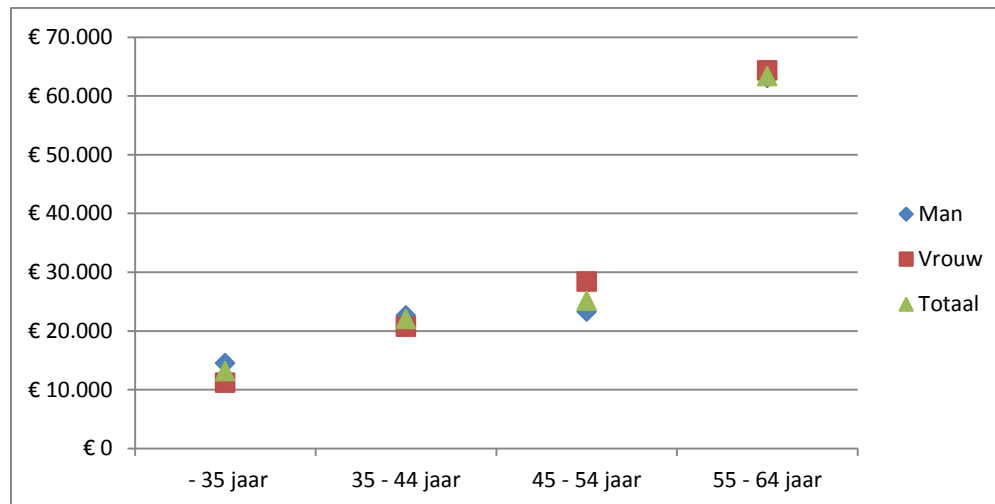
In tabel 27 geven we eerst de cijfers voor de werknemers die uitsluitend in dienstverband werken en vervolgens de werknemers die tevens een bijberoep als zelfstandige uitoefenen. Daaruit blijkt dat zowel onder de muzikanten die uitsluitend in dienstverband werken als onder de muzikanten die zowel in dienstverband als als zelfstandige werken, klassieke muzikanten significant meer verdienen dan de andere muzikanten.

Tabel 27. Netto jaarinkomsten 2014 als werknemer (€) opgesplitst naar type muzikant

	Netto jaarinkomsten 2014 als werknemer Werknemers zonder bijberoep als zelfstandige			Netto jaarinkomsten 2014 als werknemer Werknemers met een bijberoep als zelfstandige		
	Gemiddelde	Mediaan	N	Gemiddelde	Mediaan	N
Speelt geen klassieke muziek	23.918	20.000	195	30.450	25.928	46
Speelt klassieke muziek in combinatie met andere genres	23.760	22.882	112	30.547	29.151	41
Speelt uitsluitend klassieke muziek	30.665	30.000	109	42.725	43.850	32

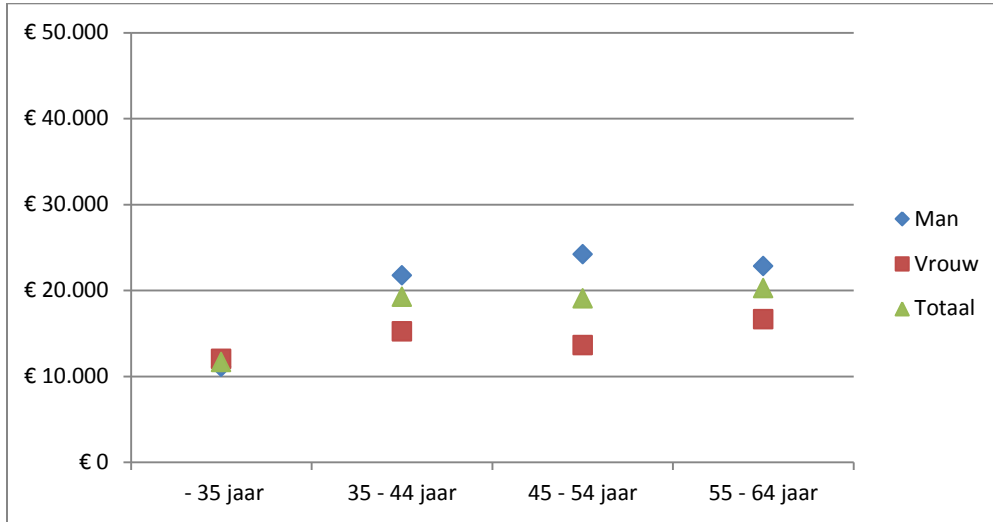
We maakten ook de opsplitsing van het gemiddeld netto jaarloon 2014 naar leeftijd en geslacht voor de werknemers. In deze cijfers nemen we zowel kunstenaars op die uitsluitend in dienstverband werken als kunstenaars die daarnaast ook een bijberoep als zelfstandige uitoefenen. Onderstaande tabellen tonen de genderloonkloof. We zien een identiek patroon bij de verschillende disciplines. De genderloonkloof is het kleinst bij de jongste groep maar vergroot als we kijken naar de oudere leeftijdsgroepen. Podiumkunstenaars vormen hier de uitzondering: jonge vrouwen aan het begin van hun loopbaan verdienen beduidend minder dan jonge mannelijke podiumkunstenaars.

Figuur 41. Genderloonkloof regisseurs en scenaristen (€) (N=164); enkel werknemers

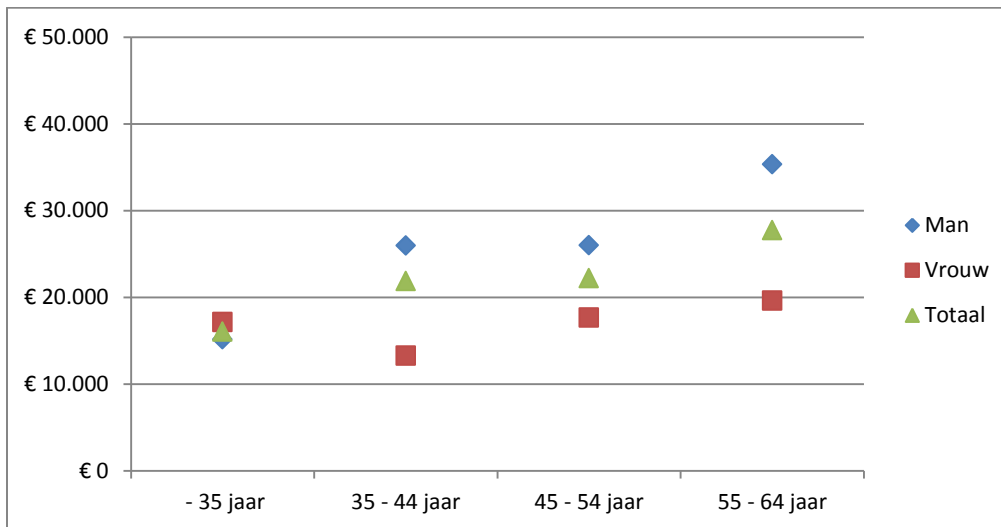
Regisseurs en scenaristen	Man	Vrouw	Totaal
- 35 jaar	€ 14.507	€ 11.202	€ 13.125
35 - 44 jaar	€ 22.595	€ 20.703	€ 22.003
45 - 54 jaar	€ 23.261	€ 28.368	€ 25.105
55 - 64 jaar	€ 63.040	€ 64.338	€ 63.349

Figuur 42. Genderloonkloof beeldend kunstenaars (€) (N=291); enkel werknemers

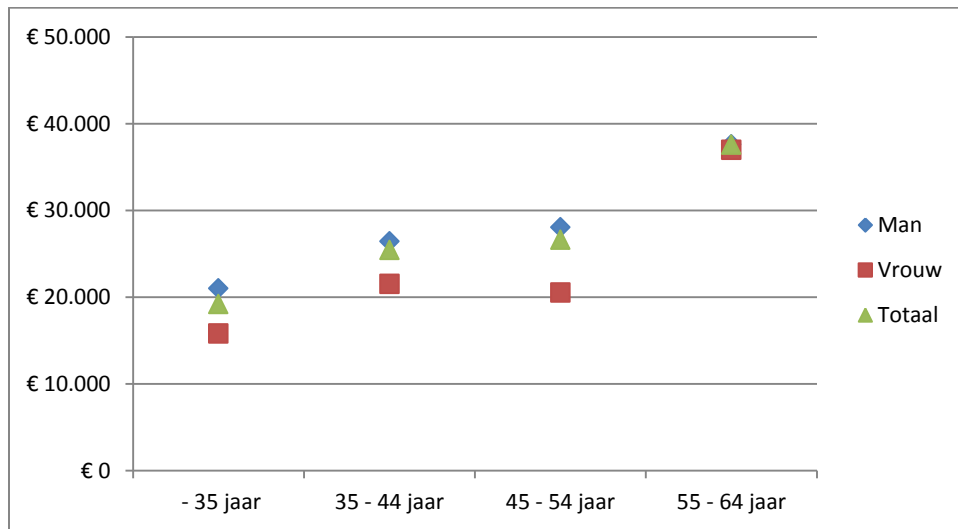
Beeldend kunstenaars	Man	Vrouw	Totaal
- 35 jaar	€ 11.079	€ 12.014	€ 11.634
35 - 44 jaar	€ 21.747	€ 15.219	€ 19.260
45 - 54 jaar	€ 24.192	€ 13.634	€ 19.073
55 - 64 jaar	€ 22.831	€ 16.639	€ 20.260

Figuur 43. Genderloonkloof auteurs en illustratoren (€) (N=126); enkel werknemers

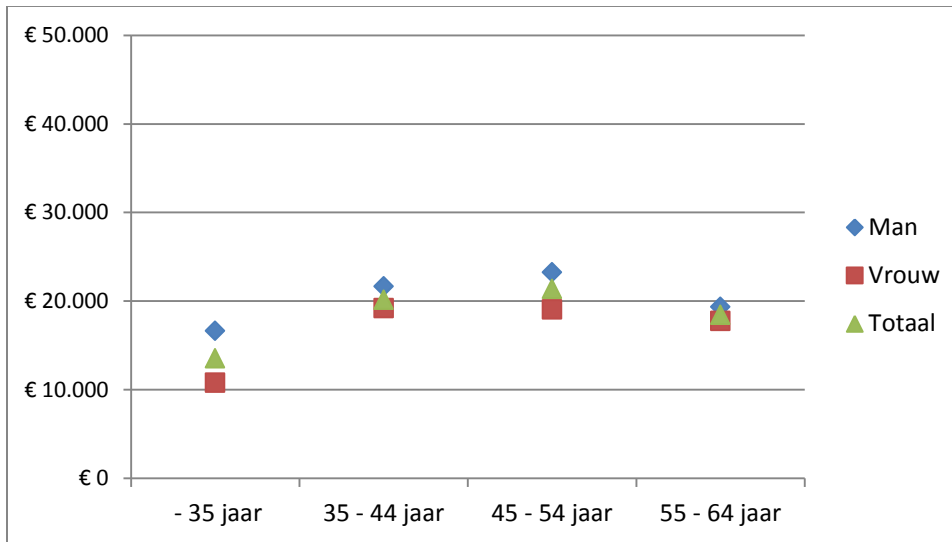
Auteurs en illustratoren	Man	Vrouw	Totaal
- 35 jaar	€ 15.141	€ 17.143	€ 16.031
35 - 44 jaar	€ 25.938	€ 13.248	€ 21.877
45 - 54 jaar	€ 25.988	€ 17.670	€ 22.190
55 - 64 jaar	€ 35.314	€ 19.599	€ 27.727

Figuur 44. Genderloonkloof muzikanten en componisten (€) (N=423); enkel werknemers

Muzikanten en componisten	Man	Vrouw	Totaal
- 35 jaar	€ 20.995	€ 15.820	€ 19.189
35 - 44 jaar	€ 26.436	€ 21.534	€ 25.430
45 - 54 jaar	€ 28.063	€ 20.534	€ 26.620
55 - 64 jaar	€ 37.617	€ 37.000	€ 37.586

Figuur 45. Genderloonkloof podiumkunstenars (€) (N=190); enkel werknemers

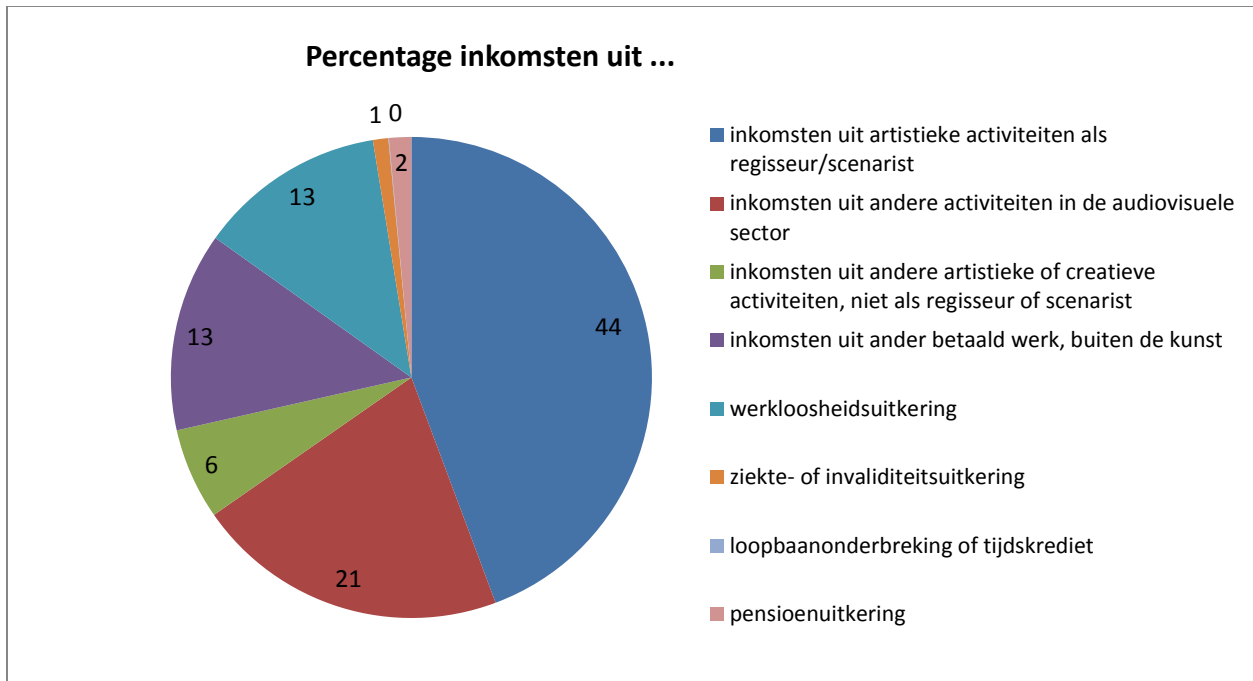

Podiumkunstenars	Man	Vrouw	Totaal
- 35 jaar	€ 16.638	€ 10.789	€ 13.547
35 - 44 jaar	€ 21.653	€ 19.192	€ 20.155
45 - 54 jaar	€ 23.246	€ 19.044	€ 21.355
55 - 64 jaar	€ 19.353	€ 17.749	€ 18.462

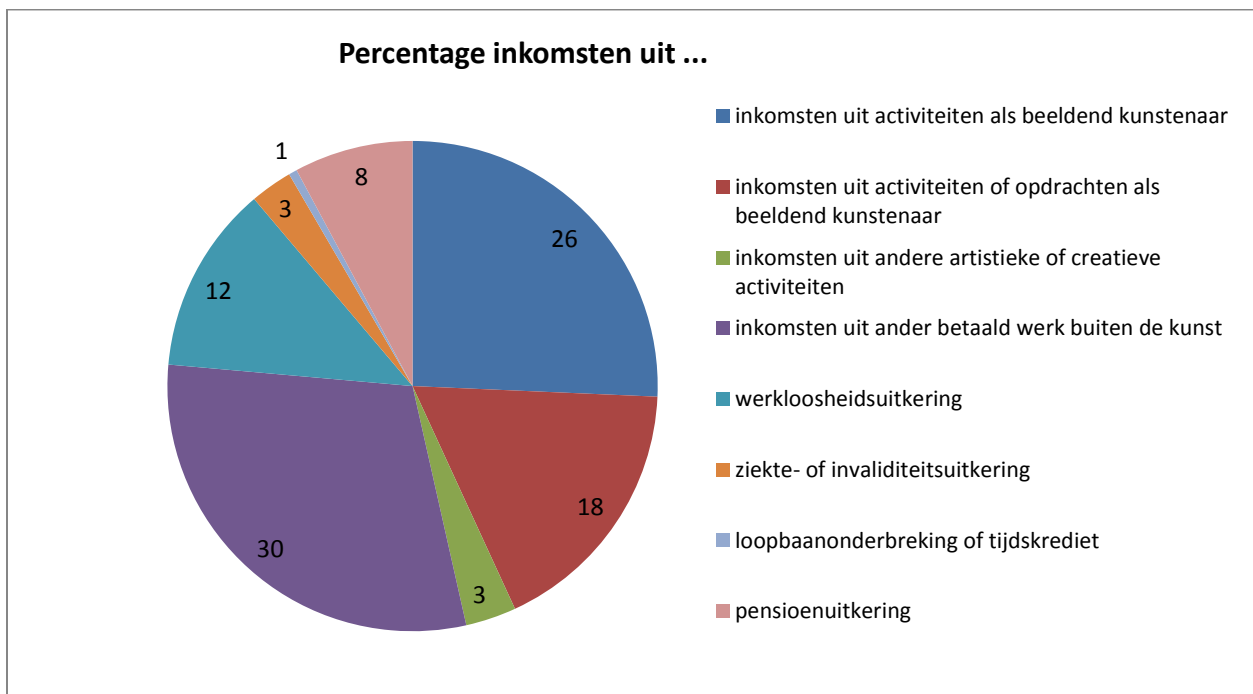
8.5 Samenstelling inkomsten

Naast de omvang van het inkomen werd ook specifiek gevraagd naar de verschillende inkomstenbronnen. Onderstaande figuren duiden per discipline aan hoe de inkomsten samengesteld zijn, i.e. vanuit welke bronnen een kunstenaar vergoed wordt. De respondenten werd gevraagd om een inschatting te geven van hoeveel inkomsten men haalt uit een bepaalde bron (in percentages). We maken daarbij de opdeling tussen de vier mogelijke activiteiten (zie eerder) en uitkeringen. De resultaten zijn voor de verschillende disciplines eerder gelijklopend. De inkomsten van kunstenaars zijn voor minder dan de helft afkomstig uit artistieke kernactiviteiten. Inkomsten van activiteiten gerelateerd aan hun artistieke werk en inkomsten uit ander betaald werk vullen grotendeels het inkomen aan. Inkomsten uit andere artistieke of creatieve activiteiten zijn in mindere mate van belang. Beeldend kunstenaars halen echter het minste inkomsten uit artistieke kernactiviteiten (26%). Inkomsten uit werkloosheidsuitkeringen zijn beperkt en schommelen rond de 10% (voor auteurs zelfs 5%). Enkel bij podiumkunstenars stijgt dat cijfer tot 19%.

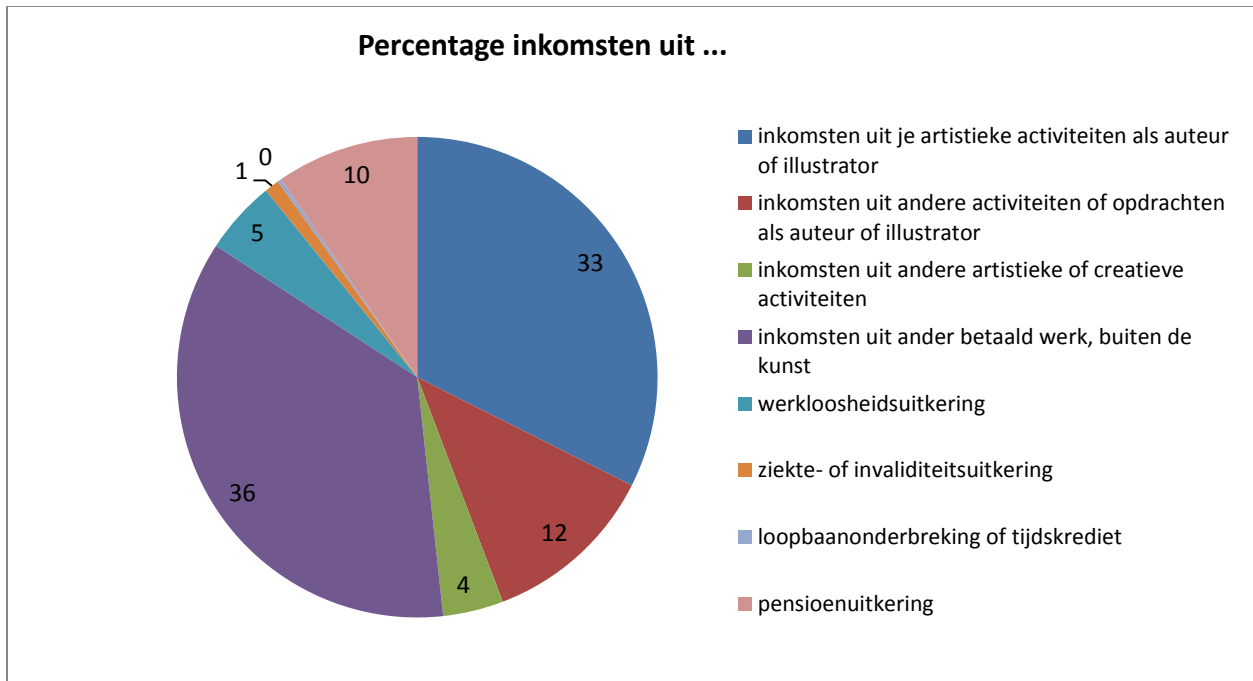
Figuur 46. Samenstelling inkomsten regisseurs en scenaristen (%) (N=273)

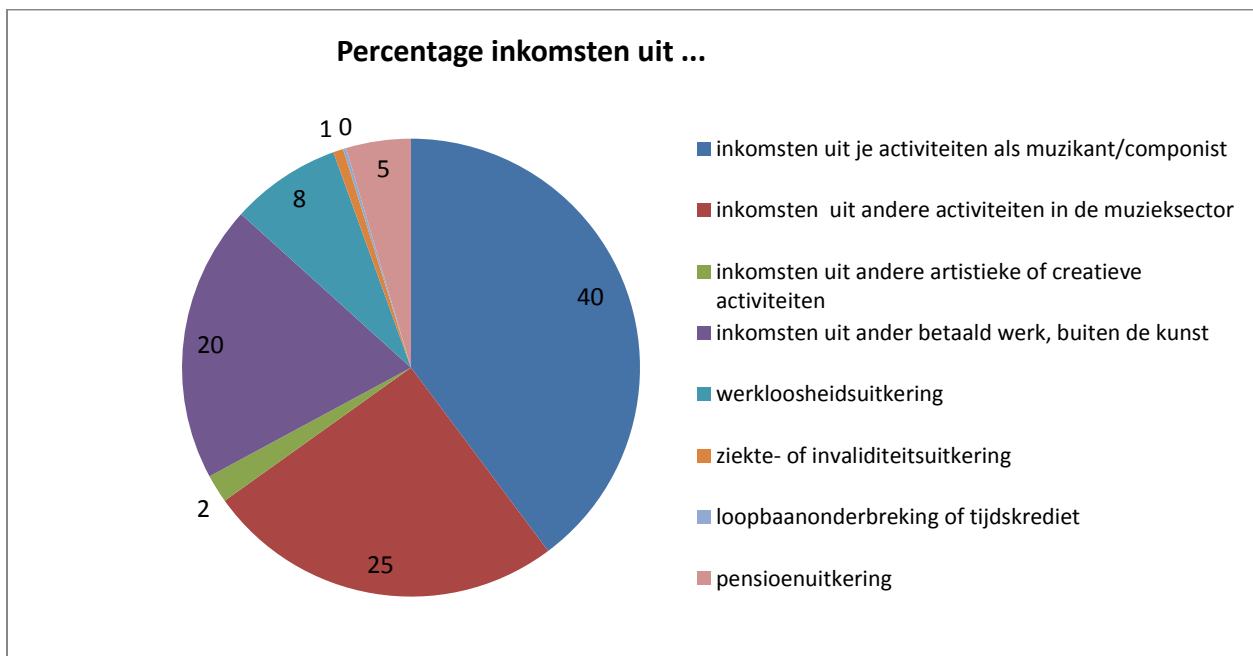
Figuur 47. Samenstelling inkomsten beeldend kunstenaars (%) (N=465)

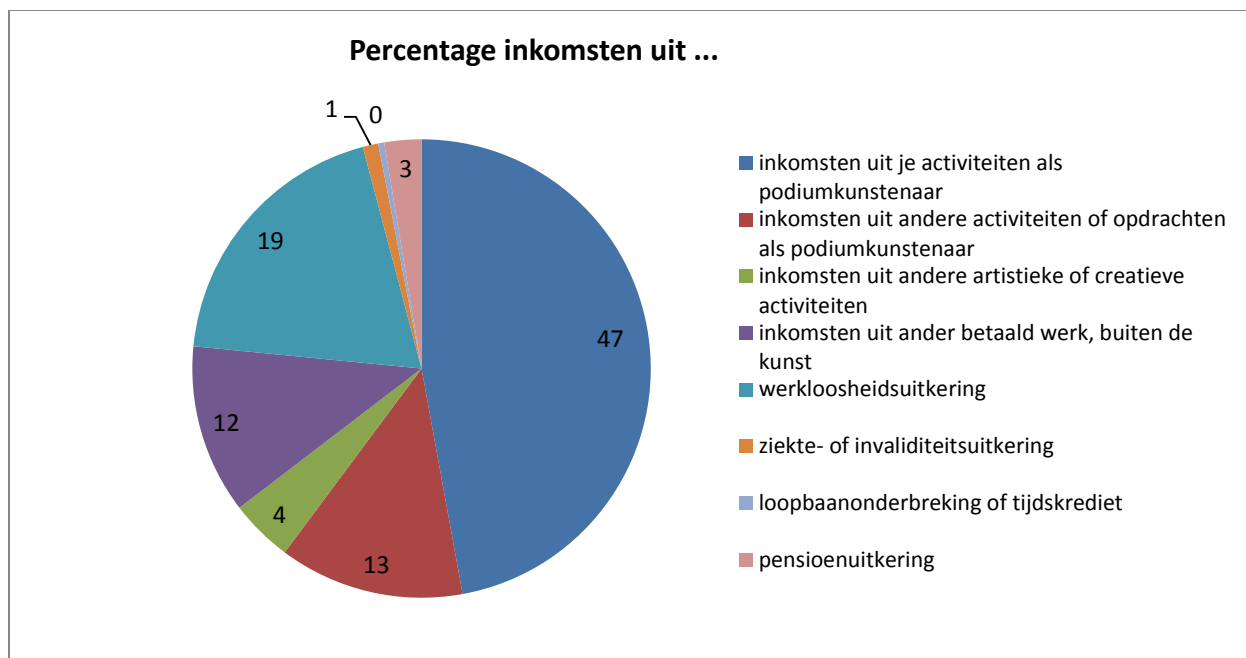
Figuur 48. Samenstelling inkomsten auteurs en illustratoren (%) (N=221)

Figuur 49. Samenstelling inkomsten muzikanten en componisten (%) (N=547)

Figuur 50. Samenstelling inkomsten podiumkunstenars (%) (N=250)

De inkomsten van kunstenaars worden dus samengesteld uit verschillende bronnen. Voor sommigen ligt het wat eenvoudiger: zij halen hun volledige inkomen enkel en alleen uit artistieke kernactiviteiten. Voor acteurs was dat 8% (in 2014). We maakten dezelfde berekeningen en zien dat 20% van de regisseurs en scenaristen hun volledige inkomsten uit artistiek werk als regisseur en/of scenarist in de audiovisuele sector halen. 11% van de beeldend kunstenaars haalt zijn/haar volledige inkomen uit artistiek werk. Voor auteurs, muzikanten en podiumkunstenars zijn de percentages respectievelijk 12%, 12% en 10%.

Door deze figuren te vergelijken met de figuren 36 t.e.m. 40 omtrent de tijdsbesteding leren we meer over de verhouding tussen bijvoorbeeld tijd in artistieke activiteiten en inkomsten uit artistieke activiteiten. Terwijl uit de figuren omtrent tijdsbesteding bleek dat regisseurs en scenaristen enerzijds en beeldend kunstenaars anderzijds verhoudingsgewijs even veel tijd investeren in hun artistieke activiteiten binnen de hoofdiscipline (59%), stellen we in bovenstaande figuren vast dat dit zich niet vertaalt in een gelijke verhouding wat betreft verloning (44% versus 26% van de inkomsten).

8.6 Inkomsten uit KVR

In bovenstaande figuren leerden we de samenstelling van de inkomsten van kunstenaars. In volgende onderdelen gaan we dieper in op de artistieke inkomsten. Hoe zijn deze samengesteld? Wat zijn de precieze inkomsten uit KVR, uit subsidies en rechten?

We starten met de kleine vergoedingsregeling. Het merendeel van de kunstenaars blijkt op jaarbasis geen beroep te doen op de KVR (met uitzondering van muzikanten en podiumkunstenaar maar ook daar duidt meer dan een

derde aan geen beroep gedaan te hebben op KVR). Slechts weinigen verdienen het maximum met KVR en inbreuken op de regelgeving lijken beperkt.

Tabel 28. Inkomsten uit kleine vergoedingsregeling in 2014 (%)

	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Podium-kunstenaars
Ik deed geen beroep op KVR	61,8	74,9	69,2	34,8	40,9
Maximum 500 euro	14	8,8	15,7	17,4	20,7
501 - 1000 euro	6,6	6,2	3,5	13,4	13,5
1001 - 1500 euro	7	3,9	5,1	7,2	7,2
1501 - 2000 euro	4,8	2,1	2,5	10	10,1
2001 euro - 2444 euro	4,4	3,9	4	15,5	6,8
Meer dan het maximum	1,3	0,3	0	1,5	0,8
N=	228	387	198	528	237

8.7 Inkomsten uit subsidies

Naast KVR kunnen ook subsidies een belangrijke bron van inkomsten zijn voor artistieke kernactiviteiten. Ongeveer een vijfde kunstenaars uit 'verfonde' disciplines (audiovisuele sector en literatuur) hebben in de loop van 2014 voor een persoonlijk project subsidies ontvangen. Iets meer dan één op tien beeldend en podiumkunstenaars ontvangt subsidies. Bij muzikanten is dit 5%. De uitgekeerde subsidiebedragen zijn min of meer van dezelfde grootteorde met uitzondering van de muzikanten. Niet alleen is het aandeel kunstenaars dat subsidies ontvangen heeft laag, ook de uitgekeerde bedragen zijn laag.

Tabel 29. Percentage kunstenaars die subsidies ontvangen en subsidiebedrag (€)

	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Podium-kunstenaars
Subsidies ontvangen (%)	22,5	12,3	20,7	4,6	13,4
N=	262	439	222	545	247
Gemiddelde (€)	12.895	6.838	7.955	1.879	10.011
Mediaan (€)	7.500	6.650	7.500	700	8.000

8.8 Inkomsten uit rechten

Een derde belangrijke component van de inkomsten vormen de auteursrechten en/of de naburige rechten. Het gemiddelde en de mediaan voor het bedrag dat men uitbetaald krijgt in rechten, worden weergegeven in tabel 30 en in tabel 31 (specifiek voor de auteurs). Opvallend is het grote verschil tussen het gemiddelde en de mediaan, zeker bij regisseurs en muzikanten. Dat duidt op een kleine groep die grote bedragen in rechten innen. Zij halen het gemiddelde omhoog. De mediaan geeft een ander beeld. Zo krijgt de helft van de muzikanten jaarlijks €500 of minder uitbetaald.

Tabel 30. Rechten ontvangen in 2014 (brutobedrag) (€)

	Regisseurs & scenaristen	Beeldend kunstenaars	Auteurs & illustratoren	Muzikanten & componisten	Podium-kunstenaars
Gemiddelde (€)	12.880	1.300	X	5.050	3.678
Mediaan (€)	3.037	255	X	500	854
N=	124	44	X	298	76

Tabel 31. Rechten ontvangen in 2014 (brutobedrag) (€), specifiek voor auteurs en illustratoren

	Gemiddelde	Mediaan	N=
Royalties	6.624	2.004	127
Vergoeding leenrechten	610	270	80
Vergoeding reprografie	1.055	300	70

8.9 Inkomsten per activiteit

Tenslotte werd voor een aantal kenmerkende disciplinespecifieke activiteiten gevraagd naar de laatste netto vergoeding die men ontving. Een overzicht van deze inkomsten en de gemiddelde en mediaanscores voor deze inkomsten worden gegeven in tabel 34.

Tabel 32. Inkomsten per activiteit (gemiddelde en mediaan) (in € - Enkel respondenten die aangaven deze inkomsten ontvangen te hebben)

REGISSEURS & SCENARISTEN			
	Gemiddelde (€)	Mediaan (€)	N=
Inkomsten laatste productie voor televisie	7.967	2.718	74
Laatst verkochte scenario	11.716	6.250	40
Prijzen	1.886	1.200	25
Inkomsten laatste productie voor film	11.081	2.000	71
Laatste opdrachtvergoeding als scenarist	6.823	3.000	55
Laatste maandloon	2.283	1.906	72
BEELDEND KUNSTENAARS			
	Gemiddelde (€)	Mediaan (€)	N=
Verkoop via galerij of online kanalen	3.807	2.000	112
Vergoeding bij realisatie kunstopdrachten	3.303	1.500	114
Verkoop door kunstenaar zelf	2.159	1.000	162
Vergoeding via mecenaat, schenkingen	2.674	0	26
Vergoeding bij tentoonstelling zonder verkoop	1.082	500	82
Vergoeding voor lezing in binnen- of buitenland	359	250	79
Vergoeding bij residenties	2.043	800	45
Maandloon als kunstenaar	1.187	1.250	25
Vergoeding via sponsoring	1.275	1.100	8
Gewonnen prijs	3.867	2.000	25
AUTEURS & ILLUSTRATOREN			
	Gemiddelde (€)	Mediaan (€)	N=
Vergoeding voor lezingen	579	250	145
Literaire prijzen	4.007	1.250	23
Vergoeding voor opdrachten	2.137	360	105
MUZIKANTEN & COMPONISTEN			
	Gemiddelde (€)	Mediaan (€)	N=
Netto maandsalaris als muzikant	1.809	1.700	183
Vergoeding per dag voor sessiewerk	265	250	128
Fee optreden /concert	478	250	381
Vergoeding compositie/arrangement	1.499	450	99
Vergoeding per uur voor dirigeren	57	50	28
PODIUMKUNSTENAARS			
	Gemiddelde (€)	Mediaan (€)	N=
Netto maandsalaris	1.613	1.700	109
Vergoeding per speeldag (bij opdracht)	306	150	129
Vergoeding bij commerciële opdracht (per dag)	433	300	65

8.10 Als het even moeilijker gaat ...

We vroegen de kunstenaars tevens op welke middelen en bronnen ze konden terugvallen op momenten dat zij onvoldoende inkomsten halen uit hun werk als kunstenaar (binnen de hoofdiscipline). Uit tabel 35 blijkt dat de meeste kunstenaars wel minstens een bron hebben waarop ze kunnen terugvallen. Voor 5 tot 9%, afhankelijk van de discipline, is het evenwel een periode van zwarte sneeuw. Zij kunnen op deze momenten op niets terugvallen.

Een groot aandeel van de kunstenaars kan terugvallen op inkomsten uit andere werkzaamheden. Bij beeldende kunstenaars is dat voor ca. de helft het geval. Bij podiumkunstenaars is dit bij een derde het geval. Podiumkunstenaars kunnen dan ook meer dan andere kunstenaarsgroepen terugvallen op werkloosheidsuitkeringen via hun kunstenaarsstatuut. Voor bijna de helft (47%) van de podiumkunstenaars is dit het geval. Dit maakt ook dat zij minder dan andere kunstenaars genoodzaakt zijn hun artistieke loopbaan te combineren met andere jobs. Uit tabel 34 blijkt ook dat podiumkunstenaars die kunnen terugvallen op een werkloosheidsvergoeding via het kunstenaarsstatuut meer tijd kunnen investeren in hun artistieke activiteiten dan podiumkunstenaars die dit niet kunnen. Bij de andere disciplines kan minder dan een kwart terugvallen op de werkloosheidsvergoeding via het kunstenaarsstatuut. Beeldend kunstenaars en literaire auteurs en illustratoren kunnen eerder terugvallen op andere werkloosheidsuitkeringen dan deze die gebaseerd is op het kunstenaarsstatuut.

Naast werkloosheidsuitkeringen en inkomsten uit andere jobs, zijn vooral twee bronnen belangrijk. Ten eerste het spaargeld: in elk van de disciplines geeft minstens een kwart aan hierop te kunnen terugvallen. En ten tweede, familie: partner en ouders. Vooral de inkomsten van de partner zijn voor heel wat kunstenaars een noodzakelijke bron van bijkomende inkomsten. We komen hier nog op terug in paragraaf 11.2.

Tabel 33. Bronnen waarop kunstenaars kunnen terugvallen bij gebrek aan inkomsten

	Regisseurs & scenaristen (n=321)	Beeldend kunstenaars (n=588)	Auteurs & illustratoren (n=274)	Muzikanten & componisten (n=698)	Podiumkunstenaars (n=340)
werkloosheidsuitkering via het kunstenaarsstatuut	23.7	7.6	2.9	16.0	46.8
andere werkloosheidsuitkering	10.6	12.7	7.0	9.2	7.6
inkomen uit andere werkzaamheden	34.3	50.7	49.6	42.0	33.0
pensioen	2.2	9.6	13.9	5.9	4.1
spaargeld	43.9	27.1	31.1	28.4	34.4
het inkomen van partner	21.5	26.5	30.8	19.9	17.1
financiële ondersteuning van ouders	10.3	9.4	5.5	7.3	11.5
andere	7.5	10.6	12.1	9.2	6.8
niets	9.0	5.3	5.5	8.9	6.2

Tabel 34. Percentage van de werktijd die podiumkunstenaars kunnen besteden aan artistieke activiteiten binnen de podiumkunsten naargelang men kan terugvallen op een werkloosheidsuitkering via het kunstenaarsstatuut (enkel Podiumkunstenaars die artistieke activiteiten uitvoeren als werknemer; n=287)

Kan terugvallen op werkloosheidsuitkering via het kunstenaarsstatuut?	gemiddelde percentage tijd dat kan besteed worden aan artistieke activiteiten in de discipline	N	Std. Dev.
Neen	47,5	134	30,4
Ja	65,9	153	26,0
<i>Totale groep van podiumkunstenaars</i>	<i>57,3</i>	<i>287</i>	<i>29,6</i>
Eta ² = 0,097; sign=0,000			

9 Beroepskosten

Naast de inkomsten verbonden aan een beroep, zijn er ook niet zelden kosten aan verbonden die het financiële plaatje danig kunnen beïnvloeden. Dit is zeker het geval binnen een aantal kunstendisciplines. Naast inkomsten werden daarom ook de beroepskosten bevraagd.

Voor de verschillende disciplines kunnen we het aantal gemaakte kosten makkelijk vergelijken. We geven de cijfers voor de kunstenaars die daadwerkelijk kosten maakten (linkerkolom, gemaakte kosten). De rechterkolom bedraagt het gemiddelde over alle kunstenaars heen, dus ook zij die geen kosten maakten zijn hier in rekening gebracht. Als ze kosten maken, hebben muzikanten en beeldend kunstenaars de hoogste uitgaven. Voor beeldend kunstenaars valt de hoge kost voor werkruimte of atelier op in vergelijking met de andere groepen. Dit hoeft niet te verbazen aangezien muzikanten en podiumkunstenaars meer kunnen terugvallen op gemeenschappelijke en lokale repetitieruimtes en werkplaatsen. Vergoedingen aan derden zijn vooral voor beeldend kunstenaars en muzikanten ingrijpend. Door enkele extremen liggen de medische kosten voor beeldend kunstenaars redelijk hoog maar zelfs als we de medische kosten buiten beschouwing zouden laten, zijn de totale kosten voor beeldend kunstenaars nog bij de hoogste. Bekijken we het totaalbeeld (rechterkolom) dan blijft hetzelfde beeld overeind: beeldende kunstenaars en muzikanten investeren zelf het meest in hun beroep.

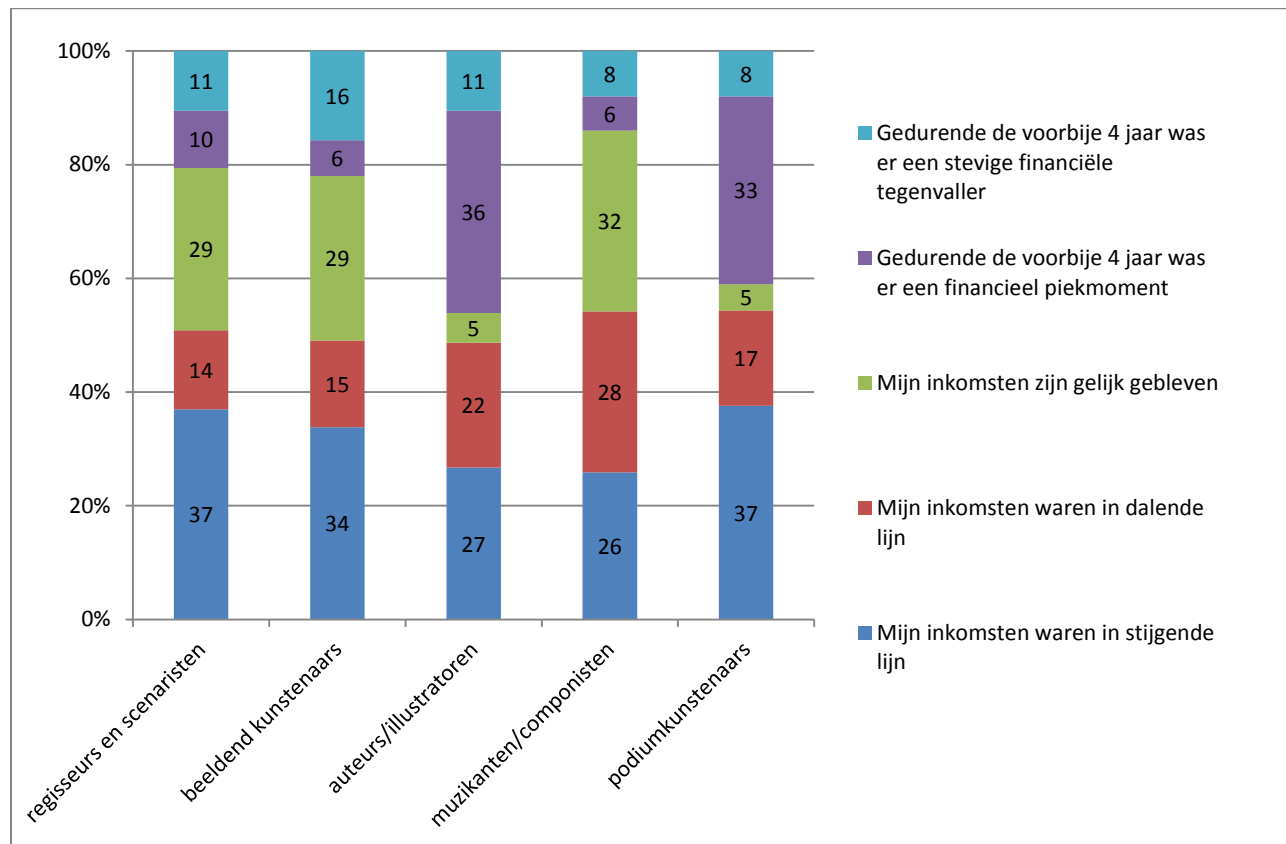
Tabel 35. Individueel gemaakte beroepskosten in 2014 (gemiddelden) voor zij die kosten maakten (linkerkolom) en voor alle kunstenaars (rechterkolom)

	Regisseurs & scenaristen		Beeldend kunstenaars		Auteurs & illustratoren		Muzikanten & componisten		Podium-kunstenaars	
	met kosten	alg.	met kosten	alg.	met kosten	alg.	met kosten	alg.	met kosten	alg.
Huur of afbetaling werkruimte, studio, atelier	3321	1137	6523	3453	2497	467	2002	739	1652	442
Materiaal- en uitrustingskosten	3057	1505	2709	1985	2112	986	3599	2567	1782	1091
Opnamekosten	2248	328	-	-	-	-	3467	1009	-	-
Medische kosten voor blessures en gezondheidsproblemen	516	52	3739	1970	-	-	403	87	517	228
Opleiding, workshops, residenties	841	211	942	321	433	110	763	230	1186	450
Reis- en verblijfskosten	1511	524	1435	792	998	478	1934	1112	1149	641
Vergoedingen aan derden	1810	323	9366	3092	1312	165	9320	2718	3165	720
Administratieve kosten	1240	583	1293	874	1013	470	1211	780	975	537
Presentatiekosten	-	-	1339	824	-	-	-	-	-	-
Andere beroepskosten	-	-	-	-	3899	610	6472	1079	3328	1112
Totaal gemiddelde kosten 2014	14544	4662	27347	13311	12264	3285	29171	10321	13754	5221

10 Subjectieve evolutie van de inkomsten

Tenslotte geven we in figuur 49 nog mee hoe respondenten de evolutie van hun inkomen inschatten.

Figuur 51. Inschatting evolutie inkomsten (%)

11 Arbeidstevredenheid

Naast het in kaart brengen van de socio-economische situatie van kunstenaars, wensten we tevens de meer kwalitatieve aspecten in kaart brengen en een duidelijk zicht te krijgen op hoe kwaliteitsvol kunstenaars hun job(s) percipiëren en wat de arbeidstevredenheid van kunstenaars is. Deze informatie is immers onontbeerlijk wil men een meer diepgaand beeld krijgen van de beroepssituatie en inkomens van kunstenaars en vormt tevens een leidraad voor het uittekenen van een onderbouwd en gedragen beleid. De opname van deze meetinstrumenten moet toelaten vragen te beantwoorden zoals:

- Hoe percipiëren professionele kunstenaars hun beroep, met andere woorden welke elementen vinden zij aantrekkelijk en welke vinden ze minder aantrekkelijk?
- Welke verwachtingen hebben zij ten aanzien van hun verdere loopbaan?
- Hoe beoordelen kunstenaars de arbeidskwaliteit en algemene arbeidstevredenheid van de job(s) die ze uitoefenen?
- Wat zijn de voornaamste problemen die men in het kunstenaarschap ondervindt?
- Kunnen we verschillen vaststellen inzake tevredenheid als we de onderscheiden disciplines vergelijken?

In het acteursonderzoek maakten we reeds een vertaling van bestaande algemene meetinstrumenten naar arbeidstevredenheid naar een meetinstrument dat meer toegespitst is op het beroep van professionele kunstenaars en meer in het bijzonder acteurs. Op basis van de resultaten van het acteursonderzoek en de expertenrondes in huidig onderzoek, pasten we dit meetinstrument nog verder aan zodat het gehanteerd kan worden voor de verschillende kunstendisciplines. We legden de kunstenaars 19 jobaspecten voor en peilden telkens naar de tevredenheid hieromtrent. In deze reeks van voorgelegde jobkenmerken konden we op basis van de gebruikelijke statistische methoden vier dimensies onderscheiden:

- Tevredenheid met de inhoud van de job of de intrinsieke jobtevredenheid
- Tevredenheid met extrinsieke elementen: de mate waarin de job je in staat stelt ervan te leven;
- Tevredenheid omtrent de maatschappelijke en professionele waardering en feedback
- Tevredenheid op het vlak van ondersteuning en scholing

Net als bij het acteursonderzoek, dienen we hier een kantlijn bij te tekenen. We hebben enkele personen bevroegd die op het moment van de bevraging professioneel kunstenaar waren. De personen die het meest malcontent zijn, missen we daardoor wellicht in onze dataset omdat zij mogelijk het professioneel kunstenaarschap verlaten hebben net omwille van hun ontevredenheid met een of meerdere van deze jobkenmerken.

Tevens legden we omtrent deze jobaspecten een aantal stellingen voor. We bespreken hieronder enkel de disciplineoverstijgende stellingen. De frequentietabellen voor de disciplinespecifieke stellingen worden gerapporteerd in de bijlagen.

11.1 Een inhoudelijk aantrekkelijke job

Kunstenaars zijn bijzonder tevreden over de inhoudelijke kenmerken van hun job. Negen op de tien kunstenaars vindt zijn/haar werk als kunstenaar inhoudelijk uitdagend en interessant en is tevreden over de artistieke aspecten gerelateerd aan de job. Ruim acht op de tien looft de mogelijkheden tot zelfontplooiing. Deze grote mate van inhoudelijke tevredenheid vinden we terug binnen alle disciplines.

Tabel 36. Tevredenheid met inhoudelijke aspecten van het kunstenaarsberoep

	(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden	N
De mate waarin je werk als kunstenaar inhoudelijk uitdagend en interessant is	2,8	7	90,2	1.533
De mogelijkheid tot zelfontplooiing/persoonlijke ontwikkeling in je kunstenaarsactiviteiten	7,6	10,2	82,3	1.539
Het artistieke aspect van jouw job	3,5	7,5	89	1.512

Tabel 37. Tevredenheid met inhoudelijke aspecten van het kunstenaarsberoep naargelang hoofddiscipline

	(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden
De mate waarin je werk als kunstenaar inhoudelijk uitdagend en interessant is			
- regisseurs en scenaristen	5,2%	7,4%	87,4%
- beeldend kunstenaars	1,4%	6,2%	92,5%
- schrijvers en illustratoren	2,0%	5,9%	92,1%
- muzikanten en componisten	3,2%	7,9%	88,9%
- podiumkunstenaars	2,6%	7,0%	90,4%
- <i>acteurs</i>	3,3%	6,3%	90,5%
De mogelijkheid tot zelfontplooiing/persoonlijke ontwikkeling in je kunstenaarsactiviteiten			
- regisseurs en scenaristen	8,6%	11,6%	79,7%
- beeldend kunstenaars	7,2%	10,6%	82,3%
- schrijvers en illustratoren	6,5%	5,9%	87,7%
- muzikanten en componisten	7,9%	12,4%	79,7%
- podiumkunstenaars	7,4%	7,4%	85,3%
- <i>acteurs</i>	4,1%	9,0%	86,9%
Het artistieke aspect van jouw job			
- regisseurs en scenaristen	5,6%	6,9%	87,5%
- beeldend kunstenaars	4,4%	9,4%	86,1%
- schrijvers en illustratoren	1,5%	7,0%	91,5%
- muzikanten en componisten	2,2%	6,9%	90,9%
- podiumkunstenaars	4,4%	5,8%	89,8%
- <i>acteurs</i>	1,9%	9,0%	89,1%

11.2 Een job om van te leven? De werkzekerheid van een professioneel kunstenaar

Net als in het acteursonderzoek van 2014, is de tevredenheid omtrent aspecten zoals verloning en werkzekerheid of de meer extrinsieke jobkenmerken heel wat minder. Over de vergoeding die men krijgt voor de geleverde prestaties is men nog verdeeld. Een derde uit zich hier tevreden over. Over de totale inkomsten als kunstenaar - die niet alleen bepaald worden door de vergoeding voor de prestaties op zich maar ook door de mate waarin men zich fulltime en ononderbroken kan toewijden op zijn/haar artistieke prestaties – is men heel wat minder tevreden. Ruim de helft van de ondervraagde kunstenaars (54%) is ontevreden over de hoogte van het totale inkomen. Het ongenoegen over de werkzekerheid is nog groter, 61% uit zich malcontent. Toch blijft nog ruim een derde positief ingesteld wat betreft de eigen toekomstperspectieven als kunstenaar.

Tabel 38. **Tevredenheid met extrinsieke aspecten verbonden aan het kunstenaarsberoep**

	(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden	N
De vergoeding die je krijgt voor jouw prestaties	35,2	29,9	34,8	1.490
De hoogte van je totale inkomen als kunstenaar	54,3	23,7	22	1.499
Werkzekerheid	60,8	22,3	16,9	1.341
Jouw toekomstperspectieven als kunstenaar	32,4	31,6	36	1.494

Deze ontevredenheid vinden we terug binnen alle disciplines, maar vooral de beeldend kunstenaars uiten hun ongenoegen. Meer dan binnen de andere disciplines zijn ze ontevreden over zowel de verloning van de eigen prestaties als de hoogte van het totale inkomen als kunstenaar. Slechts een kwart van de ondervraagde beeldend kunstenaars is tevreden over de vergoeding van de eigen prestaties en nauwelijks meer dan een op de tien is tevreden over het totale inkomen als kunstenaar. Op basis van eerder gepresenteerde cijfers, blijkt deze ontevredenheid ook terecht. In vergelijking met de andere disciplines nemen de inkomsten uit artistieke prestaties een kleiner aandeel in hun totale verloning en ligt hun totale inkomen ook merkbaar lager dan bij de andere disciplines.

We geven in tabel 39 tevens de cijfers mee uit het acteursonderzoek van 2014. Met uitzondering van het laatste item liggen de cijfers van de nieuwe bevraging in de lijn van de resultaten bij de acteurs. De tevredenheid omtrent de toekomstperspectieven ligt significant lager bij de acteurs. Dit item is wel enigszins anders verwoord bij de acteurs, maar het is weinig waarschijnlijk dat het grote verschil louter toe te schrijven is aan de lichtelijk andere verwoording.

Tabel 39. Tevredenheid met extrinsieke aspecten verbonden aan het kunstenaarsberoep naargelang hoofddiscipline

	(zeer) ontevreden	tussen beide	(zeer) tevreden
De vergoeding die je krijgt voor jouw prestaties			
- regisseurs en scenaristen	29,1%	30,9%	39,9%
- beeldend kunstenaars	46,6%	28,4%	25,0%
- schrijvers en illustratoren	38,6%	28,9%	32,4%
- muzikanten en componisten	31,7%	31,5%	36,7%
- podiumkunstenaars	28,1%	29,0%	42,9%
- <i>acteurs: het loon dat u krijgt voor uw prestaties</i>	23,8%	30,5%	45,7%
De hoogte van je totale inkomen als kunstenaar			
- regisseurs en scenaristen	48,0%	23,8%	28,2%
- beeldend kunstenaars	68,8%	19,5%	11,6%
- schrijvers en illustratoren	56,4%	26,7%	16,9%
- muzikanten en componisten	46,4%	26,4%	27,2%
- podiumkunstenaars	52,4%	21,8%	25,8%
- <i>acteurs</i>	43,2%	27,8%	29,9%
Werkzekerheid			
- regisseurs en scenaristen	63,5%	19,8%	16,7%
- beeldend kunstenaars	65,7%	22,1%	12,1%
- schrijvers en illustratoren	60,5%	22,2%	17,4%
- muzikanten en componisten	59,6%	21,9%	18,5%
- podiumkunstenaars	54,1%	26,4%	19,6%
- <i>acteurs</i>	64,6%	20,0%	15,4%
Jouw toekomstperspectieven als kunstenaar			
- regisseurs en scenaristen	25,9%	35,1%	39,0%
- beeldend kunstenaars	27,7%	33,0%	39,3%
- schrijvers en illustratoren	33,0%	31,9%	35,1%
- muzikanten en componisten	37,0%	29,2%	33,8%
- podiumkunstenaars	35,9%	30,5%	33,6%
- <i>acteurs: de toekomstperspectieven als acteur</i>	59,5%	26,9%	13,6%

Deze grote zorgen omtrent de verloning als kunstenaar en de toekomstperspectieven blijkt tevens uit de vraag omtrent het kunnen rondkomen met de inkomsten als kunstenaar (tabel 40) en een aantal stellingen die we de kunstenaars voorlegden (tabel 41).

Bij de eerste vraag naar het inkomen werd er een onderscheid gemaakt tussen alleenstaande kunstenaars en kunstenaars die samenwonen. Bij alleenstaanden kan slechts 38% rondkomen van zijn/haar inkomsten als kunstenaar alleen. Wel slaagt bijna drie kwart (74%) erin om rond te komen met de aanvulling van andere inkomsten. Dit maakt dat er bij alleenstaanden toch nog een kwart (26%) resteert dat er ook niet in slaagt met andere inkomsten rond te komen. Bij kunstenaars die samenwonen of gehuwd zijn, is het beeld wat rooskleuriger dankzij de aanvulling van de inkomsten van de partner. Hoger (in tabel 33) bleek ook reeds dat een groot aandeel

van de kunstenaars in periodes waarin onvoldoende inkomsten uit het kunstenaarschap worden gehaald terugvallen op het inkomen van hun partner.

Tabel 40. Mate waarin men kan rondkomen van inkomsten als kunstenaar (%)

	%
Alleenstaanden: Kan je rondkomen van jouw inkomsten als kunstenaar/artiest?	
- ja, ik kan goed rondkomen van inkomsten uit mijn werk als kunstenaar/artiest	11,7
- ja, ik kan redelijk rondkomen van inkomsten uit mijn werk als kunstenaar/artiest	11,1
- ja, ik kan net rondkomen van inkomsten uit mijn werk als kunstenaar/artiest	15,6
- nee, ik kan niet rondkomen van inkomsten uit mijn werk als kunstenaar/artiest alleen, maar wel van mijn totale inkomsten	35,4
- nee, ik kan helemaal niet rondkomen	26,3
N	495
Samenwonenden/gehuwden: Kunnen jij en jouw gezin rondkomen, van de inkomsten van jouw partner en jouw inkomsten uit werk...	
- ja, wij kunnen goed rondkomen van de inkomsten van mijn partner en de inkomsten uit mijn werk als kunstenaar/artiest	23,1
- ja, wij kunnen redelijk rondkomen van de inkomsten van mijn partner en de inkomsten uit mijn werk als kunstenaar/artiest	21,4
- ja, wij kunnen net rondkomen van de inkomsten van mijn partner en de inkomsten uit mijn werk als kunstenaar/artiest	20,5
- Nee, wij kunnen niet rondkomen van de inkomsten van mijn partner en de inkomsten uit mijn werk als kunstenaar/artiest alleen, maar wel van mijn totale inkomsten uit werk in de kunsten en uit ander werk	29,7
- nee, wij kunnen helemaal niet rondkomen	5,3
N	991

In een aantal stellingen die werden voorgelegd aan de respondenten komt deze financiële onzekerheid en ongunstige situatie eveneens tot uiting. Ruim een vijfde beaamt dat de financiële onzekerheid groot is bij kunstenaars. Maar liefst tweede derde stelt dat men het zonder inkomsten uit andere bronnen niet gehaald zou hebben. Het is dan ook niet verwonderlijk 73% van de kunstenaars vragende partij is voor minimumtarieven op het vlak van kunstenaarsvergoedingen.

Tabel 41. Stellingen met betrekking tot extrinsieke aspecten kunstenaarsberoep (%)

	(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(helemaal) akkoord	N
Zonder inkomsten uit andere bronnen (andere jobs, ondersteuning van familie,...) zou ik niet overleven	22,9	11,2	65,9	1.560
De financiële onzekerheid die je als kunstenaar hebt is groot	5,7	13,4	80,9	1.549
Er moeten minimumtarieven komen voor de vergoeding van kunstenaars	8,6	18,6	72,9	1.530

Meerdere citaten uit de open vragen illustreren deze grote financiële onzekerheid:

Als scenarist blijft onderhandelen over prijzen extreem moeilijk. De productiehuizen zitten in een bevoorrechte positie. Ze vinden altijd wel iemand om het werk te doen aan de prijs die zij willen betalen. Je kan dus zelden de prijs bedingen die je rechtmatig zou moeten krijgen (in vergelijking met buitenland). (module regisseur/scenarist)

Er is een structureel financieringsprobleem voor scenarioschrijven. Zowel aan Vlaamse als aan Franstalige kant (ik werk aan beide kanten) is de scenariosteun bijzonder laag. 12.500 € 'all in' om met z'n tweeën een jaar te werken bijv. is belachelijk weinig. Het overgrote deel van de producenten investeert zelf zo goed als geen eigen 'risicokapitaal' in de schrijffase, maar betaalt de scenaristen achteraf met productie- of ontwikkelingsgeld. Het risico ligt dan bij de scenaristen. Maar zelfs dan zijn de bedragen meestal mager in verhouding tot de tijd die het vraagt om een scenario te schrijven. Scenaristen zijn in het algemeen zwaar onderbetaald in vergelijking met de rest van de crew. Ik denk dat dit gedeeltelijk te maken heeft met een algemeen gebrek van erkenning van de scenarist in Europa. In de V.S ligt dat anders. De TV-series zouden daar verandering in kunnen brengen. (module regisseur/scenarist)

Als regisseur/scenarist moet ik teveel zelf al het voorbereidende werk onbetaald doen. Daar steekt veel tijd en energie in en het is niet betaald. Het wordt pas betaald eenmaal je je werk af hebt: bv je scenario of je treatment is klaar, maar daar ben je maanden onbetaald mee bezig geweest en dat is niet vol te houden, want er moet ook een inkomen zijn, vandaar dat ik ook ander werk aanneem als regie-assistent of zo. Maar dat is ook een fulltime job en dan heb ik geen tijd meer om te schrijven... (module regisseur/scenarist)

Het was goed geweest en nu nog steeds trouwens dat er algemene zakelijke en financiële afspraken worden gemaakt voor ALLE professionele kunstenaars. minimumtarieven voor de podiumkunsten maar ook voor stemmenwerk. de prijzen zakken elk jaar. de prijs nie accepteren betekent de job niet krijgen. die ondersteuning zou er mogen komen. nog een voorbeeld: 10 dagen weg van huis voor reisvoorstellingen waarvan 5 dagen slechts betaald, omdat de dagen ertussen "vrije" dagen zijn. dat soort zaken... (module podiumkunstenaar)

Ik heb dit jaar ondanks een rijk gevulde loopbaan en nationale en internationale erkenning tot twee maal toe projecten gehad die werden geannuleerd vanwege het niet toekennen van projectsubsidie ondanks advies zeer goed artistiek en goed zakelijk. Dit betekent 7 maanden werk ineens verdwenen. Pas 3 maanden voor de première werd geweten dat ons project niet kon doorgaan. Niemand vangt dit op. Er gaan 2 jaar voorbereidend werk aan vooraf en dan zonder slag of stoot wordt je werk niet gehonoreerd terwijl ik o dit moment artistiek op scherp sta. Ik heb het heel moeilijk om partners en huizen e.d. te vinden die steunen en artiesten in vertrouwen opvangen en niet volgens de condities van het huis., Dus noodgedwongen een vzw opgericht...etc . maar dus ja we zijn met velen en weinig geld en de huizen zijn meer met hun eigen werking bezig dan met de artiesten. Ik vind wel degelijk dat artiesten teveel in een afhankelijk positie worden gezet waarin ze compromissen van de huizen moeten aanvaarden. In de huizen werken vee mensen (artistiek team die betaald worden om zagezegd de artiest te helpen....Tarara.....-) Dagcontracten, kortere creatiesperiode.... maar veel te veel belang en eigen belang voor de artistieke teams (module podiumkunstenaar)

Meerdere kunstenaars uiten zich hier cynisch:

Ook de 'professionele artistieke sector' heeft te maken met het grotere economische verhaal waar productiviteit, vernieuwing, ... en dit alles in snel tempo als centrale punten staan. Traagheid kent geen plek. Alles dat niet gemeten kan worden of niet in en categorie kan worden geplaatst is onbekend en zodus onbestaand. Wanneer je filmische ontwikkelingen tussen de fictie en experimentele film vallen... wanneer een zeer traag diepgaand proces noodzakelijk is voor je artistieke ontwikkelingen word je al snel gezien als iemand die niet inzetbaar is, iemand die misschien niet werkt... Het tegendeel is waar (in mijn en vele gevallen)... het dossier, aanvink, product cultuur dat kwaliteit moet garanderen werkt in vele gevallen kwaliteit tegen. In zo een gevallen zijn kunstenaars aan hun lot over gelaten en dienen ze op eigen kracht en houtje zich te ontwikkelen, ... Ook ontwikkelingsgerichte beurzen zijn niet meer voor jonge kunstenaars die een lange procesgerichte weg afdaan, wel voor zij die van het ene project in het andere tuimelen, van het één na het ander een lijstje kunnen opmaken van al hun uitkomsten. Ik (en velen die ik ken) missen de ondersteuning van juist dat kunstseigene, het trage diepe groeiende proces, het vertrouwen daarin. Anderzijds is het misschien eigen aan het kunstenaarschap en is het niet mogelijk hier maatschappelijke ondersteuning in te krijgen. maar, het komt wel bij me op wanneer ik denk aan het ondersteunen van (mogelijk/in potentie) kwalitatieve ontwikkelingen en uiteindelijk ook producten. Dit vraagt natuurlijk een vertrouwen, dat niet gestoeld is op output. De bewijslast is zeer moeilijk vatbaar. Het is

een vaag begrip, wat moeilijk aanvaardbaar is binnen een meet-weetcultuur als de onze. En kwaliteit wordt daaraan verbonden dus... een directe opening zit hier niet (regisseur/scenarist)

11.3 Waardering & feedback

Een derde component die inzake tevredenheid werd bekeken vormt de tevredenheid omtrent de waardering en feedback die men krijgt. De meerderheid van de kunstenaars blijkt tevreden over de waardering die men krijgt vanuit het publiek. Toch ligt dit aandeel bij een aantal disciplines merkkelijk lager dan bij andere. Beeldend kunstenaars lijken het 'minst' tevreden, podiumkunstenaars en muzikanten het meest tevreden. Dit heeft echter vooral te maken met de manier waarop de verschillende disciplines in contact staan met hun publiek. Podiumkunstenaars en muzikanten staan veel frequenter in direct contact met hun publiek via live-voorstellingen, waar het applaus nadien meteen een directe blijk van waardering vormt. Filmmakers en beeldend kunstenaars ervaren zelden of nooit deze directe uiting van waardering. Meerdere onder hen spreken zich dan ook niet uit wat betreft de publiekswaardering (zie de grotere groepen in de categorie 'tussen beiden').

Over de omgang met en de feedback van critici, media en journalisten positioneren (net als bij de acteurs) meerderen zich in de tussencategorie). Zoals ook reeds aangehaald in het acteursonderzoek, heeft dit ongetwijfeld te maken met het feit dat de meerderheid van de kunstenaars zowel al eens lovende als negatieve feedback krijgt.

Tabel 42. **Tevredenheid omtrent waardering en feedback**

	(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden	N
De waardering die je krijgt van het publiek	4,3	14,1	81,7	1.503
De omgang met critici, media en journalisten	16,5	40,2	43,3	1.264
De feedback die je krijgt van critici, media, journalisten	17,9	41,2	40,9	1.268

Tabel 43. Tevredenheid omtrent waardering en feedback naargelang hoofddiscipline

	(helemaal) niet tevreden	tussen beide	(zeer) tevreden
De waardering die je krijgt van het publiek			
- regisseurs en scenaristen	4,1%	18,3%	77,6%
- beeldend kunstenaars	5,4%	22,8%	71,8%
- schrijvers en illustratoren	7,1%	12,8%	80,1%
- muzikanten en componisten	2,9%	9,1%	88,0%
- podiumkunstenaars	3,0%	8,3%	88,7%
- <i>acteurs</i>	1,4%	6,8%	91,9%
De omgang met critici, media en journalisten			
- regisseurs en scenaristen	17,5%	42,1%	40,4%
- beeldend kunstenaars	17,9%	43,4%	38,6%
- schrijvers en illustratoren	20,9%	34,3%	44,7%
- muzikanten en componisten	13,8%	39,3%	46,9%
- podiumkunstenaars	15,2%	41,0%	43,8%
- <i>acteurs</i>	17,1%	48,6%	34,2%
De feedback die je krijgt van critici, media, journalisten			
- regisseurs en scenaristen	17,3%	44,9%	37,9%
- beeldend kunstenaars	23,0%	43,2%	33,8%
- schrijvers en illustratoren	26,7%	34,3%	39,0%
- muzikanten en componisten	13,8%	42,1%	44,0%
- podiumkunstenaars	11,5%	39,9%	48,5%
- <i>acteurs</i>	22,0%	49,0%	29,0%

11.4 Ondersteuning en vorming

Tenslotte werd gepolst naar de tevredenheid omtrent ondersteuning en vorming. Een meerderheid van de kunstenaars is tevreden wat betreft de mogelijkheden tot bijscholing op artistiek vlak. Minder positief zijn de kunstenaars over de mogelijkheden om bij te scholen op zakelijk vlak en de ondersteuning vanuit SBK's en interimkantoren inzake de zakelijke aspecten van de job en de ondersteuning die geboden wordt vanuit beroepsorganisaties. Toch betekent dit niet meteen dat een zeer sterk ongenoegen op dit vlak wordt geuit. Veeleer plaatst een groot aandeel van de kunstenaars zich in de middencategorie en spreekt zich niet expliciet uit over de zakelijke ondersteuning.

Tabel 44. Tevredenheid met betrekking tot mogelijkheden voor ondersteuning en vorming

	(zeer) ontevreden	tussen beide	(zeer) tevreden	n
De mogelijkheden om je bij te scholen op zakelijk vlak	17,6	49,1	33,4	1.174
De mogelijkheden om je bij te scholen op artistiek vlak	11,5	35,4	53,1	1.301
De hulp van SBK's, interimkantoren, kantoren voor zakelijk advies aan kunstenaars	26,1	40,3	33,6	1.042
De ondersteuning die je krijgt vanuit beroepsorganisaties	32,7	37,4	29,9	1.298

Splitsen we deze cijfers op naar de verschillende disciplines, dan stellen we duidelijke verschillen vast. Over de mogelijkheden tot bijscholing op artistiek vlak zijn de muzikanten en componisten het meest tevreden. Het verschil met auteurs en illustratoren op dit vlak is zeer groot: 63% van de muzikanten/componisten is tevreden over de mogelijkheden tot bijscholing op artistiek vlak, terwijl van de auteurs en illustratoren slechts 40% tevreden is met het aanbod. Ook podiumkunstenaars zijn eerder malcontent over deze mogelijkheden. Beide groepen zijn tevens meer vragende partij voor scholingsmogelijkheden op zakelijk vlak. Anderzijds zijn auteurs en illustratoren dan weer het meest tevreden wat betreft de ondersteuning die ze krijgen vanuit hun beroepsorganisaties. Deze grote tevredenheid omtrent de ondersteuning bleek tevens meermaals uit de antwoorden van schrijvers op de open vragen. Hier zijn muzikanten en beeldend kunstenaars dan weer minder tevreden over.

Tabel 45. Tevredenheid met betrekking tot mogelijkheden voor ondersteuning en vorming

	(zeer) ontevreden	tussen beide	(zeer) tevreden
De mogelijkheden om je bij te scholen op zakelijk vlak			
- regisseurs en scenaristen	14,2%	43,1%	42,7%
- beeldend kunstenaars	18,8%	51,4%	29,8%
- schrijvers en illustratoren	15,8%	58,6%	25,6%
- muzikanten en componisten	13,3%	49,9%	36,9%
- podiumkunstenaars	28,4%	43,7%	27,9%
De mogelijkheden om je bij te scholen op artistiek vlak			
- regisseurs en scenaristen	13,3%	32,4%	54,3%
- beeldend kunstenaars	8,4%	39,6%	51,9%
- schrijvers en illustratoren	13,8%	46,1%	40,2%
- muzikanten en componisten	7,3%	29,9%	62,9%
- podiumkunstenaars	21,3%	36,6%	42,1%
De hulp van SBK's , interimkantoren, kantoren voor zakelijk advies aan kunstenaars			
- regisseurs en scenaristen	23,7%	37,6%	38,8%
- beeldend kunstenaars	28,1%	41,3%	30,6%
- schrijvers en illustratoren	20,7%	53,4%	25,9%
- muzikanten en componisten	26,3%	40,9%	32,8%
- podiumkunstenaars	27,8%	32,6%	39,6%
- <i>acteurs</i>	19,4%	47,2%	33,5%
De ondersteuning die je krijgt vanuit beroepsorganisaties			
- regisseurs en scenaristen	24,3%	34,3%	41,4%
- beeldend kunstenaars	39,0%	37,2%	23,8%
- schrijvers en illustratoren	21,4%	31,3%	47,2%
- muzikanten en componisten	37,1%	42,1%	20,8%
- podiumkunstenaars	33,4%	37,7%	29,0%

Hoewel de tevredenheid over de onderscheiden aspecten van ondersteuning en vorming verschilt, blijkt uit bovenstaande cijfers dat kunstenaars zeker niet uitgesproken positief zijn en dit voor geen enkel van de voorgelegde aspecten. Wel plaatst telkens een aanzienlijk deel zich in de middencategorie. Om deze ontevredenheid met ondersteunings- en vormingsmogelijkheden wat beter te duiden, voerden we ook hier multivariate regressieanalyses uit (tabel 46). Op basis van de bovenstaande items bouwden we een schaal, gaande van 0 tot 10 op waarbij een score dicht bij 0 betekent dat men zeer ontevreden is, een score dicht bij 10 dat men zeer tevreden is.

Model 1 geeft aan dat muzikanten en componisten op deze schaal gemiddeld 5,4 scoren. Enkel de regisseurs en scenaristen scoren significant hoger. Bij hen bedraagt de gemiddelde score 5,898 (5,397 + 0,501). De grotere mate van tevredenheid bij de regisseurs en scenaristen kwam ook al tot uiting in de aparte items.

In model 2 worden tevens een aantal socio-demografische kenmerken in rekening gebracht (geslacht, leeftijd en nationaliteit bij geboorte). Deze aspecten blijken evenwel weinig relevant. Alleen bij de oudste leeftijdscategorie

stellen we vast dat zij zich wat meer tevreden opstellen dan de 45 tot 54 jarigen, maar wellicht wijst dit vooral op een selectie-effect. De groep van +65-jarigen die resteert, is ongetwijfeld een groep die sterker in zijn schoenen staat en een meer stabielere loopbaan achter de rug heeft. Kunstenaars die meer problemen ondervonden tijdens hun loopbaan hebben op die leeftijd hun professionele loopbaan al stopgezet.

Tabel 46. Tevredenheid omtrent ondersteuning: multivariate regressieanalyse (n=1111)

	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.	B	Beta	Sig.
Constante	5,397			5,253			5,298		
Discipline (ref. = muzikant/componist)									
- Regisseur/scenarist	0,501	0,114	***	0,494	0,112	**	0,348	0,079	*
- Beeldend kunstenaar	-0,168	-0,042		-0,213	-0,054		-0,164	-0,041	
- Auteur/illustrator	0,026	0,005		-0,036	-0,007		-0,277	-0,053	
- Podiumkunstenaar	-0,21	-0,048		-0,243	-0,055		-0,239	-0,054	
Geslacht (ref.= man)									
				0,159	0,046		0,153	0,044	
Leeftijd (ref. = 45 - 54 jaar)									
- Jonger dan 35				0,193	0,052		0,228	0,062	
- 35 - 44 jaar				0,140	0,038		0,149	0,041	
- 55-64 jaar				0,090	0,018		0,051	0,01	
- 65 of ouder				0,626	0,068	*	0,606	0,066	*
Nationaliteit bij geboorte (ref.= Belg)									
				-0,180	-0,030		-0,188	-0,031	
Erkenning (ref. = middencategorie)									
- pas opkomend kunstenaar							-0,114	-0,023	
- eerder opkomend kunstenaar							-0,311	-0,060	
- eerder erkend kunstenaar							-0,018	-0,004	
- erkend kunstenaar							-0,159	-0,041	
Lid van vakbond									
							-0,149	-0,041	
Lid van belangenvereniging of andere beroepsvereniging									
							0,518	0,136	***
Adj. R²	0,017			0,019			0,035		

In een laatste model voegen we tenslotte jobkenmerken. Hierbij nemen we naast de mate van erkenning van de kunstenaars tevens mee of men lid is van een vakbond en of men lid is van een belangenorganisatie. De mate van erkenning en lidmaatschap van een vakbond blijven de tevredenheid omtrent bijscholings- en ondersteuningsmogelijkheden niet te beïnvloeden. Het lidmaatschap van een belangenorganisatie duidelijk wel. Kunstenaars die lid zijn van een belangenorganisatie zijn merkkelijk meer tevreden. Door het inbrengen van het lidmaatschap van belangenverenigingen verklaren we tevens een deel van het verschil van regisseurs en scenaristen met de muzikanten. Regisseurs en scenaristen zijn in vergelijking met de andere groepen vaker lid van een belangenvereniging en dit verklaart ten dele hun sterkere tevredenheid.

Dit brengt ook de hoger genoteerde vaststellingen in een ander daglicht. Het zijn vooral de personen die net geen lid zijn van beroepsorganisaties die zich minder positief uiten en zich wellicht in de middencategorie van onbeslisten plaatst. Het wijst niet zozeer op een ontevredenheid maar het minder vertrouwd zijn met bijscholingsmogelijkheden. Desalniettemin moeten we op basis van bovenstaande gegevens stellen dat er toch

ruimte voor verbetering is op het vlak van bijscholing en ondersteuning. Op de bestaande vormen van ondersteuning en de nood aan bijkomende ondersteuning gaan we dieper in in paragraaf 14. In de volgende paragraaf gaan we na of de hoger vermeld

12 Combinatie arbeid – gezin

De mogelijkheden om een job af te stemmen op het gezinsleven en omgekeerd, kan mede met de in vorige paragraaf vermeldde aspecten van tevredenheid bepalen of men een job blijft uitoefenen dan wel andere paden gaat verkennen. Net als in het acteursonderzoek legden we daarom de vraag voor in welke mate de huidige loopbaan combineerbaar is met het persoonlijk en familiaal leven. Het gegeven dat vooral vrouwen op jonge leeftijd een acteurscarrière vaarwel zegden, deed ons bij het acteursonderzoek verwachten dat het evenwicht tussen werk en privé niet zo positief zou worden bevonden. De antwoorden op de vraag naar combinatiemogelijkheden tussen werk en gezin leken dit in eerste instantie echter tegen te spreken: slechts 10,5% van de acteurs gaf aan dat gezin en loopbaan slecht combineerbaar was. Mannen en vrouwen leken bovendien een gelijkaardig antwoordpatroon te vertonen wat betreft de mate waarin een acteursloopbaan combineerbaar is met het persoonlijk en familiaal leven.

In tabel 49 merken we dat ook bij de kunstenaars die we in huidig onderzoek ondervroegen slechts een minderheid (15%) problemen ervaart in het combineren van de loopbaan met het private leven.

Tabel 47. Combineerbaarheid van loopbaan met persoonlijk en familiaal leven: frequentieverdelingen in percentages (in %)

In welke mate vind je jouw huidige loopbaan combineerbaar met je persoonlijk en familiaal leven?	%
Zeer goed combineerbaar	18,9
Eerder goed combineerbaar	38,5
Niet goed, maar ook niet slecht combineerbaar	27,6
Eerder slecht combineerbaar	12,6
Zeer slecht combineerbaar	2,4
<i>N</i>	1573

De werkomstandigheden verschillen echter sterk naargelang de disciplines waarin men actief is. Dit maakt dat sommige kunstenaarsgroepen toch meer afstemmingsproblemen ervaren dan andere. Schrijvers en illustratoren vinden significant meer dan regisseurs en scenaristen, muzikanten en componisten en podiumkunstenaars dat hun loopbaan goed tot zeer goed combineerbaar is met hun persoonlijk en familiaal leven. Daarenboven vinden we hier dat vrouwen en kunstenaars met partner of kinderen hun loopbaan minder goed combineerbaar vinden met hun persoonlijk en familiaal leven.

Tabel 48. Combineerbaarheid arbeid en gezin en tevredenheid hierover naargelang geslacht en het al dan niet hebben van kinderen

	Zeer/eerder goed combineerbaar	Niet goed, maar ook niet slecht combineerbaar	eerder/zeer slecht combineerbaar
Discipline			
- regisseurs en scenaristen	54,5% _a	30,0%	15,6%
- beeldend kunstenaars	58,9% _{a,b}	25,9%	15,1%
- schrijvers en illustratoren	68,3% _b	20,8%	10,9%
- muzikanten en componisten	56,7% _a	29,4%	14,0%
- podiumkunstenaars	50,8% _a	29,3%	19,9%
- acteurs	63,7%	25,9%	10,5%
Geslacht			
Man	58,9%	28,1%	13,0% _a
Vrouw	54,6%	26,7%	18,7% _b
		Chisq=9,011; p=0,011	
Partner			
Heeft geen partner	50,0% _a	26,3%	23,7% _a
Heeft een partner (al dan niet samenwonend)	59,9% _b	27,5%	12,6% _b
		Chisq=23,564; p=0,000	
Kinderen (waarvoor financieel verantwoordelijk)			
Heeft geen kind	77,6% _a	15,7% _a	6,7% _a
Heeft een kind	53,4% _b	32,0% _b	14,6% _b
		Chisq=26,812; p=0,000	

abc... Categorieën met eenzelfde subscript letter verschillen niet significant van elkaar op het 05-niveau.

13 Uitkijken naar een andere job?

Er bestaat dus wel enige wrevel bij kunstenaars over de werkcondities. Dit doet de vraag rijzen of en in welke mate kunstenaars uitkijken naar andere banen. We legden hen daarom de vraag voor of men al eens overwoog om van loopbaan te veranderen of te stoppen. Ruim de helft stelt resoluut dit nooit te overwegen. Slechts een minderheid stelt dit vaak te overwegen (6%), een aanzienlijke groep (39%) stelt dit soms te doen. Daarbij stellen er zich wel verschillen tussen de onderscheiden disciplines. In elk van de disciplines blijft het aandeel artiesten dat reeds vaak overwogen heeft om de kunstenaarscarrière stop te zetten of te veranderen van carrière onder de tien procent. Wel zien we dat bij auteurs en illustratoren slechts 3% vaak een carrièreswitch heeft overwogen, terwijl dit bij podiumkunstenaars 9% is. Het verschil is hier evenwel niet significant. Kijken we ook naar de personen die soms overwegen te stoppen dan worden de verschillen groter. Beeldend kunstenaars, auteurs en illustratoren en muzikanten zijn het minst genegen het kunstenaarschap stop te zetten. In de drie groepen stelt om en bij de 60% nooit te overwegen te stoppen als professioneel kunstenaar. De eerste twee groepen onderscheiden zich hier significant van zowel de de regisseurs en scenaristen als de podiumkunstenaars. De muzikanten onderscheiden

zich op dit vlak significant van de podiumkunstenaars. Bij de podiumkunstenaars stelt dan ook ‘slechts’ 40% nooit te overwegen het professioneel kunstenaarschap te verlaten.

Tabel 49. Percentage kunstenaars dat overweegt van carrière te switchen of te stoppen als professioneel kunstenaar

Overweegt u soms om van carrière te switchen of te stoppen als kunstenaar?	Nooit	Soms	Vaak	n
- totale groep	55,2	38,8	6,1	1.595
- regisseurs & scenaristen	47,9 ^{a,b}	46,2 ^{a,b}	5,8 ^a	240
- beeldend kunstenaars	60,5 ^c	33,8 ^c	5,8 ^a	400
- auteurs & illustratoren	62,9 ^c	34,1 ^{b,c}	2,9 ^a	205
- muzikanten	58,1 ^{b,c}	35,7 ^{b,c}	6,2 ^a	513
- podiumkunstenaars	40,1 ^a	50,6 ^a	9,3 ^a	237
- Acteurs	49,6	42,3	8,1	357

^{abc...} Categorieën met eenzelfde subscript letter verschillen niet significant van elkaar op het 05-niveau.

Zoals ook blijkt uit de grote instemming met de stelling “*Ook al is het leven als kunstenaar onzeker, ik zou het niet willen opgeven*” (87% van de ondervraagden gaat hier mee akkoord), neemt deze ontevredenheid met financiële aspecten en toekomstperspectieven evenwel niet weg dat dat kunstenaars hun artistieke gedrevenheid blijven behouden. De professionele acteurs die we eerder onderzochten vormen binnen het kunstenaarslandschap dus geen uitzondering. Ook binnen de andere artistieke beroepsgroepen stellen we vast dat kunstenaars sterk verknocht zijn aan hun artistieke loopbaan.

Welke aspecten maken nu dat een kunstenaar al dan niet overweegt het beroep te verlaten. In het acteursonderzoek bleek op basis van een open vraag naar de redenen om te stoppen dat vooral de financiële en professionele onzekerheid, de concurrentie van studenten en amateuracteurs en de moeilijke combinatie met een gezinsleven motieven vormden om te stoppen. In tabel 50 bekijken we dit voor het huidige onderzoek op een meer gestructureerde wijze. We maken in deze analyses geen onderscheid meer tussen kunstenaars die soms dan wel vaak overwegen te stoppen.

Tabel 50. Intentie om te stoppen: multivariate logistische regressie-analyse

	b	Exp(b)	sign.
Discipline (ref=podiumkunstenaars)			
- regisseurs en scenaristen	-0,129	0,879	0,595
- beeldende kunsten	-1,117	0,327	0,000
- auteurs en illustratoren	-0,666	0,514	0,014
- muzikanten en componisten	-0,723	0,485	0,001
Geslacht (ref=man)			
	-0,232	0,793	0,149
Leeftijd (ref=jonger dan 35)			
- 35-44	1,620	5,054	0,003
- 45-54	1,932	6,906	0,000
- 55-64	1,527	4,605	0,006
- 65 of ouder	0,408	1,504	0,480
Combineerbaarheid met private leven (=goed combineerbaar)			
- niet goed/niet slecht	-0,549	0,577	0,007
- slecht	-0,189	0,828	0,385
Arbeidstevredenheid			
- Extrinsieke tevredenheid	-0,173	0,841	0,000
- Intrinsieke tevredenheid	-0,179	0,836	0,000
- Tevredenheid met ondersteuning	-0,143	0,867	0,003
- Tevredenheid met feedback	-0,038	0,963	0,350

Opvallend is dat zelfs na het in rekening brengen van socio-demografische kenmerken en jobkenmerken de verschillen tussen bepaalde disciplines blijven bestaan. Omdat uit bovenstaande analyses bleek dat podiumkunstenaars het meest al eens overwegen om te stoppen met hun professionele kunstenaarsloopbaan nemen we hen als referentiegroep. Ook na het in rekening brengen van de andere factoren blijven zij meer dan beeldend kunstenaar, auteurs, illustratoren, muzikanten en componisten al eens te overwegen te stoppen. Alleen regisseurs en scenaristen onderscheiden zich niet significant van hen. De in tabel 48 gerapporteerde bruto verschillen blijven dus bestaan. Mannen en vrouwen onderscheiden zich, de andere factoren in rekening gebracht, niet van elkaar wat betreft de intentie om te stoppen. Bij elke leeftijdsgroep (met uitzondering van 65-plussers die een bijzondere categorie vormen) is de kans¹⁰ dat men overweegt te stoppen groter dan de bij de jongste

¹⁰ Voor zij die een wat meer technische en correcte toelichting wensen: Deze statistische techniek laat toe netto-effecten in te schatten als de afhankelijke (de te verklaren variabele) uit categorieën bestaat. Om de sterkte van een verband aan te geven, maken logistische regressies gebruik van kansverhoudingen of 'oddsratio's'. Deze worden in de tabel weergegeven in de kolom 'Exp(b)'. De 'odds' voor het optreden van een bepaalde gebeurtenis (hier: dat men al eens overweegt te stoppen) is de verhouding van de kans op het optreden van die gebeurtenis tot de kans op het niet-optreden daarvan. De oddsratio voor een bepaalde gebeurtenis is de verhouding van twee odds voor die gebeurtenis, bijvoorbeeld voor vrouwen ten opzichte van mannen. De kans dat vrouwen al eens overwogen hebben te stoppen dan de kans dat ze dat niet gedaan hebben, is dan groter dan voor mannen (vermits deze de referentiecategorie is) als de oddsratio groter is dan 1 en kleiner als oddsratio kleiner is dan 1. Meer concreet, als het effect van vrouw zijn op de overweging te stoppen 1,5 zou bedragen, kan dit geïnterpreteerd worden als dat de odds dat vrouwen reeds overwogen hebben te stoppen 1,5 keer groter is dan de odds dat mannen dit reeds gedaan hebben. Hier is het effect van geslacht niet significant maar gebruiken het wel even ter illustratie: we stellen we een oddsratio van 0,79 vast. Dit betekent dat de odds dat vrouwen overwegen te stoppen 0,79 keer groter is dan de odds dat mannen overwegen te stoppen. Om effect-coëfficiënten kleiner dan 1 vlotter te kunnen interpreteren nemen we meestal de reciproque (1/x). Dit betekent dat de odds dat vrouwen overwegen te stoppen (1/0,79=1,27) 1,3 keer kleiner is dan dan de odds dat mannen overwegen te stoppen.

leeftijdsgroep. Dit is op zich niet zo'n verbazingwekkende vaststelling, maar gezien de sterke samenhang met leeftijd is het belangrijk om deze in rekening te brengen om de invloed van jobgerelateerde kenmerken correct te meten. Het effect van de combineerbaarheid met het privéleven is enigszins verrassend: de kans dat iemand uit de middengroep, de groep die het kunstenaarsberoep niet goed maar ook niet slecht combineerbaar vindt met het private leven, al eens overweegt te stoppen is kleiner dan deze kans is bij de groep die het goed combineerbaar vindt; en de groep die het private leven en werk slecht combineerbaar vindt onderscheidt zich niet van deze laatste. De arbeidstevredenheid is wel in sterke mate gerelateerd aan de overweging al dan niet te stoppen. Drie van de vier indicatoren van tevredenheid zijn bepalend: niet alleen de tevredenheid met de werkcondities (verloning, werkzekerheid) verkleint de kans dat men zijn/haar artistieke carrière wenst te stoppen, ook de inhoudelijke tevredenheid met het kunstenaarschap en de mate waarin men tevreden is de over de vorming op artistiek en zakelijk vlak en de ondersteuning die men krijgt van allerlei instantie. Reden te meer om op dit laatste aspect wat dieper in te gaan.

14 Ondersteuning

14.1 Bestaande kanalen voor ondersteuning en advies aan kunstenaars

Verscheidene kanalen bestaan ter ondersteuning van de kunstenaars: vakbonden, beheersvennootschappen, belangenorganisaties, Met uitzondering van de vakbond en SMart zijn deze kanalen doorgaans zeer disciplinespecifiek. Bekijken we het in zijn totaliteit, dan valt de lage lidmaatschapsgraad bij beeldend kunstenaars op. Van de beeldend kunstenaars is slechts de helft lid van een van de voorgelegde organisaties, terwijl bij de vier andere disciplines drie kwart of meer lid is van minstens een van de voorgelegde beroepsorganisaties. Daarnaast verschilt ook de aard van de organisaties waarvan men lid is. Podiumkunstenaars zijn zo opvallend meer aangesloten bij vakbonden. Lidmaatschap van beheersvennootschappen stellen we, niet zo verwonderlijk, meer vast bij regisseurs en scenaristen, auteurs en muzikanten. Verder is ook de lidmaatschapsgraad van auteurs bij de Vlaamse Auteursvereniging opvallend, al dienen we dit ook grotendeels toe te schrijven aan de rekrutering van auteurs voor deze dataverzameling. Alle auteurs die lid zijn van de Vlaamse Auteursvereniging werden aangeschreven om deel te nemen aan het onderzoek. Ook voor de regisseurs en scenaristen baseerden we ons deels op adresgegevens van de Unie van Regisseurs en de Scenaristengilde. Enige voorzichtigheid bij de interpretatie van lidmaatschapscijfers van belangenorganisaties is dus aangewezen.

Tabel 51. Lidmaatschap beroepsverenigingen naargelang discipline

Lid van ...	Regisseurs & scenaristen (n=371)	Beeldend kunstenaars (n=570)	Auteurs & illustratoren (n=283)	Muzikanten & componisten (n=771)	Podium-kunstenaars (n=373)
Een vakbond	20,2	24,9	13,4	29,6	45,3
Een beheersvennootschap	75,5	20,9	70,3	78,6	39,9
Een belangenorganisatie					
- Unie van Regisseurs	15,1				
- Scenaristengilde	20,8				
- Lid van NICC		5,1			
- Vlaamse Auteursvereniging			51,2		
- ComAV				2,2	
- GALM				7,1	
- VLAPO				1,4	
- Unie Belgische Componisten				0,8	
SMart	13,2	10,7	5,3	7,9	13,4
Andere beroepsgerelateerde organisatie	5,2	3,9	7,1	3,6	17,7
lid van min. 1 organisatie	84,9	49,3	86,9	84,8	74,5

Een tweede vraag ging dieper in op de kanalen die men in het verleden reeds consulteerde voor informatie. Daarbij werd een onderscheid gemaakt tussen kanalen die men voor persoonlijk advies contacteerde en kanalen waarvan men de website consulteerde voor informatie. De belangrijkste kanalen voor persoonlijk advies vormen de collega's en de boekhouder. Daarnaast vervullen werkgevers en opdrachtgevers en waar relevant ook producenten, uitgevers en galleriehouders een belangrijk persoonlijk advieskanaal. Ook het kunstenloket wordt door een aanzienlijk aantal kunstenaars als informatiekanal vermeld, maar hier dient opgemerkt dat we voor de rekrutering van deelnemers ook gebruik maakten van de databanken van het Kunstenloket. Toch blijken deze kanalen niet voor alle groepen even belangrijk. Auteurs en illustratoren bijvoorbeeld wendden zich minder voor persoonlijke informatie tot deze kanalen en winnen meer dan andere disciplines persoonlijk advies in via hun belangenorganisatie.

Tabel 52. Kanalen waarlangs men zich in het verleden reeds geïnformeerd heeft (in %)

	Regisseurs & scenaristen (n=314)		Beeldend kunstenaars (n=560)		Auteurs & illustratoren (n=262)		Muzikanten & componisten (n=681)		Podium-kunstenaars (n=322)	
	Pers.	Web	Pers.	Web	Pers.	Web	Pers.	Web	Pers.	Web
Boekhouder	70,4	5,4	64,5	5	59,5	4,2	75,8	4,1	51,6	3,7
Collega's	83,1	2,2	70,0	5,2	54,6	3,8	79	2,8	82,3	2,5
Werkgever/opdrachtgever	49	5,1	33,0	3,8	27,9	5,3	46,1	3,7	64,6	5,0
Producent	48,1	2,5								
Gallerist			31,8	4,5						
Uitgever					44,7	6,1				
Vakbond	22,6	7	22	7,1	10,3	4,6	31,4	6,6	39,8	8,1
SBK, interimkantoor	24,8	9,6	13	7	7,3	5,0	22,2	7	40,1	11,8
SMart	10,8	9,6	15,2	9,8			9,4	7,5		
Kunstenloket	33,4	24,8	47,9	35	19,5	22,1	27	33,3	48,8	36
Beheersvennootschap	51,6	18,8	8,4	7,1	21,4	17,9	29,1	27,9	15,2	8,4
Kunstenpunt	5,1	7,3	13,4	21,6	1,1	3,4	6,2	12	13,7	14,9
Belangenorganisatie	19,7	12,7	7	6,1	40,1	26	4	3,4	5,6	5,3
- Unie van Regisseurs	9,6	4,8								
- Scenaristengilde	12,1	10,8			1,1	2,3				
- NICC			7	6,1						
- VAV					39,3	25,6				
- ComAV, GALM, VLAPO, ...							4	3,4		
- Acteursgilde									5,6	5,3
VAF	31,5	24,8								
VFL					27,1	25,6				
Sociaal Fonds voor de Podiumkunsten							2,6	8,1	9	13
Afdeling kunsten - Vlaamse overheid	3,2	7	10,7	18,4			2,3	9,4	6,8	11,2
Amateurkunstenorganisaties							9,8	16,3	3,7	2,8
Andere	2,2	1,3	3	1,4	2,3	1,5	1,8	0,9	1,2	0,6

14.2 De roep naar meer ondersteuning

Uit bovenstaande blijkt dat inzake de ondersteuning van professionele kunstenaars reeds heel wat kanalen in het leven werden geroepen. Vraag is of deze voldoen aan de noden van hedendaagse kunstenaars en op welke domeinen nog een meerwaarde zou kunnen gerealiseerd worden. Op deze aspecten werd ingegaan via een open vraag omtrent ondersteuning. We schetsen hieronder de belangrijkste bevindingen op basis van deze open vraag. De problemen die respondenten in deze vraag aankaarten en de ondersteuning die ze vragen zijn vaak disciplinegebonden. Daarom geven we tussen haakjes ook steeds de module weer die werd ingevuld.

14.2.1 De noden

14.2.1.1 Zakelijke ondersteuning

Vooral de noodzaak aan zakelijke ondersteuning wordt door heel wat van de respondenten aangebracht. Daarbij gaat het zowel om boekhoudkundige als juridische ondersteuning: informatie over het opstarten van een zaak, inzicht in de verschillende rechten (auteursrechten, leenrecht, reproprecht, ...), informatie over de kleine vergoedingsregeling (KVR), het kunstenaarsstatuut, de mogelijkheden om het werk naar buiten te brengen, de werking van galeries..., wat te doen bij ziekte en waarop kan men beroep maken, de belastingregeling voor kunstenaars; vragen i.v.m. pensioensparen en aanvullend pensioen voor zelfstandigen; We geven hieronder slechts enkele van de vele vragen omtrent zakelijke ondersteuning:

Zakelijke ondersteuning: hoe zit dat precies met percentages die je in de vorm van rechten mag uitbetaald krijgen? Wat zijn de repercussies hiervan? Alles wordt vanuit het productiehuis geregeld, terwijl zij niet meteen de beste regeling voor jou in gedachten hebben. (module regisseurs/scenaristen)

It is hard to get the right information about paperwork, as there does not seem to be a central place for artists. Kunstenloket answers some questions, but not everything. I am not independent because I don't earn enough money and I don't want to do paperwork. But working with sbk, producers, commissioned jobs, and going to the hww, I have to do tons of paperwork anyway. A lot of commissioned work is underpaid, as there is no union to support is, and no info going towards the companies or towards the artists. Graduates don't know the right price for commissioned work. Institution take advantage of creative people by underpaying them or creating 'competitions'. I even work for the city, and they underpay...institutions like that should made aware of the right price of the work! (module regisseurs/scenaristen)

Als beginnend scenarist, producent, heb je totaal geen idee van de bedragen die je mag vragen of geven. Je hebt geen idee van prijzen, van rechten, inschatten van werk en tijd.... (module regisseurs/scenaristen)

Info over kvv en andere mogelijkheden om kunst te vergoeden die interessant zijn voor de kunstenaar (module beeldende kunstenaars)

Ja, op moment van aansluiting bij galerij en eerste 'verkoop' van werk. Het is erg onduidelijk hoe de vergoedingen werken. Er zijn te veel verschillende mogelijkheden en de kunstenaar trekt (meestal) aan het kortste eind. Je hebt galerij immers nodig om t bestaan als kunstenaar...(beeldend kunstenaar)

Ik weet zo goed als niets af van de administratieve / fiscale kant van het leven van een auteur. De fiscus zelf gaf me de raad om niets aan te geven omdat het als een 'eenmalig feit' gaat.... begrijpen wie kan dat men dit aanraadt wanneer iemand een boek publiceert bij een erkende uitgeverij (module auteurs en illustratoren)

Meer uitleg over het kunstenaarsstatuut. De vakbonden en RVA alsook de FOD financiën zijn vaak zelf helemaal niet genoeg op de hoogte van alle regels. (module auteurs en illustratoren)

Advice regarding the Belgian system as it is very confusing. Advice regarding taxation. Advice with writing applications (module podiumkunstenaars)

Maar vaak gaat het ook om zeer concrete vragen waarmee kunstenaars in hun dagelijkse praktijken worden geconfronteerd: hoe vraag je een reisvergoeding aan, hoe vul je een subsidiedossier best in, Respondenten geven wel aan dat er reeds heel wat informatie beschikbaar is en zijn best tevreden over de instellingen die nu reeds heel wat informatie bieden, maar geven ook aan dat informatie vaak versnipperd aanwezig is, het moeilijk zoeken is naar waar de meest relevante informatie voor de eigen situatie aanwezig is en de aangeboden informatie of het gegeven advies vaak te algemeen is. Meerdere kunstenaars vragen dan ook naar een meer gerichte ondersteuning, vertrekkend vanuit hun concrete situatie.

Ik had vorig jaar een eerste grote verkoop en wist niet hoe ik het contract moest opstellen of hoe ik het aan de belastingen moest aangeven. Ik belde naar XX om me hiermee te helpen, maar die legde héél snel iets uit en ik kon niet mee. Ik had de info veel liever ook nog op papier of email gekregen zodat ik het deftig kon oplossen.

Maar de persoon aan de lijn was veel te gehaast. Ik ben uiteindelijk advies gaan zoeken op de website en via mijn vader zijn notaris. (module beeldende kunstenaars)

Begin van de loopbaan over hoe alles in elkaar zit en hoe de financiële en fiscale aspecten beter aanpakt. Er staan website vol adviezen maar de situatie is zo specifiek voor iedereen (de ene werkt, de andere is in loopbaanonderbreking, de ene heeft nog andere artistieke bezigheden, de andere studeert nog etc.). Bovendien dient er niet alleen op 'band' vlak een kader te worden gecreëerd maar ook voor iedereen persoonlijk. Het heeft heel wat maanden geduurd eer we er helemaal uit waren hoe we dat allemaal best aanpakten. (module muzikanten en componisten)

Heel wat van de vragen die er op zakelijk vlak bestaan, schrijven kunstenaars toe aan de complexiteit ervan maar tevens geven meerdere respondenten aan geconfronteerd te worden door tegenstrijdigheid in de adviezen:

Concrete hulp op fiscaal en juridisch gebied ivm behalen en behouden kunstenaarsstatuut - destijds (ben nu met pensioen, dus eindelijk 'vast' inkomen) duister en ingewikkeld en nu nog altijd, hoor ik van jonge collega's. Verschillende diensten (RVA, vakbond, kunstloket...) spreken zichzelf tegen en onzekerheid blijft! (module auteurs en illustratoren)

Eenduidig fiscaal advies is moeilijk om te vinden. Blijkbaar weten de experts soms zelf niet goed hoe auteursrechten werken. Tot op vandaag weet ik nog steeds niet goed hoe ik belast zal worden boven een bepaald bedrag, zelfs na fiscaal advies van een gerenommeerd boekhoudkantoor (waarvoor ik 1000 euro betaalde). (module auteurs en illustratoren)

14.2.1.2 Juridische bijstand bij afsluiten van contracten

Een onderdeel van deze zakelijke ondersteuning vormt zeker ook de juridische bijstand, onder meer in het afsluiten van contracten of in discussies met producenten.

Begeleiding bij het begrijpen en juist inschatten van contracten. Informatie over je rechten bij vertalingen van je werk. Informatie over je rechten als auteur. (module auteurs en illustratoren)

De onderhandeling tussen Sabam en productiehuizen, waarbij Sabam niet kan opstaan naar producenten en zeggen, jullie hebben echt geen rechten op uitbetaling. Elk productiehuis dwingt zijn scenaristen en regisseurs om een gastronomisch deel af te staan (module regisseurs en scenaristen)

Eerste literaire contractonderhandelingen waren moeilijk. Je hebt als debutant amper perspectief op wat er mogelijk is en wat normaal is. De VAV heeft me erg goed bijgestaan, maar als beginner vond ik dat het me ontbrak aan cijfermateriaal om tot een totaalbeeld van de "normale gang van zaken te komen". Zeker in Vlaanderen wordt er niet open over gecommuniceerd, ook amper onder collega's. Sinds ik de Nederlandse facebookgroep-voor illustratoren volg heb ik een hoop bijgeleerd. Zij halen zonder schroom cijfermateriaal boven. (module auteurs en illustratoren)

Ik was lid van een succesvolle band; management en platenfirma lieten ons opdraaien voor alle kosten en investeringen, terwijl ze zelf hun zakken vulden, subsidies kregen en professionele fouten maakten . Toen hadden we nood aan goed management want we kregen internationale erkenning, ik denk dat er toen en nu nood is/was aan professioneler management, met meer internationale contacten, en meer visie (module muzikanten en componisten)

.. Ook juridische en administratieve ondersteuning in de loop van de loopbaan. Vooral het nakijken van contracten, er sluipen toch hoe langer hoe meer addertjes in. De royalties zouden beschermd moeten worden, deze brokkelen langzaam maar zeker verder af (module auteurs en illustratoren)

Dit bleek tevens uit de antwoorden op de stelling "het is als kunstenaar moeilijk op te komen voor je recht": 61% van de respondenten ging akkoord met deze stelling.

Deze juridische ondersteuning wordt vooral nodig geacht bij internationale onderhandelingen.

Ja, betere juridische bijstand in contracten, vooral naar de internationale markt toe. (module regisseurs en scenaristen)

Ja, op het moment dat er kansen bestonden op het uitgeven van mijn boeken bij een Engelse uitgever. Het VFL had wel goeie bedoelingen, maar schoot tekort in ondersteuningsmogelijkheden op financieel en organisatorisch vlak. (module auteurs en illustratoren)

14.2.1.3 Het opbouwen van relevante contacten, sociale netwerken

Het opbouwen van een ondersteunend sociaal netwerk en het zoeken van de juiste kanalen en contacten om een loopbaan als kunstenaar uit te bouwen, wordt eveneens als moeizaam ervaren en wordt door meerdere kunstenaars aangestipt als een punt waar ondersteuning welkom is. Daarbij dienen twee vormen van sociale netwerking onderscheiden te worden. Enerzijds is er de vraag naar de opbouw van netwerken van kunstenaars en dit zowel disciplinair als interdisciplinair.

Samenwerkingen met andere theatergezelschappen. Iedereen zit zo op z'n eilandje... (module regisseurs/scenaristen)

Werk samen met kunstenaars in een collectief. Is soms moeilijk samenwerken. Zou wel wat begeleiding willen. (module beeldend kunstenaars)

Ik zou graag met andere kunstenaars samenwerken en dat is erg moeilijk. (ben Nederlandse en woon in België) Heb aan meerdere groepsexpo's meegedaan maar zou graag een vaste groep professionele kunstenaars om me heen willen om werk te bespreken en samen te exposeren. (module beeldend kunstenaars)

Ik vind de eenzaamheid nogal slopend. In mijn omgeving zijn er geen mensen die zich voor het kunstenaarsaspect in mij interesseren (module auteurs en illustratoren)

Ik zou veel meer in contact willen staan met andere auteurs. De eenzaamheid als schrijver is zeer groot. (module auteurs en illustratoren)

Ik vind het jammer dat er geen beroepsvereniging is specifiek voor illustratoren. Ook in deze vragenlijst worden we 'bij de auteur gezwerd', terwijl we een ander vak met andere inkomstbronnen beoefenen. (module auteurs en illustratoren)

Wegwijs geraken om de juiste mensen te ontmoeten op zakelijk vlak is niet altijd even gemakkelijk. Er zouden meer georganiseerde ontmoetingen tussen kunstenaars uit verschillende disciplines mogen zijn ook. Daar mogen gerust nog wat meer initiatieven voor komen. (module muzikanten en componisten)

Anderzijds zijn ook heel wat kunstenaars vragende partij naar meer ondersteuning wat betreft de opbouw van relevante contacten en sociale netwerken met mogelijke zakelijke partners. Deze vraag is vooral sterk aanwezig bij beeldend kunstenaars: advies over waar men zijn/haar werk kan verkopen, waar men de juiste klanten kan vinden, wat zijn goede tentoonstellingsplaatsen en hoe kan men hiervoor de juiste contacten leggen, ... Volgend citaat illustreert deze nood:

De ondersteuning om een professionele galerij te vinden, zou fijn zijn. Er bestaat het onuitgesproken wet dat de galerij jou moet vinden en dat jij eigenlijk best niet naar een galerij zelf mag stappen. Daarom lijkt soms dat het vooral via networking gebeurt maar het voelt zeer wanhopig aan om te wachten om gekozen te worden. Of er echt iets aan verbeterd kan worden, weet ik eigenlijk niet maar voor kunstenaars die niet meer binnen een postgraduate opleiding zijn, vind ik dit soms zeer problematisch. (module beeldend kunstenaars)

Een manager, zoals dat in Nederland en Engeland zeer gebruikelijk is, zou fijn zijn! Iemand die je carrière begeleidt, mee zoekt naar mogelijke jobs en jou aanprijst binnen zijn/haar professionele kringen. (module podiumkunstenars)

Informatie over organisaties waarbij je opgenomen kan worden als kunstenaar in een soort van databank module beeldend kunstenaars)

At the beginning of my career (2003), when I just finished my dance education, I could have used support to understand how to find a job, make connections, networking, ect (module podiumkunstenars)

Kunstenars die geen hoger kunstonderwijs genoten hebben, ervaren hier nog meer problemen:

Contacten leggen in het professionele circuit is onmogelijk na deeltijds kunstonderwijs, niet tegenstaand kwaliteit van het werk (module beeldend kunstenaars)

Een van de kunstenaars geeft hierbij aan dat vanuit de steunpunten ook mee gewerkt kan worden aan de visibiliteit van kunstenaars door hen bijvoorbeeld bij het bezoek van buitenlandse curatoren met hen in contact te brengen of op te nemen bij atelierbezoeken.

In het verlengde van de vraag naar meer networking, ligt ook de vraag naar meer ondersteuning in de promotie van werken. Zeker in de aanvangsfase hebben kunstenaars het hier knap lastig mee, deels ook omdat ze dit minder als een job voor de kunstenaar zelf beschouwen.

The work needs to be promoted; a job that cannot be done by the artist. This is the sort of support most of us are looking at to get ahead. (module beeldend kunstenaars)

Tijdens de voorbereidingen van tentoonstellingen: hulp voor promotie, uitnodigingen, documenteren van werk tijdens tentoonstelling. Deze zaken leiden vaak af van de essentie van het tentoonstellen. (module beeldend kunstenaars)

Aan het begin van de professionele loopbaan meer ondersteuning en training naar audities toe om zo meer kans te hebben op een vaste plaats in een orkest. (module muzikanten en componisten)

Ja. Vooral hulp bij promotie rond en het kenbaar maken van mijn muzikale projecten. Wegens tijdsgebrek en het niet hebben van de nodige verbale en andere talenten hieromtrent is dit niet aan mij besteed. (module muzikanten en componisten)

14.2.1.4 Financiële ondersteuning: je koopt geen brood met een sculptuur

De financiële bekommernissen en onzekerheid werd reeds aangekaart in paragraaf 11.2. Ook in de open vraag omtrent ondersteuning werden een aantal vormen van financiële ondersteuning geformuleerd. Buiten de algemene vraag naar meer financiële ondersteuning die door heel wat kunstenaars werd gesteld, werden tevens een aantal meer concrete vragen en suggesties voorgelegd.

Zo stellen meerdere kunstenaars de vraag naar startersbeurzen. Vooral de opstart en de beginjaren vorm(d)en voor heel wat van de respondenten woelige jaren die zonder bijkomende steun vanuit familie moeilijk leefbaar waren. Deze vraag kwam vanuit de verschillende disciplines:

In mijn beginjaren. De opstart duurde toch 10 à 12 jaar eer het financieel leefbaar werd. Startersbeurzen zouden je al op weg helpen. (module beeldend kunstenaars)

Beurzen zijn er pas als je twee publicaties hebt, ik had/heb een beurs echter meest nodig om naam te kunnen maken. (module auteurs en illustratoren)

Deze financiële onzekerheid beperkt zich echter niet alleen tot de beginperiode. Eigen aan het beroep als kunstenaar zijn de vele periodes van niet-activiteit, welke tevens vaak onverwachts kunnen komen. Een productie die op het laatste moment wordt gecancelled, een blessure die maakt dat een show niet kan doorgaan

Ja, wanneer we onverwachts een annulatie hebben is daar niet direct een vergoeding die daar tegenover staat! Ook in de "stille maanden" kunnen wij op niets terug vallen. Is er een specifiek vangnet wanneer ik bv. om medische redenen ineens zonder opdrachten en bijgevolg zonder inkomen val? (module podiumkunstenaars)

Ja, als zelfstandige (zeker in de kunst-sector) is er geen enkele ondersteuning of vangnet als het minder goed gaat. Het enige alternatief is het kunstenaarsstatuut. Ik zie het niet zitten om in een 'uitkeringssituatie' terecht te komen als het minder gaat, bovendien stimuleert mij dit niet om weer aan de slag te gaan. (module beeldend kunstenaars)

Bij dalmomenten is het zeer moeilijk als kunstenaar deze periode te overbruggen, tenzij je spaargeld gebruikt. Dit maakt het spannend en soms stressvol. Een beter statuut voor bijstand in dalmomenten voor kunstenaars die van kleine opdracht naar kleine opdracht gaan zoals grafici en tekenaars. (module auteurs en illustratoren)

Ik ben één jaar zelfstandig in hoofdberoep gegaan (nadat ik een ogenschijnlijk financieel interessante opdracht had afgerond) om een klein jaar aan een prentenboek voor volwassenen te kunnen werken en verder met rust gelaten te worden (gaan doppen of voortdurend verantwoording moeten afleggen met wat je artistiek bezig bent, zag ik niet zitten)... Hiervoor heb ik een serieuze prijs moeten betalen (mijn sociale lasten e.a. zijn betaald door mijn persoonlijke spaarboek). Ik had subsidie-aanvraag gedaan, maar deze niet gekregen... Aangezien ik al twee jaar niets meer in het binnenland gepubliceerd had. Begrijpelijk... Maar toch jammer. Het boek (waarvoor ik dus heel wat heb opgeofferd) is inmiddels gepubliceerd en ik ben apetrots. Maar ik vraag me af: stel dat je echt eens heel intensief aan een project wil werken... En je bent zelfstandig in bijberoep, kan je dan op geen enkele manier AF van de verplichting om nog wekelijks in loondienst te moeten werken... Zonder dat je automatisch in hoofdberoep moet gaan? Bestaat hiervoor een oplossing, ondersteuning....? Zelfs nog niet noodzakelijk financieel... Ik zou gewoon af en toe eens de rust willen om artistiek te kunnen doorwerken... Zonder dat ik daarvoor mijn statuut moet veranderen... Of verantwoording hoeft af te leggen (tenzij aan mijn eigen werkgever uiteraard). (module auteurs en illustratoren)

De laatste jaren sta ik op invaliditeit, waardoor ik financieel wel een kleine uitkering krijg. Maar ik wil op een aangepaste manier actief blijven werken in deze sector; Die mogelijkheid bestaat niet, waardoor ik me helemaal nutteloos voel. Een aanpassing zou heel welkom zijn ! Er zijn mensen die graag willen werken, maar hierin geen ondersteuning krijgen en in de kou blijven staan. (module podiumkunstenaars)

De vraag naar financiële ondersteuning in moeilijkere periodes zoals bij de aanvang en in bepaalde fasen is algemeen, maar deze ondersteuning is vaak ook sterk disciplinegebonden en eigen aan de specifieke context en werkwijzen binnen de disciplines. Voor regisseurs en scenaristen, alsook voor beeldend kunstenaars is zo bijvoorbeeld vooral de fase van conceptualisering en creatie vaak een harde en risicovolle periode:

Support for young artists. But especially support for DIRECTORS and writers opposed to creative people who work for those directors. The project I initiate, gives those people a job. For my last project I had a small team of 5 people working for me. When the project is finished, they move on to the next film, a week later even. For me to move on to the next film, I have to work on a concept again, for which there is not much support. If you are not a conceptual person, it is much easier to find one job after the other. As a writer and director, it is hard for me to have a constant level of income. Making a good application for funding takes at least a month, waiting for reply of this application takes about 3 months. But as a young director, you are very dependent on that application. Investing your time in a good project is hard to do. I love doing it, and will keep doing it. But it is hard because there is no support during that time. And when u go to the VDAB, they don't see those investments as work as you don't earn money at that time. I have made 2 animated shorts with funding the last 3 years, and I have barely earned enough money to apply for unemployment. (module regisseurs en scenaristen)

De fase waarin je research doet aan je project is heel intensief. Je moet al erg ver staan om fondsen, subsidies te kunnen ophalen. Veel tijd is dus onbezoldigd. (module regisseurs en scenaristen)

De periode TUSSEN de verschillende projecten is het moeilijkst. Iedere film vraagt enkele maanden voorbereidingstijd. Om te kunnen leven van mijn werk moet ik eigenlijk voortdurend een (kort)film in productie hebben, en tegelijk werken aan dossiers voor een volgende film (plus de distributie en festivals opvolgen van de vorige film). In sommige periodes van het jaar voel ik me meer een "dossierist" dan een filmmaker. (module regisseurs en scenaristen)

Na mijn eerste film die behoorlijk succesvol was viel ik in een professioneel gat door in zee te gaan met een producent die teveel hooi op zijn vork had genomen. Pas 3 jaar later werd duidelijk dat ik die hele tijd aan een film gewerkt had die er wellicht nooit zou komen. Het VAF had hier sneller kunnen ingrijpen: de slate van die producent was te groot door zijn plotse succes, en hij kon al die mensen nooit binnen een redelijke termijn hun film laten maken. (module regisseurs en scenaristen)

Bij een opdracht voor publieke ruimte moet je zelf het ganse bedrag voorschieten, pas bij oplevering word je vergoed. (module beeldend kunstenaars)

Bij langdurige projecten zou het werk vlugger gaan als er financieel zekerheid is dat ik het project tot een goed einde kan brengen. Nu moet ik dit project opsplitsen in kleinere stukken om het financieel te kunnen bolwerken. (module beeldend kunstenaars)

Beeldend kunstenaars kaarten daarnaast ook de tendens dat kunstenaars steeds minder vergoed worden om tentoon te stellen aan.

Ik word sinds onze nieuwe regering gewoon niet meer vergoed om tentoon te stellen, niemand heeft nog budgetten om de kunstenaar te betalen, ook al worden de andere medewerkers, organisatoren, curators etc. wél betaald. Ik werk al twee jaar bijna gratis en steek vooral zelf veel geld in mijn werk, tentoonstellingen, promotie etc. Een paar jaar geleden werd ik veel vaker vergoed voor mijn arbeid en productiekosten wanneer ik gevraagd werd om mijn werk tentoon te stellen. Artists' fees bestaan gewoon bijna niet meer... Ik ben sinds 2016 gewoon 100% bezig met tentoonstellingen, ik neem alles aan in de hoop dat er misschien iets verkocht geraakt, of dat ik daardoor misschien kans maak op een subsidie of beurs, maar niks is zeker. Er is nooit zekerheid op verloning of ondersteuning. Organisaties zouden in de regel geld opzij moeten zetten in hun begroting om artist's fees te kunnen betalen. (module beeldend kunstenaars)

Een standaard contract met loon als je iets voor een cultuurcentrum of museum doet. Nu krijgen kunstenaars geen vergoeding voor het opstellen van hun werk. (module beeldend kunstenaar)

En bij muzikanten wordt onder meer gewezen op het realiseren van correct betaalde speelkansen en op het ondersteunen van internationale reizen.

Voor buitenlandse concerten zou men toch meer ondersteuning verwachten. De administratie trok steeds zijn paraplu om je als kunstenaar niet te moeten ondersteunen. (...) Ik heb veel in het buitenland gestudeerd maar alles steeds uit eigen zak betaald: een goedkope lening ware welkom geweest. (module muzikanten en componisten)

Om aan deze verzuchtingen tegemoet te komen worden meerdere suggesties geformuleerd: het voorzien van een basisinkomen, het opstellen van minimumtarieven, het voorzien/optimaliseren van werkingssubsidies of ontwikkelingssubsidies.

De ongereguleerde sector waarin ik opereer (opdrachtfilms van bedrijven, instellingen, (deel)regeringen, EU instellingen, etc.) vergelijk ik vaak met de Far West. Achter elke struik kan een bandiet zitten, je weet nooit welke vuurkracht de vijand heeft, je bent onderworpen aan natuurkrachten waar je geen vat op hebt, en er zijn geen regels... Toch is het leven tussen die cowboys en indianen zeer interessant en willen we niet weg. De beste ondersteuning zou bestaan uit duidelijke spelregels en minimum prijzen voor elk onderdeel van het werk.. (module regisseurs en scenaristen)

Vooraf financiële ondersteuning zou welkom zijn. Een basisinkomen zou de druk verkleinen en ik zou dan mijn expertise nog meer kunnen inzetten in functie van de maatschappij. Al jaren werk ik als zelfstandige, maar telkens opnieuw is het zoeken naar inkomsten, terwijl ik erg hard werk. Mijn boekhouder raadt me aan om een

andere job erbij te nemen, maar dat gaat zo in tegen mijn natuur dat ik dat niet volhoud. (module auteurs en illustratoren)

Over het algemeen word ik niet betaald voor tentoonstellingen hoewel dat soms wel zo wordt voorgesteld alsof er een vergoeding komt, echter nooit of zelden op papier. Het zou helpen als er een minimumtarief bestaat of verplicht is en/of er een instantie is waar je terecht kunt als men weigert geheel of gedeeltelijk onkosten te vergoeden (dat zou al een begin zijn, dan spreek ik nog niet over verloning). Dat zou misschien vermijden dat (non-profit) organisaties tentoonstellingen maken die volledig betaald worden door de kunstenaar onder het mom van; jouw werk is je kapitaal. Ik begrijp die redenering, maar ik ga er niet mee akkoord. Als jonge kunstenaar zonder galerie is de realiteit immers anders en zelfs met galerie is er geen garantie op verkoop, meestal ga je niet bij de bakker brood kopen met een sculptuur of een schilderij (module beeldend kunstenaars)

Tevens wordt melding gemaakt over leningen of advies hierover specifiek afgestemd op kunstenaars:

Advies rond leningen voor artiesten. Banken lenen niet graag aan artiesten. (module muzikanten en componisten)

Voorschot voor productie van nieuw werk. Zou goed zijn als er een organisatie is die deze voorschotten aan lage rente kan voorschieten (module beeldend kunstenaars)

Tenslotte wordt door een aantal respondenten gewezen op de spreiding van belastingen:

Gezien de aard van mijn activiteiten: muziek in opdracht (voor audiovisueel) , in internationaal verband: is de enige mogelijkheid jezelf te organiseren als zelfstandige, bvba en op bepaald moment kleine KMO. Probleem is soms dat je inkomsten met veel vertraging komen ten opzichte van geleverde diensten, zodat je boekjaren onderling heel veel verschil kunnen hebben. Met nood aan overbruggingskredieten, straight lone. Of veel verliezen in één jaar (veel kosten - weinig inkomsten) terwijl je inkomsten in ander jaar vallen met toevallig weinig onkosten dat jaar. Het zoeken naar een bank met vertrouwen, boekhouder met kennis verloopt niet altijd even vlot. (module muzikanten en componisten)

ik heb nooit gedacht om beroep te doen op ondersteuning, daarvoor kies je om zelfstandig te zijn!!! wel zou het betalen van de BELASTINGEN iets soepeler mogen zijn voor kunstenaars. - minder sociale lasten die toen op 3 jaar geleden van je inkomen werd berekend, vooral in een moeilijke periode - en zeker flexibeler zijn i.v.m. betalingen aan belasting of btw of sociale lasten, direct werd een verhoging aangerekend als je niet op tijd betaalde, terwijl je als zelfstandige soms maanden op je geld moet wachten. (module regisseurs en scenaristen)

To feel one is respected for the work he does. Not only by producers but especially by the public. Subsidizing is seen as a waste of money. But without, although I would prefer it, there isn't any life possible for so many artists. Once one understands he has a talent it is very hard not to make a living with it. That this so logic choice becomes a devilish trap in a career that should outlast a career of 40 years is outrageous. If you want me to shoot randomly people in the street, please let me do a normal job. I strongly believe that normal life isn't possible once being cursed with a talent. Using or not using it, doesn't change that much, even success to a certain degree, can not hide the fact that an income career exists out of 40 to 45 years. Who can tell he was 45 years successful? So we all meet our limitations in endurance from time to time. (...) if there are exceptions made for football players socially and tax income, why not having the same for artists. We try to earn our money by hopefully not having to beg Coca Cola to support us. (...) We can't all be happy as bus drivers. (module regisseurs en scenaristen)

Ik film en monteer altijd met een ploeg en vraag voor dat kwaliteitswerk een marktconforme prijs. Opdrachtgevers hebben al jaren liever iemand die aan bodemprijzen werkt en alles zelf doet: van research over opname en montage tot afwerking. Als documentairemaker moet ik me tevreden stellen met een brutoloon van 250 € per dag, alleen voor opname en montage. Al het overige werk (en dat is veel, geloof me!) gebeurt aan een stempeltarief! Je wil begrijpen dat ik voor andere opdrachten niet zo laag wil gaan. Het moet leefbaar blijven, maar dat is het, zoals u uit mijn antwoorden kunt afleiden, totaal niet. (module regisseurs en scenaristen)

Daarnaast geven een aantal kunstenaars die werkzaam zijn binnen specifieke niches aan dat het voor hen binnen de bestaande kanalen bijzonder moeilijk is om financiële middelen te verkrijgen (hetzij via subsidies, hetzij via

andere inkomstenbronnen). Dit werd onder meer aangekaart door een maker van animatie-langspeelfilms (moeilijk om film geproduceerd te krijgen) , een geluidskunstenaar en documentairemakers:

Onderwerpen die niet gewaardeerd worden door producenten maar wel door het publiek vinden ook zelden aandacht bij de ministeriële filmdiensten. Toch brengen zekere docu's vaak aanzienlijk lange en grondigere invloed dan menig speelfilms. En zoals romans naast poëzie en symfonieën naast kamermuziek moeten bestaan is door geldig voor alle soorten films. Als documentairemaker zelden financieel geholpen ben ik verplicht geweest alles zelf te doen, namelijk: research, pitch, scenario realisatie, montage tot en met distributie toe! (module regisseurs en scenaristen)

14.2.1.5 Logistieke ondersteuning

In het kader van ondersteuning voor de verwezenlijking van projecten, wordt naast financiële ondersteuning ook gevraagd naar mogelijke vormen van logistieke ondersteuning en het voorzien van werkruimtes:

Geen financiële ondersteuning, wel ondersteuning bij organisatie tentoonstellingen (module beeldend kunstenaars)

Betaalbare transportmogelijkheden voor zwaar en groot werk. (module beeldend kunstenaars)

Meer tentoonstellingsruimten beschikbaar stellen. ...; Werkplaatsen waar je (mits vergoeding) materiaal (lastoestellen, snijtafel, oven,...) kunt gebruiken of waar kennisoverdracht kan plaatsvinden (module beeldend kunstenaars)

Werkplekken voor jonge kunstenaars die net enkel op good wil en vrijwilligerswerk draaien, etc.)(module podiumkunstenaars)

The possibility to access a work space independently of productions (a co-working office, a dance studio) (module podiumkunstenaars)

14.2.1.6 Onwetendheid en onbegrip bij relevante instanties

Misschien niet meteen een vraag naar meer concrete ondersteuning, maar zeker een frustratie die meerdere kunstenaars uiten is het de onwetendheid en het onbegrip waarop ze stuiten bij relevante instanties zoals RVA en VDAB. Maar mogelijk kunnen beroepsorganisaties hier wel een adviserende en informerende functie vervullen:

Meer begrip vanuit instantie voor werkloosheidsvergoeding of andere overheidsinstanties, waardoor ik terug ben gaan werken en een horeca-job combineer. (module beeldend kunstenaars)

Ik ben beginnend kunstenaar en was een tijd werkloos. Ik werd opgejaagd door RVA en VDAB om aan een job te raken maar wilde me eigenlijk focussen op mijn schrijfwerk. Er is geen ruimte binnen het huidige systeem om te worden gevrijwaard van 'vervolging'. Ik heb uiteindelijk vrijwillig mijn werkloosheid stopgezet omdat ik zelf wilde bepalen wat ik met mijn leven deed. Met een minimumuitkering zou ik deze tijd goed kunnen overbruggen (ik leef extreem minimaal) en zonder financiële zorgen kunnen bouwen aan mijn auteurscarrière, totdat ik daarmee geleidelijk aan zelf geld kan verdienen. (module auteurs en illustratoren)

Ik moet mij steeds gaan verantwoorden bij de VDAB omdat zij niet zien dat ik als regisseur aan het werk ben. Ik moet dan op gesprek komen voor vernederende jobs terwijl ik een programma in elkaar aan het steken ben. (module regisseurs en scenaristen)

Advies, begeleiding en ondersteuning inzake RVA & VDAB. Voortdurend voel je je opgejaagd wild door die instanties. (module auteurs en illustratoren)

14.2.2 Wanneer en voor wie is de nood het hoogst?

Zoals uit vele citaten hierboven blijkt is vooral bij de aanvang van de carrière de nood aan ondersteuning zeer hoog. Niet alleen vorige generaties van kunstenaars maar ook de meer recent afgestudeerde of recent gestarte kunstenaars hekelen de gebrekkige kennis van de zakelijke aspecten bij de aanvang van de loopbaan. Meerdere kunstenaars geven aan dat er op dit vlak reeds enige verbetering heeft plaats gevonden in de opleidingen, toch ervaren ze nog steeds een gebrekkige aandacht voor de zakelijke kant in de opleidingen.

When I had problems with a producer, when I was young artist. I produced and directed a movie right after my studies, and a producer tried to screw me. With the help of a lawyer I managed to reclaim the control of the movie, but I was not prepared by arts school to deal with producing relationships. (module regisseurs en scenaristen)

De periode na mijn afstuderen.... Het duurt een tijd voor je genoeg audities hebt gedaan om genoeg freelance werk bij elkaar te hebben, laat staan een vaste job als uitvoerend musicus. In Nederland bestaat of bestond (niet zeker wat de huidige situatie is een ondersteuning van pas afgestudeerde kunstenaars de eerste 3 jaar na het behalen van hun diploma. Daarna kon je zelf inschatten of je uit het kunstenaars bestaan een leven kon maken of niet. Misschien zelfs een beter systeem dan het kunstenaarsstatuut waar vaak misbruik van wordt gemaakt spijtig genoeg. Het geeft je een springplank en tijd om je weg te zoeken. (module muzikanten en componisten)

Bij mijn eerste job die ik aannam als kunstenaar heb ik geen bijstand gevonden inzake contracten afsluiten of projectmanagement. Ik heb toen een opdracht aangenomen en alle auteursrechten afgestaan. Verder had ik een offerte geleverd tegen forfaitaire prijs en wijzigde de cliënt zijn wensen vaak waardoor het budget ver boven het geraamde uitkwam. Uit risico om het project niet af te werken en erin gelovend dat dit veel nieuw werken of projecten zou leveren, heb ik toen dit project afgewerkt met alle financiële gevolgen vandien. Ik ben nog steeds deze kosten aan het meedragen en de nieuwe projecten zijn ondanks vele publicaties uitgebleven, gezien ik geen auteursrechten heb op mijn werk. Het starten blijft moeilijk als kunstenaar en ik zie me dan ook meer ls een aannemer ondertussen dan als kunstenaar. (module beeldend kunstenaars)

Na het afstuderen word je voor de leeuwen gegooid. Er is geen draagvlak aanwezig. Als je dan niet beschikt over een achterban is het keihard knokken om te overleven. Laat staan ergens te raken. En als je dan uit een arm milieu afkomstig bent kan je het al bijna vergeten op voorhand. Het heeft mij tien jaar gekost om daar van los te komen. Pas daarna kon ik voldoende tijd vrij maken om mij artistiek maatschappelijk te positioneren. Een ondersteuning na afstuderen kan bestaan uit een realistische analyse van de mogelijkheden als kunstenaar. Hoe solliciteer je, wat zijn de mogelijkheden die je hebt binnen jouw werkveld, waar vind je de juiste informatie, hoe ga je om met die informatie, etc. (module beeldend kunstenaars)

Als uitvoerend kunstenaar moet je veel verschillende petjes dragen. Het is vaak moeilijk om artistiek volledig je zin te doen omdat er zoveel bij komt kijken. Ik weet dat de opleidingen daar nu meer aandacht aan besteden maar toen ik studeerde werd er nog niet gesproken over de kunstenaar als ondernemer. Daardoor merk ik nu nog dat ik zakelijke skills mis. Het zou geen kwaad kunnen om jonge kunstenaars meer te laten kennis maken met wat ondernemerschap juist inhoudt, hoe men zichzelf kan in de markt zetten en promoten. (module muzikanten en componisten)

Bij het begin van mijn loopbaan zou bijkomende informatie zeer welkom zijn geweest. Zowel voor praktische en financiële zaken (bij welke organisaties moet je aansluiten, hoe zit dat met Sabam en co, hoe gaat dat met het aangeven van je belastingen, ...?) maar ook inhoudelijk. Bvb hoe pak je een lezing aan?(module auteurs en illustratoren)

Vooral in het begin van de loopbaan kun je ondersteuning gebruiken. Het is erg lastig om aan een eerste opdracht te komen: uitgevers willen liever op zeker spelen, wat begrijpelijk is, maar voor een debutant wordt het dan wel heel moeilijk. (module auteurs en illustratoren)

Problemen worden vooral bij de start van de loopbaan gesignaleerd. Toch vragen ook een aantal kunstenaars voor meer specifieke aandacht voor de 'wat oudere' kunstenaars:

Als 'oudere' kunstenaar word je veel te snel afgeschreven. Naar mijn gevoel is er geen verschil met collega's van 20 jaar jonger, doch voor de galleristen en musea is er een hemelsgroot verschil. Eens over de 50 kom je gewoon niet meer aan de bak (als j het nog niet gemaakt hebt - als je een laatbloei bent, wegens welke omstandigheden dan ook) (module beeldend kunstenaars)

Problematisch dat Vlaamse Gemeenschap "oudere" kunstenaars nog nauwelijks ondersteunt met ontwikkelingsbeurzen, louter met projectbeurzen, waarvan de financiële afhandeling steeds onmogelijker wordt. Reeds om een klein bedrag als 5000 tot 10.000 euro te mogen krijgen als productiesteun, moet je een enorm dossier samenstellen. Het is niet meer in verhouding... Wie begint daar eigenlijk nog aan? Bovendien is het hele kunstveld gecentreerd om jonge kunstenaars (hip, jong, hot, en vlot). Het is als ouder wordende kunstenaar helemaal niet evident om je werk geproduceerd te krijgen. (module beeldend kunstenaars)

En er is veel ondersteuning voor jong en aanstormend talent, maar er wordt weinig gedaan aan lang termijn begeleiding. Eens niet meer zo piepjong wordt het plots moeilijker en moeilijker omdat je echt wel aan je lot overgelaten wordt. (module muzikanten en componisten)

Bij mijn eerste boek kreeg ik heel veel ondersteuning, maar daarna werd ik aan mijn lot overgelaten. Je moet een bijna af werk inleveren en dan zijn ze weer geïnteresseerd in het product. Als je marktwaarde niet hoog is, dan willen ze geen tijd meer aan je besteden. Je krijgt het plezier te pakken van het schrijven, maar je moet dan zelf investeren (financieel/ cursussen betalen) om beter te worden in het vak. Op die manier betaal je eigenlijk om te kunnen schrijven. Dus, financiële steun of een intense opvolging van het werk waarmee je bezig bent zou welkom zijn. (module auteurs en illustratoren)

Heeft ondersteuning nut als er geen jobmogelijkheden zijn? In elke sector zijn er "families" waar je de facto niet echt bijhoudt, anders behoeft deze "families" niet te bestaan. Maar ik ben ook nog eens van land veranderd gedurende 20 jaar (...), waardoor ikzelf eigenlijk de steun vanuit mijn eerste opleiding ... ben kwijtgespeeld. We leerden toen minder dat alles draait om manieren vinden om op te vallen, vanwege de zeer nauwe artistiek leefbare flessenhals. Het populairder worden van artistieke beroepen, zeker in de audio-visuele kunsten heeft de concurrentie ontzettend verhoogd en maakt dat je in heel veel gevallen al serieus professioneel moet zijn vooraleer je nog maar aan een opleiding kan beginnen. Vervolgens als je later (zoals ik) switcht van acteren naar scenarist en regisseur is leeftijd altijd de eerste struikelblok. Er wordt de facto geacht dat je na 35 niet "vernieuwend" kan zijn, of misschien vooral de investering niet meer waard bet. (module regisseurs en scenaristen)

En is de enige juiste conclusie wellicht dat ondersteuning nodig is in elke fase van de loopbaan, aangepast aan de specifieke conditie waarin de kunstenaar zich op dat moment bevindt:

Er zijn niet echt specifieke momenten, het gaat over het algemene loopbaantraject. Werken in de podiumkunsten is voor de kunstenaar een interimjob geworden. Je bent als kunstenaar de sluitpost van de theater- en productiehuizen ziekteverlof, tijdscrediet, vaderschapsverlof, overuren recupereren etc. kun je geen aanspraak op maken, pensioenopbouw is precair. Je werkt vaak onder het barema of schrijft jezelf minder dagen in om je werk toch te kunnen maken. Allemaal zaken waar de ondersteunende beroepen binnen de sector (administratie, communicatie, productie, ...) wel gebruik van kunnen maken. (module podiumkunstenaars)

14.2.3 Hoe ondersteuning bieden?

14.2.3.1 Het hoger onderwijs

Heel wat respondenten kaarten het (totaal) ontbreken van zakelijke informatie in de opleiding aan. We geven hieronder enkele van de vele reacties weer:

De lessen aan X hadden mij beter kunnen voorbereiden op het echte werk. Ook het zoeken naar een job binnen de sector wordt nog onvoldoende begeleid in de scholen. (module regisseurs en scenaristen)

Tijdens de opleiding zou er een duidelijke uiteenzetting moeten zijn over hoe je je kan redden zonder manager. Je wordt te weinig voorbereid over hoe het echte leven na de opleiding in elkaar steekt qua jezelf verkopen, concerten te pakken krijgen, managers aan te trekken enz. (module muzikanten en componisten)

Laatste jaar in opleiding fotografie kwam totaal niet aan bod hoe je als kunstenaar je boontjes kon doppen na het behalen van diploma. Waar je terecht kan voor steun, opleiding en administratieve hulp moesten we zelf uitzoeken. Niet genoeg voorbereiding op kunstscholen voor het verdere volwassen leven!(module beeldend kunstenaars)

Het zwarte gat na het afstuderen, of misschien nog beter tijdens het studeren (als je een kunstopleiding volgt). Er wordt wel geleerd hoe je moet kunstenaar zijn: werk maken, erover nadenken/communiceren etc. maar niet over het zakelijke aspect van een kunstenaar of ontwerper zijn: waar je kan aankloppen, prijszetting, financiële ondersteuning...(module beelden kunstenaars)

Toen verzamelaars geïnteresseerd begonnen te raken in mijn werk, had ik nog geen galerij of zakelijke ondersteuning. Ik wist zakelijk helemaal niet wat ik moest doen. Bijvoorbeeld prijsbepaling, hoe ik een factuur moest opmaken, of het noodzakelijk was en boekhouding bij te houden,... Ik was toen nog bezig aan de bachelor beeldende kunst-schilderkunst. Ondertussen heb ik bijna de master fine arts afgerond en nog steeds is er, in de 5 jaar dat ik nu in het hoger kunstonderwijs zit, geen enkel vak, les workshop, infomoment,... geweest om ons als jonge beginnende kunstenaars zakelijk te ondersteunen. Dit is een enorm hiaat in het hoger kunstonderwijs. (module beeldend kunstenaars)

Tijdens de studie: je wordt volledig klaargestoomd op 1 vlak: uitvoerend musicus. Waar je terecht kan wanneer je geen werk hebt, hoe het zit met statuten/uitbetalingen/zelfstandige worden of een vennootschap oprichten, onderhandelingsstraining, contact met organisatoren, modelcontracten, addertjes onder het gras (...) (module muzikanten en componisten)

De ondervraagde kunstenaars vinden het daarbij niet alleen belangrijk dat je als student meer informatie meekrijgt over de zakelijke en praktische kant van het kunstenaarschap, maar tevens stippen ze de noodzaak aan van meer praktijkervaring tijdens en vlak na de opleiding:

Ik denk dat er vooral meer ondersteuning nodig is aan studenten 3e Bachelor/Master. Dit kan in de vorm van aangepaste stages, lezingen van mensen uit het veld (bv. over auteursrecht, tarieven, etc..), aandacht voor de financiële aspecten die bij het kunstenaarschap komen kijken, enz. Tijdens mijn opleiding was dit nihil, er was enkel aandacht voor de ontplooiing als individuele kunstenaar. In de hogeschool waar ik nu lesgeef, zie ik dat er wel al iets meer aandacht aan wordt besteedt, ook al is het nog steeds veel te weinig. Nu zijn pas afgestudeerde kunststudenten vaak een vogel voor de kat. (module beeldend kunstenaars)

Aan het einde van de kunststudies door docenten, professionelen al met een voet in de professionele wereld gezet worden. (module beeldend kunstenaars)

Ja, aan het einde van de Master. In plaats van enkel theoretisch zakelijk advies te krijgen, had ik erg nood aan een mentor, een blijvend persoon die me opneemt in zijn/haar atelier. Niet om daar meteen geld bij te verdienen, maar om gewoon samen bezig te zijn. En zo te leren van de wereld zoals die nu is. (module auteurs en illustratoren)

Vooraf bij het afstuderen was er niks of niemand die je een juiste uitleg kon geven over het zakelijke aspect van en in het vak. Dat zou verplicht in de laatstejaars opleiding als vak moeten zitten! (module podiumkunstenaars)

Film school was completely inadequate in terms of learning how to make a film. In four years we have had maybe 5 hours of guided working with actors. This is a big lack. I find it difficult now to decide to work with actors, because I'm afraid that I won't be able to get the best out of them, by sheer lack of experience. It might be great to, from time to time, do small projects within a specific, non-professional context, where you can really try out things without having to be afraid to fail. A school-like atmosphere where you make something only for the experience of it, where you don't have to spend a year convincing people that the project is great, before

even making it. Where you can 'hide' behind the context, to really see what you're capable of at certain unknown terrains. (module regisseurs en scenaristen)

14.2.3.2 In-service training

We zagen dat de meerderheid van de kunstenaars een diploma hoger onderwijs op zak heeft. Het hoger onderwijs vormt bijgevolg zeker een belangrijk kanaal voor de zakelijke ondersteuning van kunstenaars in wording en bij het op weg zetten van jonge kunstenaars. Toch gaf in deze bevraging ook een kwart van de kunstenaars aan niet te beschikken over een diploma hoger onderwijs en heeft van de hoger opgeleiden ook niet iedereen een artistiek diploma op zak. De reeds hoger aangehaalde complexiteit van regelgeving en de vraag naar meer concrete ondersteuning maken tevens dat ook voor kunstenaars met een artistiek diploma in het hoger onderwijs meer aandacht voor de zakelijke aspecten binnen het hoger onderwijs ontoereikend is. Meerdere respondenten vragen dan ook voor vormingen en informatiemomenten buiten het reguliere onderwijs; vormingen die meer gericht zijn op de kunstenaar in het werkveld.

Infosessie voor opstarten als zelfstandige, gericht naar illustratoren. Richtlijnen voor honorarium. Tips voor boekhouding en contractonderhandeling.(module auteurs en illustratoren)

Een goede coach die zakelijk is en artistiek kan aanmoedigen en ideeën kan evalueren en helpen sturen. Misschien zou ook een soort avondopleiding nuttig kunnen geweest zijn waarin artiesten zichzelf beter leren promoten, zelf kansen creëren, en leren om ze hun creaties of talenten in de markt kunnen zetten. (module muzikanten en componisten)

Ik studeerde weliswaar af in een artistieke richting, maar wel een andere dan hetgeen wat ik daarna gaan doen ben. Ik kon dus niet rekenen op het normale netwerk dat je opbouwt tijdens een opleiding om aan opdrachten te geraken. ok had ik absoluut geen flauw benul van de praktische en zakelijke kant van het kunstenaarschap, en het opzetten van producties. Simpele zaken als: hoeveel kan en mag ik vragen voor mijn werk. Dit moest ik al doende leren, en dat is normaal, maar wat meer richtbedragen, formules, en info daarrond zou zeker in het begin handig zijn geweest. Hoewel het kunstencentrum mij daar goed geholpen heeft, kon ik daar een nog betere ondersteuning gebruiken, zeker om de praktijken en gangbaarheden van het opzetten en verkopen van producties en werken te leren. Zonder voortraject en connecties uit je opleiding verlies je veel tijd met dit allemaal op jezelf te leren. Hoewel het kunstencentrum infodagen heeft ingericht zouden enkele specifieke cursussen en netwerkmomenten hier van pas kunnen komen. Ook hulp om mijn werk te presenteren en te verkopen is belangrijk, zelfs tot op vandaag. Als geluidskunstenaar zit ik ergens tussen beeldende kunst, podiumkunsten en muziek in. Zelf hou ik van dit snijveld, maar het zorgt er wel voor dat we soms tussen twee stoelen in vallen, we horen nog bij de galerijwereld van de klassieke beeldende kunsten, noch echt bij de muziek, noch echt bij de podiumkunsten, wat ervoor zorgt dat een begeleiding op maat van ons soms wat moeilijk is. Een specifiek steunpunt voor deze 'in between' activiteiten zou handig kunnen zijn. Niet dat we steeds meer kaderorganisaties moeten maken (het kunstencentrum kan dat prima doen), maar in Nederland zijn er bvb veel organisaties die bezig zijn met nieuwe media en digitale kunst (waar je als geluidskunstenaar vaak onder valt). In België, hoewel er enkele organisaties zijn die goed bezig zijn, blijft dit soms wat onderbelicht. (module beeldend kunstenaars)

Niet alleen wordt daarbij melding gemaakt van vormingen op zakelijk vlak, tevens stellen een aantal kunstenaars de vraag naar inhoudelijke cursussen en vormingen.

Ondersteuning om verder te specialiseren in 3d-animatie ontbreekt en opleiding is verschrikkelijk kostelijk (tot 4000 euro/per jaar) en niet te financieren vanuit eigen inkomsten. er is nochtans een nijpend tekort aan hoogopgeleide 3d-animators in België alleen al. Veel producenten wijken daardoor snel uit naar de buurlanden of verder (module regisseurs en scenaristen)

Na het afstuderen: meer mogelijkheden en initiatieven om zich te ontwikkelen als scenarist. Naast het VAF-schrijf atelier zijn er te weinig opstapmogelijkheden om trapsgewijs te groeien, waardoor de ontwikkeling als scenarist ernstig vertraagd. Dit is slecht voor de doorstroom en ontwikkeling van schrijftalent maar ook op lange termijn voor de ontwikkeling van de sector. Betere schrijvers, betekent beter films en daardoor een betere industrie. (module regisseurs en scenaristen)

In deze in-service trainingen en infomomenten, zo bleek ook reeds uit verschillende eerder citaten, zien kunstenaars een belangrijke taak weggelecht voor de bestaande beroepsverenigingen, steunpunten en advieskanalen.

I also have this feeling you're being forwarded from one side to another, ... I do't have the feeling there's this one organization who have all the answers and truly give support. There are a lot of organizations who are experts on some levels, but there isn't one that connects all of them. And for most of them, you need to have enough connections first before they help you. Which does makes sense, but doesn't make it easy.

14.2.3.3 Vorming van fiscaal adviseurs en boekhouders

Meerdere kunstenaars melden dat slechts weinig boekhouders of fiscaal adviseurs voeling hebben met de kunstensector. Boekhoudkundigen die gespecialiseerd zijn in kunstenaars zouden dan ook welkom zijn volgens een aantal respondenten:

Bij het opstarten (in 1996) wou niemand me helpen; de sociale kas kon alleen bijdragen ontvangen, het handelsregister alleen registreren, de BTW-aangifte formulieren laten invullen,.... Voor mijn toenmalig profiel als muzikant/grafisch vormgever was er geen pasklare uitleg of formule. Een boekhouder zette me wat op weg, maar kende niets van "bijberoep als individueel uitvoerend kunstenaar"... Ik heb BTW-tarieven moeten aanrekenen van respectievelijk 21%, dan 6% en dan 0% (als muzikant). Pas later werd me muziekcentrum Vlaanderen, Poppunt, Kunstenloket,.... bekend. Maar hun informatie (en websites) zijn onontbeerlijk!! (module muzikanten en componisten)

Opstarten was moeilijk, in retrospect zou ik het zakelijke aspect beter bestudeerd hebben en bepaalde beslissingen eerder of anders genomen hebben. Ook moeilijk om boekhouders of fiscaal adviseurs te vinden die voeling hebben met de sector (module regisseurs en scenaristen)

In eerste plaats een boekhouder die beter op de hoogte was van fiscale regeling rond Royalties. (module auteurs en scenaristen)

Ja, hulp wat betreft het financiële plaatje, als je extra bijverdiensten hebt binnen de artistieke sector zoals KVR, vrijwilligersvergoeding, occasionele inkomsten... Niet alle boekhoudkantoren zijn hiervan op de hoogte. (module muzikanten en componisten)

De zoektocht naar een manier om op een legale manier vergoed te worden voor eenmalige artistieke opdrachten terwijl ik een werkloosheidsuitkering kreeg was moeizaam. Gelukkig vond ik hulp bij een specialist binnen mijn vakbond die zich over de artiesten ontfermde en goed op de hoogte was van rechten en plichten. Tegelijkertijd kreeg ik van hem de boodschap dat de fiscus niet altijd op de hoogte was van onze rechten. Het blijft een ondoorzichtig kluwen, de fiscale rechten en plichten van het artiestendom. Vind je een specialist ter zake, dan moet je nog hopen dat die het in mensentaal kan uitleggen. (module podiumkunstenaars)

14.2.3.4 Eenvoud

Tenslotte wijzen kunstenaars op de noodzaak van vereenvoudiging. Hierbij verwijzen ze zowel naar de regelgeving als naar administratie toe:

Er is teveel versplintering / versnippering ivm sociale / fiscale wetgeving (regeltjes die elkaar soms tegenspreken). Veel te veel instanties waar je dient langs te lopen voor administratie (RVA, VDAB, sociaal secretariaat) en die spreken elkaar af e toe toch tegen en dan sta je daar, dien je het zelf maar op te lossen . DUS MEER EENDUIDIGHEID EN EENVOUD GEVRAAGD AUB . (module beeldend kunstenaars)

Administratieve taken zouden eenvoudiger mogen worden ook kostennota's zij zeer moeizame bezigheden (module auteurs en illustratoren)

Op momenten van ziekte en gebrek aan opdrachten... Het sociale vangnet voor een zelfstandige is vrijwel 'onbestaande'. Ik ben er mij van bewust dat er waarschijnlijk betere statuten bestaan voor mijn aard van 'professioneel bezig zijn'. Maar het uitpluizen van dat kluwen en de administratieve rompslomp hieraan gepaard gaande, werkt dodelijk vermoeiend. (module auteurs en illustratoren)

Ondersteuning van de beleidsmakers op diverse vlakken. Fiscaliteit en sociale zekerheid zijn te complex, zeker als je veel in het buitenland werkt, elk land heeft zijn eigen systeem. Op dat vlak zou Europa één algemeen beleid moeten uitwerken (...) Zo zou ik meer in het buitenland kunnen werken maar werken via Smart of vergelijkbare organisaties is financieel wel erg nadelig en complex: zware lasten op het brutoloon en een enorme hoeveelheid aan contracten en C's. De beste ondersteuning is voor mij administratieve vereenvoudiging en een aanvaardbaar nettoloon. (module muzikanten en componisten)

Het 'artiestenstatuut' is geen echt statuut. Enkel wat specifieke regels binnen de werkloosheidsreglementering. De regels zijn daarbij zo complex dat zelfs met ondersteuning/info van SBK (weten vaak zelf niet hoe het zit), kunstloket en vakbond het nog moeilijk blijft om zicht te krijgen op je eigen rechten. Hierover is betere individuele dienstverlening echt nodig. (Of vereenvoudiging van de regels :-)(module podiumkunstenaars)

Het tax shelter mechanisme zou moeten gekoppeld zijn aan VAF: wie geen subsidies krijgt, wordt doorgeschoven naar een VAF-gedreven afdeling die de net niet-goed-genoeg-bevonden dossiers ook mede hierdoor ondersteund en de administratie errond vereenvoudigd en/of beperkt. Resultaat: meer output en vooral meer verscheidenheid in artistiek werk. (module regisseurs en scenaristen)

15 Besluit

Deze studie naar de sociaaleconomische positie van professionele kunstenaars bevaart de individuele kunstenaar. Uitgangspunt van deze studie is de vaststelling dat artistieke en creatieve beroepen gekenmerkt worden door kortlopend, projectmatig werk en een hoge mate van flexibiliteit en mobiliteit. Door de focus te leggen op de individuele kunstenaar maken we een round-up van zijn/haar sociaaleconomische positie: wat zijn de werkcondities van kunstenaars? Hoe zijn de loopbanen opgebouwd en wat is de verhouding tussen artistieke dan wel niet-artistieke activiteiten? Hoe zit het met de verloning? Geeft de groeiende flexibiliteit meer vrijheid of leidt dit net tot groeiende onzekerheid?

In dit onderzoek kwamen vijf kunstenaarsgroepen aan bod: (1) regisseurs en scenaristen, (2) beeldend kunstenaars, (3) literair auteurs en illustratoren; (4) muzikanten en (5) podiumkunstenaars (zonder acteurs, die werden in 2014 reeds bevraagd). Op basis van databestanden van de opdrachtgevende organisaties werden professionele kunstenaars aangeschreven. 2.731 van hen vulden de online websurvey in. We halen hierbij een responscijfer van 20% als we alle verstuurd e-mails in rekening brengen. Velen openden echter de e-mail met de uitnodiging tot het onderzoek niet. Diegenen die de mail naar het onderzoek openden, vulden in 70% van de gevallen de vragenlijst in. Van de groep van 2.731 respondenten is 24% actief in de audiovisuele kunsten (regie en/of scenario), 32% in de beeldende kunsten, 16% in de literatuur (auteur of illustrator), 39% in muziek en 25% in de podiumkunsten. Met dit onderzoek bereikten we sowieso een zeer grote groep kunstenaars. We kunnen echter geen representativiteit claimen.

De samenstelling van de kunstenaarsgroepen is sterk verschillend in de onderscheiden disciplines. Zo bestaan er meer 'mannelijke' disciplines zoals audiovisuele kunsten en muziek. Voor de overige disciplines (literatuur, beeldende en podiumkunsten) is er een genderevenwicht. Dit genderevenwicht is echter misleidend. In elke discipline zien we dat het aandeel van vrouwen sterk afneemt naarmate de leeftijd stijgt. De vervroegde uitstroom van vrouwen is duidelijk zichtbaar in de cijfers al heeft dit deels ook te maken met cohorteversillen (i.e. pakweg 40 jaar geleden waren er minder vrouwelijke kunstenaars). Wat leeftijdssamenstelling betreft vormen podiumkunstenaars de jongste groep, de auteurs de oudste. Naar opleidingsniveau stellen we weinig verschillen vast tussen de vijf kunstenaarsgroepen: 80% tot 90% van de kunstenaars heeft een diploma hoger onderwijs. Zij vormen dus een zeer hoog opgeleide groep en dienen bij arbeidsmarktvergelijkingen dan ook met hoger opgeleiden vergeleken te worden. Het aandeel artistieke diploma's varieert wel meer naargelang de beschouwde discipline: beeldend kunstenaars en regisseurs/scenaristen hebben het vaakst een artistiek diploma.

In de werkzaamheden van professionele kunstenaars onderscheiden we vier types van activiteiten: (1) artistieke kernactiviteiten, (2) activiteiten die gerelateerd zijn aan het artistieke werk zoals bijvoorbeeld lesgeven of productiewerk; (3) activiteiten in andere artistieke en creatieve disciplines en (4) andere activiteiten. Naast modulespecifieke activiteiten werd ook telkens gevraagd of men al dan niet vergoed werd voor de activiteit. Ondanks het verschil in activiteiten tussen de disciplines zien we een duidelijk patroon opduiken. De respondenten zijn combinatiekunstenaars die een mix van de vier activiteiten uitvoeren. Gemiddeld gaat iets meer dan de helft van de totale werktijd naar artistieke kernactiviteiten. Wat de vergoeding betreft blijkt de ontwikkelingsfase en het eigen creatieproces zelden vergoed. Dit geldt voor alle disciplines. Wel staat er doorgaans een vergoeding tegenover opdrachten en projectwerk. Naast het artistieke werk blijft lesgeven een belangrijke activiteit: binnen elke discipline geeft minstens vier op tien kunstenaars les.

Ook qua statuut verschillen de onderzochte disciplines sterk. Beeldend kunstenaars en auteurs werken in tegenstelling tot podiumkunstenaars vaker als zelfstandige. Podiumkunstenaars werken vaker in loondienst of via

sbk's. Bij regisseurs, scenaristen en muzikanten is het beeld meer diffuus met een mix van zelfstandigen en werknemers.

Ondanks de variatie tussen en binnen elke discipline liggen de gemiddelden en de medianen van de netto jaarinkomens van de vijf kunstenaarsgroepen onder die van andere hoogopgeleide werkenden in Vlaanderen. We stellen tevens een genderloonkloof vast: mannelijke oudere werknemers verdienen beduidend meer dan vrouwen op dezelfde leeftijd. Het is hoopvol om vast te stellen dat op jonge leeftijd de genderloonkloof een pak kleiner (of bijna onbestaande) is.

Slechts een op de tien respondenten, met uitzondering van regisseurs en scenaristen, halen hun volledige inkomen uit artistieke kernactiviteiten. Tellen we alle artistieke activiteiten samen (zowel kernactiviteiten als gerelateerd aan kernactiviteiten) dan haalt het helft van de muzikanten/compunisten en podiumkunstenaars 100% van hun inkomen hieruit. Bij auteurs/illustratoren, podiumkunstenaars en beeldend kunstenaars haalt minder dan een derde zijn/haar volledig inkomen uit artistieke en daaraan gerelateerde jobs.

Respondenten zijn ontevreden over de extrinsieke jobkenmerken zoals hoogte van de verloningen en het gebrek aan werkzekerheid. De meerderheid van de respondenten heeft nood aan het inkomen van de partner om rond te komen. Heel wat respondenten kaarten tevens het (totaal) ontbreken van zakelijke informatie in hun initiële opleiding aan. Desondanks is de intrinsieke motivatie hoog en overwegen weinigen om te stoppen. We merken op dat de degenen die daadwerkelijk gestopt zijn, niet bij de onderzoekspopulatie behoren.

Het mag duidelijk zijn dat zij die ons leven verrijken met muziek, met letters en gedachten, met beelden, met emoties en verbeelding daarvoor bitter weinig terugkrijgen. Sommigen zullen opwerpen dat dit geen nieuw fenomeen is. De relatie tussen geld, inkomen en kunst(enaars) is altijd al moeilijk geweest (Abbing, 2002). Toch lijkt de moeilijke relatie de laatste jaren enkel maar versterkt. De artistieke en creatieve sector transformeert in sneltempo naar een situatie van 'atypische' werkgelegenheid met heel wat kortlopende projecten, tijdelijke en deeltijdse tewerkstelling, een aaneenrijging van korte contracten, los-vaste situaties met freelancers en zelfstandigen (zie Menger, 1999, 2001 & 2006; Throsby & Zednik, 2011; Janssens, 2008; Kreszlo, 2011; Bresseleers 2013). Dit onderzoek toont duidelijk aan dat deze ontwikkeling ook aan de orde is binnen verschillende kunstdisciplines en sectoren in Vlaanderen, ondanks de discipline-specifieke resultaten, de immense verscheidenheid aan profielen, aan achtergronden, aan werkwijzen, aan invalshoeken en meningen.

We komen uit op een situatie waarbij kunstenaars loopbaanaspecten veel meer zelf in handen (moeten) nemen en uitwerken. Dat geeft nieuwe mogelijkheden en kent veel voordelen maar legt tezelfdertijd zware druk bij kunstenaars. Zij belanden in een situatie waarbij ze zelf verantwoordelijk zijn voor hun loopbaan en moeten die zelf vormgeven: de zoektocht naar (verschillende types van) werk, de constante en meestal onbetaalde creatiedruk, onderzoek naar het meest aangepaste zakelijk advies, beslissingen over statuut, onderhandelingen, contracten, auteursrechten, administratie regelen etc. Uiteindelijk gaat het om het managen van een artistieke of creatieve loopbaan en dat vraagt niet alleen een grote investering (cf. Segers et al. 2010), kunstenaars zijn ook niet opgeleid voor eigen loopbaanmanagement.

Hier lijken ons enkele openingen te liggen voor een vernieuwd beleidskader waarbij (1) de kunstenaar gesterkt wordt met zakelijke praktijkkennis zowel voor als na de opleiding en (2) meer toegepaste en ondersteuning op maat via duidelijke kanalen. Daarnaast lijkt het ons hoogdringend tijd voor een aanpassing van het institutioneel en juridisch kader zodanig dat atypische jobs zich niet meer moeten wringen in een systeem dat erop gericht is de meer stabiele jobs en loopbanen te reguleren.

16 Referenties

- Abbing, H. (2002). *Why are artists poor? University of Chicago Press Economics Books.*
- Alper, N., & Wassall, G. H. (2000). *More than once in a blue moon: Multiple jobholdings by American artists* (Vol. 40): Seven Locks Pr.
- Alper, N. O., & Wassall, G. H. (2006). Artists' careers and their labor markets. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 813-864.
- Bowen, B. (2001). *Belonen van werknemers. Managementsvaardigheden*. Schoonhoven: Academic Service.
- Bresseleers, M. (2012). The job of a lifetime? Careers in subsidised arts organisations 2008-2010. In D. Hesters & J. Janssens (Eds.), *Perspective: Artist. The position of individual artists in the performing arts in Flanders* (pp. 65-80). Brussel: Kwarts.
- Bresseleers, M. (2013). De job van je leven? Loopbanen in gesubsidieerde kunstorganisaties 2008-2010. In D. Hesters (Ed.), *Kunstzaken. Financiële en zakelijke modellen voor de kunsten in Vlaanderen* (pp. 40-53). Brussel: Kwarts.
- Briscoe, J. P., & Hall, D. T. (2006). The interplay of boundaryless and protean careers: Combinations and implications. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 4-18.
- Briscoe, J. P., Hall, D. T., & Frautschy DeMuth, R. L. (2006). Protean and boundaryless careers: An empirical exploration. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 30-47.
- De Prins, P., Segers, J., De Vos, A., & Brouwers, S. De invloed van nieuwe en hardnekkige loopbaanpraktijken op de duurzaamheid van loopbanen.
- DeFillippi, R. J., & Arthur, M. B. (1994). The boundaryless career: A competency-based perspective. *Journal of Organizational Behavior*, 15(4), 307-324.
- De Heusch, S., Dujardin, A., & Rajabaly, H. (2011). L'artiste entrepreneur, un travailleur au projet. In : *L'artiste un entrepreneur ?* Brussel : SmartBe – Les Impressions: 17-28.
- Dillman, D. A. (2011). *Mail and Internet surveys: The tailored design method--2007 Update with new Internet, visual, and mixed-mode guide*: John Wiley & Sons.
- Forrier, A. (2007). De ongebonden loopbaan van de podiumkunstenaar. Een zegen of een vloek? *Courant*(80), 13-17.
- Forrier, A., & Sels, L. (2003). The concept employability: a complex mosaic. *International journal of human resources development and management*, 3(2), 102-124.
- Forrier, A., Sels, L., & Verbruggen, M. (2006). Career Counseling in the new Career Era: A Study about the Influence of Career Types, Career Satisfaction and Career Management on the Need for Career Counseling. *SSRN Working Paper Series*.
- Galligan, A. M., & Alper, N. O. (1998). Characteristics of performing artists: a baseline profile of sectoral crossovers. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 28(2), 155-177.
- Hall, D. T. (1996). Protean careers of the 21st century. *The Academy of Management Executive*, 10(4), 8-16.
- Hesmondhalgh, D., & Baker, S. (2010). 'A very complicated version of freedom': Conditions and experiences of creative labour in three cultural industries. *Poetics*, 38(1), 4-20.
- Ijdens, T., van der Werff, H. & van der Eerden, M. (2003). *Zijn we in beeld? Onderzoek beroepspraktijk en sociaal-economische positie van film- en televisieregisseurs*. Tilburg: IVA.

- Ijdens, T., von der Fuhr, S. & de Rooij, J. (2009). *Pop, wat levert het op?: Onderzoek naar de inkomsten van popmusici*. Tilburg: IVA.
- Janssens, J., & Moreels, D. (2008). *Survival in de podiumjungle. De loopbaan van performers in de podiumkunsten (1993-2005)*. Brussel: VTi, (online), <http://www.vti.be/nl/files/survival-depodiumjungle>.
- Jeffri, J. (2008). *Taking Note: A Study of Composers and New Music Activity in the U.S.* Ann Arbor, Michigan: Inter-university Consortium for Political and Social Research.
- McAndrew, C., & McKimm, C. (2010). *The Living and Working Conditions of Artists in the Republic of Ireland and Northern Ireland*. The Arts Council/An Chomhairle Ealaíon and Arts Council of Northern Ireland.
- Menger, P.-M. (1999). Artistic labor markets and careers. *Annual review of sociology*, 25(1), 541-574.
- Menger, P.-M. (2001). Artists as workers: Theoretical and methodological challenges. *Poetics*, 28(4), 241-254.
- Menger, P.-M. (2006). Artistic labor markets: contingent work, excess supply and occupational risk management (Chapter 22). In V. A. Ginsburgh & D. Throsby (Eds.), *Handbook of the economics of art and culture, Volume 1* (pp. 765–811): Elsevier.
- Olaerts, A. (2008). Woord vooraf. *Courant*(85), 1-2.
- Peiperl, M., & Baruch, Y. (1997). Back to square zero: the post-corporate career. *Organizational dynamics*, 25(4), 7-22.
- Segers, K., Schramme, A., & Devriendt, R. (2010). Do artists benefit from arts policy? The position of performing artists in Flanders (2001–2008). *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 40(1), 58-75.
- Sels, L., Forrier, A., & Verbruggen, M. (2006). Loopbaanperspectieven op werk: wat we (niet) weten over loopbanen in Vlaanderen. *Tijdschrift voor Economie en Management*, 51(4), 349.
- Shih, T.-H., & Fan, X. (2008). Comparing response rates from web and mail surveys: A meta-analysis. *Field methods*, 20(3), 249-271.
- Siongers, J., Van Steen, A., & Lievens, J. (2014). Acteurs in de spotlight: onderzoek naar de inkomens en de sociaaleconomische positie van professionele Vlaamse acteurs. Gent: Universiteit Gent – Onderzoeksgroep CuDOS/Vakgroep Sociologie.
- Templer, A. J., & Cawsey, T. F. (1999). Rethinking career development in an era of portfolio careers. *Career Development International*, 4(2), 70-76.
- Throsby, D. (2001). Defining the artistic workforce: The Australian experience. *Poetics*, 28(4), 255-271.
- Throsby, D., & Hollister, V. (2003). *Don't give up your day job: An economic study of professional artists in Australia*. Sydney: Australia Council.
- Throsby, D., & Zednik, A. (2011). Multiple job-holding and artistic careers: some empirical evidence. *Cultural Trends*, 20(1), 9-24.
- von der Fuhr, S., Langenberg, B. J., Sentjens, M., & Ijdens, T. (2010). *Spelen voor de kost. Werk en inkomsten van acteurs in Nederland*. Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies.

Bijlage 1: Disciplinespecifieke stellingen

Tabel 53. Opinions regisseurs en scenaristen

	(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(helemaal) akkoord	n
De auteursrechten van regisseurs en scenaristen zijn goed geregeld	27,7	42,5	29,8	275
Er gaat te veel tijd over de goedkeuring van een project	7,1	20,5	72,4	283
Inkomsten uit online vertoningen van audiovisuele creaties zijn te laag	3,2	14	82,8	238
De spreiding van de belastingen zou beter gereguleerd moeten worden	4,6	28,2	67,2	238
Tegenwoordig spelen producenten te veel op veilig, er is nog maar weinig ruimte voor creativiteit	12,9	29,9	57,2	278
Het is moeilijk om als jonge regisseur/scenarist een goed contract af te dingen	6,9	23,1	70	247
Vlaanderen kent heel wat goede distributeurs	30,5	46,2	23,3	236

Tabel 54. Opinions beeldend kunstenaars

	(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(helemaal) akkoord	n
Een vergoeding investeer ik onmiddellijk terug in kosten voor het maken van nieuw werk	7,9	30,3	61,8	547
Ik durf niet onderhandelen, ik ben al blij als ik een tentoonstelling krijg	49,7	27,9	22,4	501
Een goed gallerist is belangrijk om te slagen als kunstenaar	20,8	25,9	53,2	509
Ik verkoop mijn werk steeds meer via online kanalen	68,9	18,4	12,7	424
Ik moet vaak grote financiële risico's nemen	30,5	28,9	40,6	501
Ik heb te weinig tijd voor communicatie en promotie van mijn werk	20,7	27,5	51,9	528
Als een belangrijke plek waar ik een grote solotentoonstelling plan in slechte financiële papieren zit, overweeg ik om een stuk zelf te betalen in plaats van te annuleren	24,8	26,7	48,6	445
Ik vind moeilijk aansluiting bij private en publieke kunstverzamelaars	13,4	25,2	61,5	485

Tabel 55. Opinions auteurs en illustratoren

	(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(helemaal) akkoord	n
Mensen verwachten dat ik gratis lezingen geef	60,7	25,6	13,6	242
Ik vind het moeilijk om een prijs te bepalen voor lezingen of extra werk	44,3	18,8	36,8	255
De hoeveelheid aan administratie die ik in orde moet krijgen loopt echt uit de hand	55,8	24,1	20,2	253
Mijn uitgever is mijn beste loopbaanbegeleider	64,4	23	12,6	230
De spreiding van belastingen zou beter moeten gebeuren	19,4	37,8	42,9	217
Werk in eigen beheer uitgeven is een goed alternatief voor de reguliere uitgeverij	71,3	17,1	11,6	216
De afzetmarkt is te klein om er als Nederlandstalig auteur/illustrator van te leven	13	17,5	69,6	263

Tabel 56. Opinions muzikanten en componisten

	(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(helemaal) akkoord	n
Het aantal professioneel omkaderde speelkansen is de afgelopen jaren gedaald.	9,9	15,6	74,5	655
Het gratis downloaden/streamen van muziek heeft een positieve invloed op mijn carrière als muzikant.	49,5	33,3	17,2	549
De afzetmarkt in Vlaanderen is te klein om als professionele muzikant te overleven.	14,8	28,9	56,3	654
De Vlaamse radiozenders brengen voldoende diversiteit in de muziekgenres die ze aanbieden.	61	24	14,9	621
Muzikanten ontvangen over het algemeen een correcte vergoeding voor het downloaden/streamen	83,2	13,5	3,3	606
zonder een goed label of goede platenmaatschappij maakt een beginnend artiest weinig kans op optredens op belangrijke podia.	19	26,1	54,9	612
De toekomst van de popmuziek is productie en exploitatie in eigen beheer	14,9	37,9	47,2	451
De werking van beheersvennootschappen is onvoldoende transparant	8	27,5	64,4	523
Muzikanten ontvangen over het algemeen een correcte vergoeding voor een concertopdracht	56,6	31,4	12,1	682
Muzikanten ontvangen over het algemeen een correcte vergoeding voor een compositieopdracht	54,5	34,1	11,4	466

Tabel 57. Opinions podiumkunstenaars

	(helemaal) niet akkoord	tussen beide	(helemaal) akkoord	n
kwetsuren horen nu eenmaal bij mijn carrière, je moet er mee leren omgaan	31,6	30,9	37,6	301
De druk van de artistieke en/of productieleiding is soms te groot	19,3	30	50,8	317
Ik voel dat ik soms niet meer kan voldoen aan de fysieke eisen die gesteld worden	51,7	22,4	26	304
Ik hou van de autonomie en vrijheid als kunstenaar	2,7	12,8	84,5	329
Ik ben ervan overtuigd dat de competenties die ik als kunstenaar ontwikkeld heb ook kan gebruiken in andere beroepen	6,4	14,5	79,1	330
Er zou meer ondersteuning moeten komen voor de omscholing van podiumkunstenaars op het einde van hun carrière	13,2	23,3	63,5	288
Er wordt teveel flexibiliteit van mij als kunstenaar verwacht	20,3	25,2	54,4	325